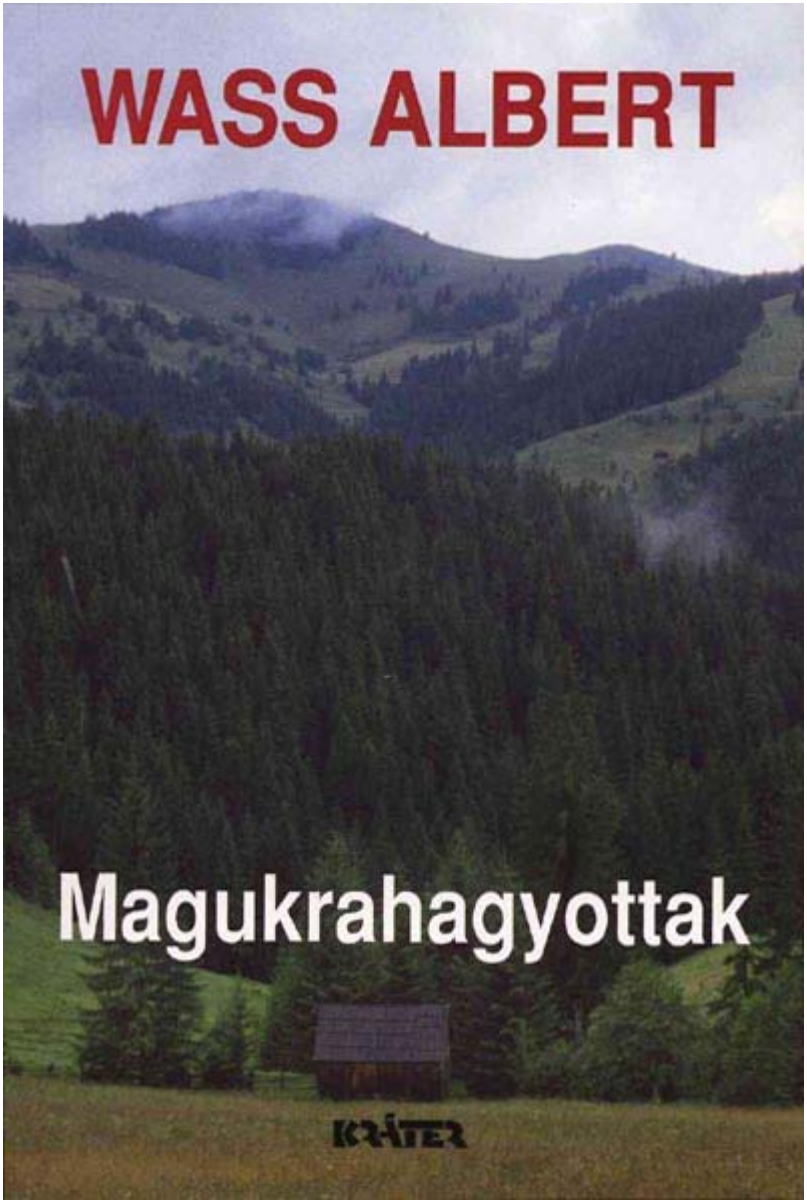
WASS ALBERT
Magukrahagyottak
KRITER

„Ők magukrahagyottan őrizték a Kárpátokon Magyarországot és a mögötte lévő Európát, olyan egyedül, amilyen egyedül csak lehet az ember, akit magára hagy a világ. Álltak fönt az erdőgerinceken, derékig hóban, fagyott lábakkal, fagyott kezekkel, arcukat marta a jeges északi szél, és tudták, hogy senki sincs a hátuk mögött, aki segíteni tudna. Csak védtelen völgyek, falvak és városok, kiszolgáltatott asszonyok, más semmi. S mindezek mögött távol valahol egy érzéketlen nyugati világ, a maga vendéglőivel, színházaival, vasárnapi kereszténységével, gótikus templomaival, fennhéjázó civilizációjával, közömbösségével és értéktelen jelszavaival, egy nagyképű és gőgös Nyugat, aki barbárnak nevezi azt, aki érte harcol, és akinek eszébe se jut, hogy kezét nyújtsa annak, aki elbukik ebben a harcban."

*(Részlet a Regényből)*

Kráter Műhely Egyesület
Wass Albert Életműve
7. kötet
kemény kötésben 25. kötet
Második kiadás

Pomáz, 2003

A kötet az Amerikai Magyar Szépmíves Céh
1964. évi kiadása alapján készült

©Szász Lóránt és örökösei, 2001
©Kráter Műhely Egyesület, 2001

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Sorozattervező Kováts Kristóf

A borítókon Csoma Gergely *fotói*

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve
I*SBN 963 9472 46 8 kartonkötés*
ISBN 963 9472 47 6 keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491
E-mail: info@krater.hu
www.krater.hu

Szöveggondozó Krauter András

Műszaki szerkesztő Várvédy Zsuzsa

*Tipográfia* Kováts Kristóf

Nyomás AduPrint Kft.

Felelős vezető Tóth Béláné

# *Első rész*
# Korea, 1951

A sziklás hegygerincen úgy nyúlt el a csönd, mint koporsóban a halott. Repülőgép sem zúgott sehol, bomba se robbant, lövés se dördült. A leány előmászott a barlangból, belenézett a felkelő napba és nyújtózott. Borzolt barna haját hátrarázta az arcából, és egy pillanatra a szemét is lehunyta. Arcán érezte a napsugarak simogatását, s emlékezetébe villant valahonnan a messze múltból az anyja kövérkés, meleg keze, ahogy kislány korában olykor végigsimogatott az arcán. Ugyanez a puha, meleg érintés volt. De már nem szorult össze a szíve, és könny se szökött a szemébe, mint régen, amikor az anyjára és a gyermekévekre gondolt vissza. Olyan távoli és valószínűtlen volt már mindaz, mintha mesekönyvben olvasta volna valahol.

Nyújtózott. Testén megfeszült a zöldesbarna katonazubbony. Belenyúlt a földszínű egyenruhanadrág zsebeibe, de nem talált bennök semmit, csak egy csorba zsebkést és két szál gyufát. Csizmája orrával bosszúsan belerúgott egy kőbe, s a kő csattogva szökdösött alá a meredek sziklaoldalon.

Ennivalót kell szerezzek – gondolta ösztönösen, és kutatva nézett körül. De csak a mozdulatlan, szürke koreai sziklák néztek vissza reá mindenünnen, kopáran, kietlenül és üresen.

Egy ideig ott állt a barlang előtt és fülelt. Egyetlen zaj nem hallatszott sehonnan. Mégsem mert azonnal elindulni. Eszébe jutott, hogy hányszor volt már így az előtte való napokon is: órákig tartó néma, feszült csönd, s aztán egyszerre aknarobbanások, géppuskakerepelés, golyók sivítása a sziklák fölött. Keményen tartották magukat az amerikaiak ott fent a gerincen a túlerővel szemben.

Próbálta kiszámítani, hogy hány napja rejtőzik már ebben az átkozott barlangban, de nem sikerült. Csak arra emlékezett határozottan, hogy tegnapelőtt este ette meg az utolsó száraz kenyérdarabot, ami abból a hátizsáknyi élelemből maradt, amit a vén északkoreai kantinos altiszttől sikerült összelopkodnia odalent a völgyben, a menekülési kísérlet céljára.

Talán egy félóráig is ott állt a leány a sziklafalnak támaszkodva és figyelt. De csak a gyomra korgását hallotta. Csönd ült a sziklákon, üres és halott csönd. Néha egy-egy nagy fekete madár húzott keresztül a kék égbolton, keringett egy keveset a hegygerinc fölött, aztán összehúzott szárnyakkal lecsapott valamire. Hullák vannak ott, gondolta a leány, de nem borzongott meg a gondolattól. A kenyérzsákokra gondolt, melyek rendszerint ott hevernek valahol a hullák körül, s melyekben talán akad még valami falnivaló.

A gyakorlott bujkálók óvatosságával indult meg a gerinc felé. Sziklától-szikláig osont, minden fedezéket fölhasználva, minden fedezék mögül előbb

hosszasan kilesve a terepre, mindég hasalásra készen. De semmi se mozdult. Élettelenek voltak a sziklák, kopárak és némák.

A tavaszi nap egyre melegebben tűzött. Csillogott tőle a levegő, és a sziklák fekete odvai halványkék párákat füstölögtek. A leány érezte az izzadságcsöppeket alágyöngyözni a hátán. A vastag katonazubbonyból keserű szagokat párologtatott elő a megizzadt test melege. Mikor egy kiálló szikla mögött megállt, hogy kifújja magát egy pillanatra, eszébe jutott valahonnan a messzi múltból egy régi csempézett fürdőkád, s egy pillanatra szinte ott érezte az orrában a régi, otthoni mandulaszappan szagát, ezt a kedves, felejthetetlen, régi otthoni illatot, s az emlékezéstől végigbizsergett a bőre. De a szeme hirtelen meglátott valamit az átellenes sziklaoldalon. Apró, mozgó, ide-oda szökdöső fekete pontokat s a fellángoló életösztön szempillantás alatt elűzte a múlt emlékeit. Hollók és keselyűk, villant át eszméletén a szó. „Kenyérzsákok. Étel. Enni.”

Szeretett volna hangosan felsikoltani, átrohanni a szemközti hegyoldalra és rávetni magát a hullák kenyérzsákjaira, de a hosszú, rettenetes évek begyakorlott óvatossága nem hagyta mozdulni. Gondosan végigkutatta szemével az egész sziklakatlant, a völgytől a gerincig. De semmi se mozdult. Se egy gyanús cigarettafüst, se egy moccanó fegyvercső villanása. Ajka kicserepesedett az izgalomtól és az éhségtől. Kezével lenyúlt egy mélyedésben meggyűlt esővízpocsolyába és megnedvesítette az ajkait. Szürcsölt is valamit az ízetlen, langyos vízből, de gyorsan kiköpte megint. Szája rágnivaló után tüzelt, és nyelve alatt összefutott a savanyú nyál.

Úgy lopódzott mint a macska, keresztül a sziklakatlanon. Hosszú időbe került amíg átért. Lihegett. Szemei előtt színes karikák táncoltak, buborékszerűek, és a tarka buborékok között különösen és valószínűtlenül hatottak a fel-felrebbenő nagy fekete madarak.

Aztán meglátta az első hullát.

A hasán feküdt, annyira élethűen, hogy ijedten torpant meg tőle. De az ember nem mozdult. Feküdt a hasán, egyik kezét kinyújtotta maga elé, és ujjaival görcsösen markolt egy aszott fűcsomót. Sovány, sárga arcú koreai volt. Fejéről lecsúszott a sisak és borzolt haja szánalomra méltóan, szinte kisfiúsan hatott.

A kenyérzsák ott volt az elesett ember hasa alá szorulva, úgy kellett kiráncigálja onnan. Laposnak látszott. Izgatott kézzel oldozta ki a szíjakat. Egy üres üveg és egy darab kenyér volt benne. Az üveget elhajította, a kenyérbe mohón beleharapott. Durva, fekete zabkenyér volt, de az íze úgy ömlött szét a szájában, mint a megváltás. Rágta, rágta a kenyeret. Ujjai nyirkosnak érezték a kenyérdarab egyik oldalát és amikor a kenyérzsákra esett a tekintete, meglátta rajta a nagy sötét vérfoltot.

„Vér”, gondolta, „véres kenyér…”. Émelygés fogta el, de szája rágta tovább a falatot. A harmadik nyelés után visszajött az étel. Facsaró fájdalom marcangolta a gyomrát, le kellett üljön. A kenyérdarab kihullott a kezéből és tovagurult a kövek

között. Tágra meredt szemmel bámult utána, de nem tudott mozdulni. Görcsbe húzta össze a fájdalom, mely a gyomrát tépte. A napsütés ködbe veszett, és a ködben nagy fekete madarak keringtek.

„Mohón ettem”, küszködött valahol a tudata mélyén a fölismerés, de a szavak mintha iszonyú távolságból jöttek volna. Egy fehérköpenyes öreg professzor mondta őket a szófiai egyetem előadótermében, ahol az első padban egy fiatal orvostan-hallgatónő ült valamikor iszonyú régen, és szorgalmasan jegyezte a szavakat. „A mohó evés hirtelen hatása a gyomorizmokra és a koplalás által felgyülemlett gyomorsavak hatására érzékennyé vált gyomorfal reakciója rosszullétet eredményezhet, mely gyakran komplikációkat von maga után…”. De a szavak üresen kongtak valahol az emlékezet mélyén, és nem volt többé jelentőségük.

Amikor magához tért, a nap vakítva sütött a szemébe. Az első, amit eszmélő öntudata fölfogott, egy nagy fekete madár alakja volt. Ott ült egészen közel, alig karnyújtásnyira és félrehajtott fejjel nézett reá. Csúnya, csupasz nyakú madár volt. Kemény ragadozószemében kíméletlen mohóság csillogott, és kampós csőrén piroslott a megalvadt vér.

Olyan vad és kegyetlen volt a madár tekintete, hogy a leányból önkéntelenül is fölszakadt a sikoltás és fölült. A váratlan mozdulattól hátraszökött a madár, majd csapkodva szárnyra kelt, és csúnya rikácsolással emelkedett a levegőbe. Hangjára mindenünnen madarak repültek föl, csattogó szárnyakkal, valósággal megtelt velük az ég. Egy ideig keringtek a leány fölött, aztán leszálltak egy kiugró sziklatarajra, tömött csoportban, s onnan lestek alá előrenyújtott nyakkal.

A leány lassan lábra állt és körülnézett. Fölismerte a sziklakatlant és a sárga arcú embert maga mellett. „Elájultam”, gondolta, s rögtön utána: „étel”. Belerúgott a véres kenyérzsákba és továbbment. Követte a nagy fekete madarak tekintetét, s hamarosan egy másik halottat talált. Ez a hátán feküdt, és arcát már csontig feltépték az éles karmok és csőrök. Elfordította a fejét, és igyekezett minden figyelmét a kenyérzsákra összpontosítani. Ez szerencsére nem volt a halott alatt, és tisztának látszott. Zsebkésével vagdosta el a szíjakat, hogy ne kelljen a halotthoz nyúlnia. A kenyérzsákban kenyeret talált, egy darabka kétszersültet és szárított húst. Egy darabot letört a kétszersültből, és szájába vette. Ügyelve, óvatosan morzsolgatta fogaival a falatot. Jó meleg íze volt az ételnek.

Lassan, keresve haladt tovább. Feljebb tele volt a hegyoldal halottakkal. Eltorzult sárga arcok, alvadt fekete vér, föltépett emberi hús. Még három sértetlen kenyérzsákot szedett össze, aztán felhúzódott zsákmányával a sziklagerincre. Leült egy kőre, háttal a halottaknak, és enni kezdett. Lassan, óvatosan, jól megrágva minden falatot.

A zöldeskék tavaszi égboltból békésen ragyogott alá a nap, fénye langyos volt és tiszta. Szelíd csönd lebegett a sziklagerinc fölött, s ahogy ott ült és tovanézett a

távolba vesző hegyláncok kék hullámaira, majszolgatva az ételt, hirtelen és váratlanul egy régi kirándulás jutott az eszébe.

Az apjával voltak kettesben, fönt a bolgár hegyeken. Éppen ilyen zöldeskék volt az égbolt, a levegő langyos és tiszta, a hegyek békések és némák. Fönt álltak a sziklás gerincen, ketten, és az apja hosszú történetet mesélt valami régi keresztes vitézekről, akik sok-sok idővel ezelőtt ott harcoltak a török ellen, és egyenként estek el a harcban. Ő nem nagyon figyelt arra, amit az apja mesélt. Ott állt, tizennégyéves kis gimnazista leány, sötétkék berakott szoknyában, fehér ingblúzban, és hosszú kibontott haját meglengette a jó szagú tavaszi szél. S amíg az apja hősökről és halottakról beszélt, ő állt ott és bámulta a messzi hegygerinceket, és arra gondolt: milyen nagy ez a világ és milyen szép! És arra gondolt, hogy utazni fog sokat, ha megnő.

Szeme megkönnyesedett, ahogy visszagondolt arra a régi kislányra, s az apjára, aki ott állt mellette azon a régi tavaszon, és ismeretlen hősökről mesélt. A könnyek lassan túlcsordultak, aláperegtek az arcán, befolytak a szájába és keserűsósan összekeveredtek a kenyér ízével.

Sokáig ült ott. Háta mögött érezte a csöndet és a halottakat, szemei előtt tágra nyílt a hullámos horizont, s a kék hegyek emléklabdákat dobáltak feléje a messzeségből. Puha, meleg ütések érték a szívét, mely összeszorult tőlük és kitágult megint és vergődött, mint egy megsebzett kicsi madár. Aztán egyszerre csak meglátott egy kezet.

A kéz egy tépett tarajú szikla mögül nyúlt ki és úgy meredt a levegőbe, mint egy kétségbeesett tiltakozás valami láthatatlan ellen. Éppen az apjára gondolt és az apja kezére, ahogy végigmutatott azon a régi tavaszi napon a bolgár hegyek fölött, és hirtelen rádöbbent, hogy már egy idő óta azt a földből fölnyúló kezet nézi. Fölugrott. Első ösztönös ijedtségében el akart szaladni, de aztán legyőzte magában a félelmet, és lassan megindult a kéz felé.

Egy fiatal amerikai katona feküdt a sziklataraj mögött. Szeplős arca békés volt, szinte kisfiús. Nyitott kék szemében valami végtelen csodálkozás tükröződött. Éppen csak hogy tompák voltak a szemek, fátylasok, s a napfény megtörött rajtuk, mint a párás üvegen. De egyébként egészen békésen feküdt ott, hanyatt, mint aki egy percre pihenni ledől, s még azt sem tartja érdemesnek, hogy párnát rakjon a feje alá. Csak éppen az eget akarja nézni egy kicsit és gondolkozni ezen, meg azon. Azonban a ruha tépett volt rajta és véres, tele nagy sötét foltokkal, s a keze, a bal keze, görcsbe merevedve nyúlt ki valami láthatatlan után.

A leány leült a sziklára, öklére támasztotta az állát, és nézte a szeplős fiatal arcot. „Amerikai fiú”, gondolta, „harcolt és meghalt. Védett valamit, és meghalt azért a valamiért. És most itt fekszik, és nem törődik vele senki. Keze az utolsó percben még kinyúlt a nagy gazdag Amerika felé, amely a hazája volt neki, de a nagy és gazdag Amerikában a népek jólétben élnek, dolgoznak és sok pénzt keresnek, és nem érnek rá törődni a holtakkal.” „Furcsa”, gondolta később,

„valahol messze egy másik hegygerincen sokszáz évvel ezelőtt keresztes vitézek haltak meg valamiért. Mindenféle nemzetből való fiúk. Ugyanígy feküdhettek ott ők is annak idején, ilyen csodálkozó szemmel, kezüket kinyújtva valami után, ami nincs.” Aztán próbálta kitalálni a fiú nevét. Neveket mormolt magában, de egyik sem talált reá. „Talán azért, mert halott”, gondolta, „s a halottaknak nincsen nevük.” Aztán arra gondolt, hogy valahol Amerikában bizonyára van egy asszony, aki az anyja ennek a fiúnak, és talán van egy leány is, aki vár reá. Vajon tudják-e már, hogy itt fekszik, és hogy nem fog hazamenni soha? „Ha megcsókolnám”, gondolta, „az ő nevükben… jólesne-e neki?” „Bolond vagyok”, gondolta, „ a halottaknak már minden mindegy. A halottak nem éreznek, a halottaknak jó. Sok halottat láttam, nincs értelme, hogy érzelegjek. Katona volt, meghalt, vége. Még sok-sok katona van a világon, és rendre mind meghalnak majd. Pedig csinos fiú volt. Bizonyára szeretett élni. Az amerikai fiúk szeretnek élni.” Aztán csak ült, ült föltámasztott könyökkel, és elnézett a halott fiú fölött messze, a kékbe vesző hegyek hullámaira.

Hirtelen fölrezzent. Hang ütötte meg a fülét. Valami furcsa, tompa, nyöszörgő hang. Mintha a föld alól jött volna. Figyelt. Minden idegszála megfeszült a figyeléstől. Veszedelemhez szokott ösztöne riadót csöngetett. A halottaknak nincsen hangjuk, hangja csak élő embernek lehet, s az élő emberrel veszedelem jár.

Egy idő múlva újra meghallotta azt a különös nyöszörgést. A gerincről jött, valahonnan a kövek közül. Árva, panaszos nyöszörgés volt, mint egy magára hagyott kutya szűkölése. „Sebesült”, gondolta, „valaki a halottak között még él. Egy ember. Fekszik a halottak között, és tudja, hogy meg kell halnia neki is. De élni szeretne. Talán van egy anyja, s egy leány is, aki vár reá. Mind szeretnek élni, amikor meg kell haljanak…”

Lassan megindult a nyöszörgés felé. A harmadik kőhalom mögött megtalálta az embert. Egy géppuska mögött feküdt a gödörben, ide-oda ingatta a fejét és halkan nyöszörgött. Egészen fiatal fiú volt. Barna arcú, fekete hajú. Borostás arcán a kinőtt szakállszőrök alatt még egészen selymes és fiatal volt a bőr. Amerikai egyenruha volt rajta. Mellén egy kitüntetés szalagját félig letépte a golyó, úgy fityegett ott, mint egy furcsa, ijedt kis zászló.

A leány letérdelt a sebesült mellé.

– Fiú – szólt hozzá halkan – kicsi fiú. Ne sírj. Mindjárt elmúlik minden rossz.

A fiú felnyitotta a szemét, és tekintete rémült könyörgéssel kapaszkodott meg a leány arcában.

– Anyám – motyogta halkan a kicserepesedett száj – anyácska…

A leány szemét elfutotta a könny. Régi szavak emléke visszhangzott föl benne. Valamikor így mondta ő is: anyácska…

– Nincs semmi baj, kicsi fiú – mondotta halkan, és keze végigsimított lágyan a fiú arcán – nincs semmi baj…

A fiú elmosolyodott, és lehunyta a szemét.

– Akkor jó … – felelte alig hallhatóan – akkor jó …

Gondosan végigkutatta a fiú testét. Hat sebet talált. Négy jelentéktelen húslövés volt, az ötödik a vállcsontot zúzta szét és a hatodik a tüdőt fúrta keresztül. Az orvostan-hallgatónő gyakorlott kezével tisztította ki a sebeket. A fiú tarsolyában kötözőszereket is talált. A tüdőlövés veszedelmesnek látszott. „Nem marad meg”, gondolta tárgyilagosan, de azért gondosan megtisztította és bekötözte azt a sebet is. Az elkerülhetetlen érintésektől a fiú többször felnyögött, és arcát eltorzította a fájdalom. „Mindjárt elmúlik, kisfiú”, mondta ilyenkor lágyan, anyásan, „mindjárt elmúlik…” Mikor rátette a kötést, a fiú eszméletét veszítette. Egy ideig ott ült, simogatta az arcát, aztán fölkelt és végigkutatta a hegygerincet. Rengeteg halott volt mindenütt. Köztük hat amerikai fiú. Tervszerűen kutatta végig a halottakat, és összeszedett tőlük mindent, amit hasznosnak gondolt. Elsősorban élelmet. Talált egy védett sziklaüreget, abban elrejtette a zsákmányt. Aztán visszatért a fiúhoz. Az még mindég aludt.

Leült melléje és gondolkodott. Nézte a tiszta, ragyogó eget, a hegyek távolba vesző vonalait, egy furcsa aranysávos nagy legyet, mely néha fölrebbent, aztán visszaszállt megint egy kis napsütötte kőre, hosszasan elnézett egy sast, ahogy egyre magasabbra emelkedve rótta nagy méltóságos köreit… aztán egyszerre csak valahol lent a völgyben elcsattant egy lövés. Megrezzent, figyelt. Fölugrott és lekémlelt a hegyoldalon. Lent a völgy alján emberek mozogtak, hosszú sorban. „Katonák az úton”, gondolta. Visszatért az alvó fiúhoz, de nem ült le többet. Fölnézett a napra, túl volt már a delelőn.

Hirtelen elhatározással lehajolt a sebesülthöz fölemelte ép karját és áttette a nyakán. A fiú megmozdult.

– Szorítsa meg a nyakamat – mondta a leány – szorítsa meg. Kapaszkodjék belém.

A fiú morgott valamit, lázban izzó szemeit egy kissé kinyitotta, és karja rászorult a leány nyakára. Gyakorlott mozdulattal nyúlt a sebesült alá, és minden erejét megfeszítve fölemelte. A sebesült fogai megcsikordultak a fájdalomtól. Nyögött.

– Kapaszkodjék belém – lihegte a leány és homlokán kidagadt egy kis ér az erőlködéstől.

– Fáj – nyögte a fiú – tegyen le! Tegyen le…!

A leány imbolygó léptekkel megindult, karjában a teherrel.

– El kell vigyem innen – lihegte – nem tart sokáig.

A fiú nem szólt többet, csak a fogai csikordultak össze néha. Karja görcsösen szorította a leány nyakát. Az lassan, ügyelve ereszkedett alá vele a hegyoldalon. Karja majdnem kiszakadt a tehertől, izzadság csorgott alá a testén, lihegett. De egy pillanatra sem állt meg, hogy letegye. Félt, hogy nem tudja még egyszer fölemelni.

Hosszú, hosszú ideig ment így a teherrel. Szemei előtt karikák táncoltak, lábai imbolyogtak, karjait görcs zsibbasztotta, és érezte kezén a sebesült alácsorgó vérét.

Borzasztó nagynak tűnt föl a távolság, amit a reggel megtett. Néha úgy érezte, hogy összeesik, nem bírja ki odáig. Néha azt hitte, hogy eltévesztette az irányt. Ilyenkor kétségbeesetten nézett körül, hogy tájékozódjék. Aztán föltűnt a sziklafal oldalában a barlang fekete szája. Olyan volt, mint a megváltás. Új erő ömlött végig az erein, és akaratának végső megfeszítésével szinte futva vitte odáig a fiút. A barlang előtt összeesett vele. Sokáig feküdt ott, lihegve, aléltan, az idegen férfi karjával a nyaka körül, szorosan hozzátapadva testével az idegen testhez. A sebesült nem mozdult. Ájult volt megint.

Aztán hosszú-hosszú idő múlva a leány kihúzta fejét a kar meglazult szorításából, föltérdelt, majd fölállt. Hátrarázta arcából izzadságtól csapzott haját, és mélyet lélegzett. Ránézett az ájult fiúra, és már mosolygott is.

Kétszer járta még meg az utat a gerinc és a barlang között, amíg odacipelt mindent, amire szüksége volt. Élelmiszert, kötszert, katonapokrócokat. A pokrócokból ágyat vetett a barlangban, bevonszolta a fiút és ráfektette. Átkötözte a sebeket, egy kulacsból vizet csöpögtetett a sebesült szájába, amitől néhány pillanatra magához tért, és motyogott néhány érthetetlen szót. „Aludni kell most”, mondta a leány anyás komolysággal, „aludjon.” A fiú sóhajtott és lehunyta a szemét.

Közben a nap leért a láthatár aljára, és az éjszaka kezdett fölkúszni a sziklakatlanokból. A leány kiült a barlang elé, evett és nézte az estét. A nap vörösen bukott alá a hegylánc mögé, és bent néha halkan fölnyögött álmában az idegen katona. Messze lent, a völgy alján, ahol az út kígyózott, néha elcsattant egy-egy lövés. De csak olyan volt az estében ez a távoli zaj, mint amikor apró kavicsszem loccsan a vízben. „Kötszert kell szerezzek”, gondolta a leány, „és talán penicillint is. Igen, penicillint.” És lenézett a völgy felé, mely sötét volt már és félelmetes, mint egy roppant, éhes torok.

Később följöttek a csillagok, és a levegő fagyosra hűlt. A naptól fölmelegedett sziklák halkan pattogtak a sötétben az éjszaka hideg érintésétől. A leány becsavarta magát egy pokrócba, és a csillagokat nézte, sokáig. A sebesült néha fölnyögött és vizet kért. Aztán elaludt megint. Egy idő múlva a leány szemei is elnehezedtek. Ott aludt el, becsavarodva a pokrócba, a barlang előtt.

A beteg egész nap aludt. Csak néha ébredt föl egy-egy pillanatra, szeme ilyenkor nyugtalanul keresett valamit, rövid időre megpihent a leány föléje hajló arcán, aztán lecsukódott megint. A leány kávét főzött a zsákmányolt készletből, és néha becsöpögtetett egy-egy kortyot a meleg folyadékból a beteg szájába. A láz estére megnőtt. A fiú arca tüzelt, nyögött és hánykolódott a fekhelyén. Hideg borogatást rakott reá, és ült mellette órákon át, és nézte a láztól pirosló beesett fiatal arcot. „Szegény fiú”, forogtak szűk körben a gondolatai, folyton ugyanegy pont körül, „szegény fiú. Anyja van valahol. Szegény fiú.”

Hasonlóan telt el a következő nap is. Harmadik napon a láz lement. Mikor a fiú reggel kinyitotta a szemét, a nézése tiszta volt és nyugodt.

– Hol vagyok? – kérdezte, és kíváncsian jártatta körül a szemeit a barlang falain. – Kórházban?

A leány a barlang bejáratában ült, és arcán csillogott a reggeli napfény.

– Nem – felelte és mosolygott – sajnos csak egy barlangban. Itt nincsenek kórházak.

A fiú elgondolkozva nézte egy darabig.

– Mintha emlékeznék valamire – mondta aztán – maga volt az, aki fölszedett a földről és vitt. Rettenetesen sokáig.

– Igen – felelte a leány – nehéz volt.

– Nehéz voltam. És most egy barlangban vagyunk, ugye? Valahol a nyolcszáztizenhármas magaslati pont körül?

A leány vállat vont.

– Nem tudom a nevét a hegynek. Itt vagyunk a sziklák között. Nem messze attól a helytől, ahol találtam magát.

A fiú megmozdult, de fölnyögött a mozdulattól.

– Fáj? – kérdezte a leány.

– Fáj. Hol vagyok meglőve?

– Váll és tüdő.

– Tüdő – bólintott a fiú – gondoltam. Jó, hogy nem has. Attól féltem mindég. Az nagyon kell fájjon. A haslövésesek mindég ordítanak, mielőtt elviszi őket az ördög.

Elhallgatott. A leány beöntötte a kávét a horpadt pléhpohárba.

– Hány napja vagyok itt?

– Három – felelte a leány – de most ne beszéljen annyit. Pihennie kell.

– Három – bólintott a fiú, mintha meg sem hallotta volna az utolsó szavakat – és előtte hét. Az tíz. Még van harmincegy.

– Igyék – mondta a leány és odatartotta a pléhpoharat a fiú szájához – harmincegy nap múlva szaladni fog, mint a nyúl. Tessék, igya meg ezt. Utána kap kétszersültet is.

A fiú átvette ép kezével a poharat.

– Harmincegy nap múlva nem futni fogok, hanem meghalni – mondta komolyan, azzal apró mohó kortyokban inni kezdte a kávét.

A leány néhány pillanatig megdöbbenve nézett reá. Aztán elnevette magát.

– Úgy beszél, mintha a halál valamilyen foglalkozás volna – mondta és hátrarázott vidám, kislányos mozdulattal egy arcába csüngő hajtincset – az ilyen kisfiúknak, mint maga, inkább labdajátékon kellene járjon az eszük.

A fiú itta a kávét, el se mosolyodott.

– Foglalkozás is – felelte később, amikor a pléhpoharat elvette a szájától egy pillanatra – ma különösen divatos foglalkozás. De sokaknak hivatás is, évszázadok óta. Azoknak, akik elég bolondok ahhoz, hogy tenni akarjanak valamit másokért. Nekem hivatás.

A leány elkomolyodott, de nem szólt többet. Megvárta amíg a fiú megissza a kávét, aztán elvette tőle az üres poharat, és odanyújtott egy darab kétszersültet. Aztán is csak ennyit mondott:

– Én ismerem a halottakat, sokat láttam belőlük. Egyikükön sem látszott meg a hivatás, amiről beszél. Nagyon szánalmasak és szomorúak szegények. Azt hiszem, az utolsó pillanatban rájönnek mind, hogy inkább az életben kellett volna keressék a hivatásukat.

A fiú nem felelt. Mintha nem is hallotta volna a szavakat. Rágta a kétszersültet, és szeme elnézett a leány mellett, ki a barlang nyílásán, föl a zöldeskék tavaszi égre.

– Volt egy barátom – kezdte el hirtelen, amikor lenyelte az utolsó falatot is – el kellett lőjék a fél fülét, hogy eszébe jusson, mennyi tréfát lehetett volna csinálni az iskolában egy viaszfüllel. Érti ezt? Aztán meg kellett haljon ő is, mindjárt másnap, hogy ellőtték a fülét. Nem használhatta föl az ötletet a viaszfüllel. Billnek hívták a fiút. Egyébként maga amerikai? És hogy került ide? – tette föl hirtelen a kérdést, és a szemöldöke furcsán fölszaladt a homlokára, mint aki nagyon elcsodálkozik valamin.

A leány nevetett.

– Nem vagyok amerikai, és nem érdekes, hogy hogyan kerültem ide. De ezt a dolgot azzal a viaszfüllel nem egészen értem. Mit lehet csinálni egy viaszfüllel?

A fiú arca elborult, csalódott lett és szomorú. Fáradtan fordította el a fejét.

– Semmit – felelte halkan és rosszkedvűen – már nem tudom. Nem is érdekes.

Aztán némán feküdt ott, sokáig, a sziklafal felé fordulva. A leány már azt hitte, hogy alszik, amikor hirtelen megszólalt megint.

– Hol tanult meg angolul? Az idevalók közül kevesen beszélnek, és azok is rosszul.

– Anyám angol volt – felelte a leány csöndesen, és kinézett a sziklára – apám Oxfordban végezte az egyetemet, és ott ismerkedtek összse. Gyermekkoromban háromszor voltam anyámmal Angliában.

Könnyű fehér párák emelkedtek föl a sziklák hasadékaiból, átlátszóak, mint egy-egy fátyol. A nap aranypora ott szikrázott a kék levegőégen, s magasan a világ fölött apró fekete pontok keringtek. Sasok.

A fiú nem mozdult többet és nem szólt. A leány még állt mellette egy darabig, s elgondolkozva nézett ki a sziklára. Aztán sóhajtott, elővett a hátsó zsebéből egy ócska fésűt, kiült vele a napra, és fésülni kezdte a haját.

Délfele a sebesült mozgolódni kezdett a fekhelyen. A leány éppen a kávéfőzőt készítette elő, amit az egyik halott amerikai zsákjában talált, amikor észrevette a mozgolódást.

– Kell valami? – kérdezte és benézett a barlangba.

A fiú félkönyökre támaszkodva erőlködött, hogy felüljön. Nyögött. A leány odament hozzá.

– Mit akar?

A fiú egymásra harapta a fogait a fájdalomtól, majd nyögve hátrahanyatlott a pokrócra.

– Nem tudok – lihegte – nem tudok mozdulni…

A leány letérdelt melléje.

– Nem szabad mozdulnia – mondta egyszerűen – újra megindulhat a vérzés.

A fiú elfordította a fejét. Arca eltorzult, fogai megcsikordultak, de nem szólt többet. A leány megértette így is. Egy konzerves dobozban vizet hozott, szakavatott kézzel lefejtette róla a véres, szennyes ruhát, megmosdatta, mint egy gyereket. Tiszta alsóruhát is adott reá, amit a halottak zsákjaiból szedett volt össze.

– Így, na – mondta elégedetten amikor elkészült vele – most jobban érzi magát?

A fiú nem felelt.

– Most főzők kávét, az jót tesz majd – mondta, – aztán aludnia kell.

– Még nem történt velem ilyesmi soha – motyogta a fiú – hogy egy leány… meg kellene köszönjem, tudom…

A leány halkan elnevette magát.

– Ugyan. Nem olyan nagy dolog az egész. Egyébként – tette hozzá, mialatt lehajolt a kávéfőzéshez – majdnem orvos vagyok, ha ez a gondolat jelent valamit magának. Még csak egy évem volt hátra.

– Oxfordban? – kérdezte a fiú.

– Nem. Szófiában. – Kettétörte a spirituszkockát, aztán gyufát kotort elő a katonanadrág zsebéből és meggyújtotta.

– Bolgár? – kérdezte a fiú, és hangjában csodálkozás volt.

A leány a kávéfőző fölé hajolt.

– Igen, – felelte, – de most ne beszéljen annyit. Pihennie kell.

– Érdekes – motyogta a fiú, mintha nem is hallotta volna a szavait, – bolgár …

A leány fölnézett.

– Miért érdekes ez?

– Oh, semmi, – motyogta a fiú, – csak valami az eszembe jutott. Valami, ami nagyon régen történt, ott maguknál, Bulgáriában. S ami valahogy összefügg velem, csak nem egészen értem, hogy miként. Hogyan került ide? – kérdezte hirtelen.

A leány még mindég ott térdelt mellette, a kávéfőző fölé hajolva. Nyaka barnán, selyempihésen ívelt elő a viselt katonazubbonyból.

– Óh, – mondta halkan, – ez hosszú történet. Talán majd elmesélem egyszer. Most próbáljon pihenni, amíg elkészülök a kávéval.

A fiú egy ideig csöndben volt. Csak akkor szólalt meg újra, amikor a leány áttöltötte a kávét a pléhpohárba.

– Én tulajdonképpen magyar vagyok, – mondta lassan, – onnan jöttünk át anyámmal Amerikába. Sok mindent láttam, ami ott történt a háború alatt és azután. Apámat lelőtték mocskos orosz katonák, mert anyámat akarta megvédeni tőlük. A

papunkat úgy verték agyon az utcán, részeg kommunista gazemberek. Anyám testvérét kényszermunkába vitték. Sok mindent láttam. Azért vagyok most itt. De érdekes, hogy maga bolgár. Egyszer olvastam egy könyvet, még gyerekkoromban. Valami keresztes vitézekről szólt, akik a bolgár hegyekben harcoltak. Egy éppen ilyen sziklás hegygerincen, mint ez.

– Jártam ott, azon a hegygerincen – szólt közbe a leány egyszerűen, és szájához emelve a pléhpoharat megfújta benne a gőzölgő kávét, ahogy azt gondos anyák szokták. – Apám vitt el oda és beszélt a keresztesekről is. De most igya ezt meg, mind az utolsó cseppig.

A fiú átvette a poharat és ivott belőle néhány kortyot.

– Mondja, – kérdezte lassan, – nem különös az, hogy mindég magukra hagyják azokat, akik a kereszténységért harcolnak?

– Senki sem harcol ma a kereszténységért, – felelte a leány tárgyilagosan – a háborúk mindég egyéb okok miatt vannak.

– Miért, például?

Kissé ingerülten jött a kérdés, de a leány csak vállat vont.

– Talán, mert egyes országokban felgyülemlik a sok lőszer, és el kell pufogtassa valaki, hogy újat gyárthassanak s fizethessék a munkásokat, hogy a munkások aztán vásárolhassanak maguknak ruhát, mosógépet és egyebet, és ezzel lehetőséget nyújtsanak más munkásoknak is, hogy pénzt keressenek.

A fiú nem felelt mindjárt. Szájához emelte a poharat és ivott. A leány kétszersültet tett elébe és egy darabka sajtot. Megette azt is.

– A gonoszság újra és újra uralkodni akar a világ fölött – mondta aztán, és a hangja kemény volt, szinte éles – és vannak, akik újra meg újra megpróbálnak harcolni ellene. Akik ezt teszik, azokat mindég magukra hagyják azok, akiknek a szabadságáért és békességéért harcolnak. Különös, de ez rendszerint így van. Akik a szabadságért harcolnak, azoknak meg kell halni. Különös, ugye? De még különösebb, hogy a gonoszság mégsem győzedelmeskedik soha, csupán rövid időre. Ezt igazolja a történelem. A halottak valahogy mégis csak megmentik a világot, újra meg újra.

Azzal befordult a sziklafal felé, és lehunyta a szemét. Talán aludt, talán csak nem akart beszélni többet.

A leány még tett-vett egy ideig a barlangban, aztán lement a forráshoz, levetkőzött és megfürdött a csillogó hideg vízben. Majd kimosta a fehérneműjét és kiteregette száradni a sziklára. Ő maga befeküdt a kövek közé egy kis füves, puha teknőbe, és süttette bőrét a langyos délutáni nappal. Lehunyta a szemét és a fiúra gondolt, aki ott feküdt fent a barlangban. A szavaira gondolt, amiket mondott. Valahogy úgy érezte, mintha már hallotta volna ezeket a szavakat valahol. De nem tudott visszaemlékezni, hogy hol volt és mikor. Lassan elálmosodott. Szemei lecsukódtak, és puhán, lassan belezuhant egy mély, álmatlan alvásba.

Estére visszatért a láz. A sebesült nyugtalanul hánykódott és többször kért vizet. Közben az ég is beborult, és esni kezdett az eső. Halk, szomorú eső volt. Mély, szürke sötétséget hozott magával, és a barlangban még a körvonalakat is alig lehetett látni.

A leány pokrócába csavarodva feküdt a hátán, orrában érezte az éjszaka nyirkos otthontalan levegőjét, és fázott tőle. Odébb, a sebesült olykor megmoccant és nyögött.

– Fáj valami? – kérdezte a leány a sötétben.

– Nyílvessző van a vállamban – vacogta vissza a fiú lázas hangja – ezek a török nyílvesszők szakállasak, és fáj, amikor kihúzzák őket. Mégis ki kell húzni.

A leány hallgatott.

– Sokan elestek már – nyöszörgött a sebesült – de nekem még harcolnom kell. Én leszek az utolsó, aki meghal ezeken a sziklákon. Én és Johannes.

Majd később:

– Johannes még mindég bízik a királyokban és a pápában. Hogy idejében küldenek segítséget. De én tudom, hogy nincsen segítség, és a pogány árvíz végigzúdul Bolgárországon, Magyarországon és a többi országokon. Égni fognak a templomok, vérben fetrengenek az asszonyok és gyerekek, s pusztasággá változik fele Európa. De előbb mi még meg kell haljunk, Johannes és én. Jaj a vállam! Átkozottak ezek a sziklák, átkozottak legyenek pápa és királyok!

A leány keze átnyúlt a sötéten, megkereste a fiú verejtékes homlokát, és szelíden megsimogatta.

– Próbáljon aludni – mondta halkan – ne mozgolódjon annyit. Attól fáj a seb.

A fiú néhány pillanatig csöndben volt. Még a lélegzetét is visszafojtotta, mint aki hallgatódzik.

– Mi a neved? – kérdezte súgva – hogy kerültél ide?

– Anka a nevem – felelte halkan a leány, és keze tovább simogatta a nyirkos, forró homlokot – Anka, semmi más.

– Mit szól Johannes, ha megtudja, hogy itt vagy közöttünk, keresztesek között? Johannes a vezérünk!

– Ismerem Johannest – mondta a leány egyszerűen. Ismerem a sziklákat is, amikről beszélsz. De most aludj. A beszéd árt.

– Ismered? Honnan ismered? – kérdezte a sebesült izgatottan.

– Apámmal jártam ott, azon a sziklagerincen. Ő beszélt róla, Johannes Transylvanicusról. De régen volt az már, nem érdemes emlékezni se reá. Aludj, kisfiú, aludj.

Csönd volt, csak a sebesült szaggatott lélegzete hallatszott a sötétben és az eső halk kaparászása odakint a sziklán.

– Anka – szólalt meg egy idő múlva újra a fiú – azt mondtad, hogy Anka a neved.

– Igen.

– Mintha valamikor nagyon régen hallottam volna már ezt a nevet. Lehetséges, hogy ott voltál akkor is velem, a sziklákon? Velem és Johannesszel?

– Nem tudom – felelte a leány nagyon halkan – annyi minden történt azóta. Aludj.

– Tudom, hogy ott voltál – erősködött a fiú lázas hangja – éreztem. Te is láttad Johannest küzdeni ezrek ellen egy szál egyenes karddal. Te húztad ki a nyilat a vállamból akkor is, emlékszel? Fájt. De utána megcsókoltál…

Elakadt a hang. A leány nem szólt semmit, csak simogatta tovább a lázas homlokot.

– A kezedről ismertelek meg – folytatta egy idő múlva a fiú a sötétben – mondd, mi történt veled azután? Elhurcoltak a pogányok? Megöltek?

– Elhurcoltak – felelte halkan a leány – és megöltek. Még élek, de azért megöltek.

– Átkozottak legyenek a királyok, akik segítséget ígértek, s nem tartották be a szavukat – csikorgatta a sebesült a fogait – átkozottak legyenek az örökkévalóságig!

– Jaltában és Teheránban árultak el engem – mondta a leány halkan, de keményen – ott vetettek kockát a bőrömre a világ urai. Legyenek átkozottak!

A fiú teste megrándult, aztán sokáig nem szólt semmit. A leány már azt gondolta, hogy alszik, amikor újra megszólalt, suttogva.

– Nagyon haragszol Amerikára?

Hosszú ideig nem felelt. Kint halkan percegett az eső, s olykor egy-egy szélroham beverte az eső nyirkos szagát a barlangba. Semmi sem hallatszott egyéb, csak az eső s a szél.

– Nem haragszom – mondta egy idő múlva – senkire sem haragszom már. Hogyan is van a Bibliában? Bocsáss meg nekik, Uram, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek… azt hiszem, így van valahogy. Régen volt utoljára Biblia a kezemben. Alszol?

– Nem – felelte a sebesült tompán a sötétség mélyéről – nem alszom.

– Tudod – folytatta a leány – ott annak a sziklás hegynek a tövében van egy apró kis fatemplom. Apám vitt el oda is. Előbb fönt jártunk a sziklagerincen, és beszélt nekem hosszasan arról a Johannes Transylvanicusról s a keresztesekről, akik valamikor meghaltak ott valamiért. Hogy miért, azt ő sem tudta világosan megmondani, az apám. Csak arról beszélt, hogy a kereszténység már akkor is csak üres szólam volt a királyok szájában, valami olyan politikai jelszóféle, ami tömjénfüst alakjában ott lebegett a trónok körül, megközelíthetetlenekké, bírálhatatlanokká tette őket, és a népeket engedelmes térdhajlításra kötelezte Jézus nevében. Így aztán természetes volt, magyarázta, hogy a keleten terjeszkedő nagyhatalomban nem a pogányságot látták, hanem a fegyveres erőt, és mindaddig nem tartották veszedelmesnek, amíg csak a szomszédokat fenyegette, s nem őket. Sőt, készek voltak szövetségre is lépni ezzel az új nagyhatalommal, ha ezzel

megerősítették a maguk trónjának biztonságát. Persze a gyűléseken, püspökök és népek jelenlétében másképpen beszéltek, és megjátszották jól a derék királyok ezt az egész tömjénfüstös, ájtatos kereszténységet, mint valami illedelmes és hasznos szerepet. Így magyarázta apám. De aztán jönnie kellett egy ilyen lelkesült bolondnak, mind ez a Johannes, aki összeszedett valahol kétezer magaféle bolondot, és minden előzetes tanácskozás, minden pénzügyi, hadászati vagy külpolitikai előkészítés nélkül, egyszerűen mint egy gyermek fölajánlotta kardját Krisztusnak, és elindult, hogy útjába álljon a pogányságnak. Természetes, hogy a derék királyok nem mondhattak egyebet, mint amit mondtak. Hogy megsegítik, hogyne, csak menjen! Menjen és verekedjen, ha elment az esze. Az ilyen fanatikus őrültektől jobb szépszerével megmentődni, nem igaz? Így magyarázta el apám azon a napon ott fent a hegygerincen azt, ami valamikor régen ott történt. Aztán lent a völgyben megtaláltuk azt a kis öreg fatemplomot. Fekete volt a fája és mohos. És nem volt benne senki és semmi, csak egy feketerigó-fészek a pókhálóval lepett oltárkép fölött. Az ajtó nyitva volt, hogy a rigók ki- és beröpülhessenek rajta, s élelmet vihessenek a fiaiknak. Volt valami megkapóan szép és kedves abban, ahogy azok a rigók otthonukká tették a kis elhagyott templomot. A templom alatt kis patak folydogált és a patak partján egy öregember halászott. Később ő is feljött a templomhoz. Éppen az oltárkép előtt álltunk, apám és én, és néztük a rigókat, amikor meghallottuk magunk mögött a csoszogást. Hajlott hátú, szakadt ruházatú, bocskoros vénember volt, ezersok barázdával az arcán, s hosszú fehér haja a válláig ért.

– Kedvesek, ugye? – kérdezte, amikor hátrafordultunk a csoszogásra, és állával a rigófészek felé bökött, – Isten madarai, keresztények.

A hangja reszelős volt, és egészen furcsán hatott abban a korhadt ódon templomban s a mohaszagú félhomályban.

– Ki szokott itt misézni? – kérdezte apám.

– Isten – felelte az öreg.

– És kik járnak ide vasárnaponként?

– A madarak meg én.

Végignéztük a kopott, öreg falfestményeket, apám, aki régész volt, csinált magának néhány jegyzetet, aztán kimenet, a kis templom ajtajában megkérdezte az öreget.

– Tudja-e, ki építette ezt a templomot és mikor?

– Hogyne tudnám, – felelte a vénember – valami Johannes nevű építette, sok-sok száz évvel ezelőtt. Amikor még a törökök uralkodtak ezen a vidéken, és minden templomot fölégettek, és minden keresztényt megöltek. Akkor történt, hogy egy napon jött egy nagyon beteg ember, akinek csupa seb volt a teste, és fölépítette egymaga ezt a templomot. Senki se tudta, hogy honnan jött és mi volt azelőtt. Csak annyit tudtak róla, hogy Johannes volt a neve, és sok esztendőn át hirdette az Istent ebben a templomban. Tudja, – tette még hozzá az öreg – az

emberek akkoriban itt éltek fönt a hegyek között, barlangokban laktak és nagy nyomorúságban, de igaz keresztények voltak mind egy szálig. Akár csak ma ezek a rigók.

Ezeket mondta az öregember, s mi apámmal elmentünk onnan, mert már esteledett. Később el is felejtettem ezt a kirándulást, annyi minden történt. De látod, egy idő óta sokat kell gondoljak erre megint. S azt hiszem, hogy kezdem megérteni azt, amit az a vénember mondani akart nekünk azon a régi napon, ott fent a fatemplomnál. Alszol?

– Nem alszom – felelte a sebesült hangja tompán a sötétség mélyéről – folytasd csak.

A leány sóhajtott.

– Tudod, mielőtt a pogányok rátörtek akkor a mi országunkra, az emberek csupa gazdag kőházakban laktak, és szép kőtemplomaik álltak a falvak és városok közepén. De az emberek mégsem voltak igazi keresztények, csak ál-keresztények. Ezért kellett elpusztuljanak a kőházak és a kőtemplomok, és azért pusztult oda annyi rengeteg ember. Aztán, amikor legnagyobb volt a nyomorúság, valahonnan a sziklák és erdők közül előjött egy ember, akinek csupa seb volt a teste és aki Johannesnek nevezte magát, s aki talán azonos volt azzal a bolond Transylvanicusszal, aki karddal a kezében akarta megmenteni a nem létező kereszténységet. S ez az ember fából templomot ácsolt az erdők között. Egészen kicsit és egészen egyszerűt, és maga állt be papnak ebbe a templomba, és az emberek, akik barlangokban éltek, összegyűltek a bolond ember temploma körül, és hallgatták beszédeit az Istenről. A kereszténységet, amit karddal nem lehetett megvédeni, de amit meg lehetett találni az erdők és a barlangok sötétjében. Érted, mit akarok mondani ezzel? Érted most már, hogy miért nem haragszom többé már senkire? Sem Amerikára, sem az oroszokra, még csak azokra sem, akik apámat, anyámat megölték a szemem előtt. Te is, mások is a tankokban bíznak, meg a repülőgépekben, pedig nem azokon múlik a végső győzelem. A Johanneseken múlik, meg a kis fatemplomokon. Mármint a kereszténység dolga, úgy értem. Mert nem csupán azok nem voltak keresztények, akik Jaltában és Teheránban eladtak bennünket a pogánynak, és akik titeket is eladtak ugyanakkor, és rendre eladnak mindenkit, amikor sor kerül reá: nem csupán azok nem keresztények. De a többiek sem. Akik a templomokba járnak, a nagy kőtemplomba, azok sem. A püspökök sem, a királyok sem. Azok sem, akik ma a kereszténység nevében hosszú szónoklatokat tartanak. Csak tömjénfüst az ő kereszténységük is, arra szolgál, hogy eltakarja az ürességet, ami bennünk van. Tudod-e, hol vannak ma az igazi keresztények? A barlangokban. Romok pincéiben. Ólombányákban. Munkatáborok szennyében. Börtönökben. Ott vannak, és várnak Johannesre. Aki újra eljön, mihelyt behegednek a sebei, és mihelyt rájön arra, hogy a kereszténység se nem védhető, se nem menthető, még csak nem is terjeszthető karddal. Sem tankokkal, sem repülőgépekkel. Csak lélekkel.

Elhallgatott. Csönd volt a barlang nyirkos sötétjében, csak az eső esett halkan odakint és a sebesült lélegzése hallatszott, lázasan, szaggatottan.

– Ezért nem haragszom én már senkire – folytatta a leány egy idő múlva – sem Amerikára, sem az oroszokra, se senkire. Mert így kellett történjen minden, ahogyan történt. Másképpen nem is történhetett volna. Amikor én mint kislány abban a régi fatemplomban jártam, már csak a rigók voltak keresztények és egy furcsa öregember, akiről néha azt hiszem már, hogy maga Johannes volt, vagy a hazajáró lelke. Amerikában is talán csak a rigók keresztények ma, és ezért kell magukat is eladják rendre azok, akiknek ez a mesterségük. Hogy eladjanak mindenkit az ördögnek, mindenkit, aki megérdemli azáltal, hogy megfeledkezett arról, amivel Istennek tartozik. Mint ahogy engem eladtak Jaltában. Mint ahogy azt a kétezer keresztes vitézt és a mögöttük alvó országokat eladták annak idején a nyugati királyok a maguk békességéért. Mert csak a rigók voltak keresztények. De mondok neked valamit, kisfiú: az ember hazájában ma újra keresztények lakják a börtönöket és a katakombákat, és közeledik az idő, amikor begyógyul a Johannesek sebe, s elkezdik építeni a maguk kis fatemplomait. Lehet, hogy előbb még más országokat és más népeket is el kell adjanak azok, akiknek ez a mesterségük. Nem tudom. De én már régen nem haragszom senkire. Alszol? Jó lenne, ha aludnál, és nem hallanád, amiket beszélek.

– Nem alszom – felelte a sebesült rekedten – beszélj még.

A leány sóhajtott. Egy eltévedt szél uszálya belebbent a barlangba, és apró, hideg vízcseppekkel szórta be az arcát.

– Úgy vagyok a beszéddel, mint amikor egy gát mögött meggyűl nagyon a víz – folytatta egy idő múlva. Rést kell találnia valahol. Mikor apámmal ott jártunk azon a hegyen és a kis fatemplomtól elindultunk lefele, a völgyben egy hatalmas duzzasztógátat találtunk. Mérnökök építették, vasbetonból, hogy felfogják vele a völgy vizét, és villamos erővé változtassák át. Este volt, és az estében egy percre megálltunk a gát mellett. A hatalmas, mozdulatlan víztömeg olyan volt a lemenő nap fényében, mintha olvasztott ólom lett volna. Fenyegető volt és félelmetes. – Mi lenne, ha átszakadna ez a gát? – kérdeztem apámat. Apám rám nézett, és az arca nagyon komoly volt. – Falvakat sodorna el a víz, és sok ezer embert megölne – felelte halkan. – Veszedelmes játékokat űznek ma az emberek szerte a világon. – Ezt mondta apám. És ezek a szavak jutottak az eszembe később, évek múlva, amikor Szófia utcáin végighömpölygött a megvadult emberi ösztönök áradata, és bedöntötte az otthonok kapuit. Apám szavaira gondoltam és apámra, akit mindjárt a kezdet kezdetén elsöpört ez a rettenetes árvíz. Az utcán verték agyon, fényes nappal. A régészeti múzeum igazgatója volt az apám. De valaki elkiáltotta magát mellette: „Itt megy a disznó kapitalista, a dolgozó nép elnyomója!” és az utca csőcseléke rávetette magát, és addig ütötték, míg volt benne egy cseppnyi lélegzet. Ilyen az, amikor a víz ledönti a gátakat. Ki a hibás? A víz? Vagy a gát, amelyik

földuzzasztotta és megfékezte az alacsonyabb rendűség felé vonzódó ösztönös erőket? Vagy azok a hibásak, akik a gátakat építették?

– Azt kérdezed, hogy haragszom-e Amerikára, és én azt feleltem, hogy nem. És ez igaz is. Amerika szabadságot és függetlenséget ígért, és küldött ránk helyette egy barbár ázsiai hordát, akik betörtek a lakásunkba egy éjjel, és ránk vetették magunkat, mint a farkasok. Engem az ágyamból rángattak ki. „Anyám!” sikoltoztam kétségbeesetten, „Anyám! Segítség!” De akkor már az ő sikoltásait is hallani lehetett a másik szobából, és aztán hallottam még hogy hangosan, szaggatott kiáltásokkal imádkozni kezdett: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben…” Ezek voltak az utolsó szavak, amiket hallottam tőle. Itt fájnak ma is a fülemben, s bár imádság szavai, mégis úgy hangzanak, mintha átkozódás lenne. Miatyánk, ki vagy a mennyekben… hol, miféle mennyekben?

– Engem kihurcoltak a házból a részeg katonák azon az éjszakán. Rabszolgálója lettem egy egész századnak. Nappal mocskos alsóruhákat mostam, éjjel sorba álltak a szállásomul szolgáló teherkocsi előtt a durva, bűzös férfiállatok. Csak rothadt szalma volt a teherkocsiban, más semmi. És az én testem.

– Ne higgye, hogy elpirulok, amikor erről beszélek. Miért pirulnék? Azok piruljanak, akik Jaltában aláírták az egyezményt, mely erre a sorsra ítélt engem és velem együtt sok százezer leányt. Oroszországba vittek. Onnan Szibériába. Kórházban dolgoztam, mint ápolónő. Majd segédorvos. Szibériából ideküldtek, Észak-Koreába. Ma már, ha visszagondolok, azt kell mondjam: ez volt az életem. Marhavagon, kaszárnya, kórház. Mert a többi: az egyetem, az intézet, az otthon, mindez ma már olyan távoli és valószínűtlen, mintha nem is ezen a világon lett volna. Mégsem haragszom senkire. Ma már nem. Ugye, furcsa?

Nem jött felelet a sötétből. Csak a sebesült szaggatott lélegzete hallatszott s az eső. A leány felkönyökölt a fekhelyén.

– Pedig tudod, milyen rettenetes élet ez? Az ember megundorodik a lelke legmélyéig önmagától és az egész világtól … Alszol?

Csönd volt. Alszik – gondolta a leány és sóhajtott. Keze kinyúlt a sötétbe és megérintette a fiú haját. Könnyedén végigsimított rajta. A sebesült mozdult egyet és motyogott álmában valamit. Aztán csönd volt újra. A leány hosszasan figyelt a sötétbe. Majd mélyet sóhajtott, hátradőlt újra a fekhelyén és belecsavarodott jobban a pokrócba. Kint esett, esett az eső.

Hajnal fele északi szél támadt és szétverte a felhőket. Később a szél is elállt. A sziklák között tejfehéren ült a köd, a levegő nyers volt és hideg.

Mikor a leány kibújt a pokrócból, a sebesült nyitott szemmel feküdt hanyatt, és a barlang tetejéről alácsöpögő vizet nézte.

– Jó reggelt – mondta a leány – hogy érzi magát?

– Még huszonkilenc nap – felelte a fiú.

A leány aggódva föléje hajolt, azt hitte, hogy félrebeszél. De a szemei tiszták voltak.

– Miféle huszonkilenc nap?

– Ami még hátra van a negyvenegyből.

A leány megrázta a fejét.

– Nem értem.

A fiú rándított egyet a nyakán türelmetlenül, és egyenesen a leányra nézett.

– Akkor is, azon a másik sziklán – mondta – negyvenegy napig tartott. Emlékszel? Amikor Johannes meg én …

A leány lassan felállt, megrázta a fejét és elfordult.

– S hol van Johannes? – kérdezte.

– Nem tudom – felelte a fiú tompán – nem tudom.

Aztán csak nézte tovább a nagy szürke cseppeket, ahogy egyenként, halk koppanással hullottak alá a barlang mennyezetéről. A leány a kijáratnál állt és fésülte a haját.

– Hallottad, amiket tegnap mondtam? – kérdezte halkan, anélkül hogy hátranézett volna.

– Johannesről meg a kis fatemplomról? – kérdezte a fiú.

– Nem. Amit azután beszéltem.

A fiú összeráncolt homlokkal gondolkozott.

– Nem – mondta aztán – többre nem emlékszem. Azt hiszem, elaludtam. Ne haragudj, Anka.

A leány megkönnyebbülten sóhajtott fel.

– Nem, dehogy – felelte gyorsan, és tépni kezdte haját a fésűvel.

– Majd elmondod még egyszer, jó? – próbálkozott a fiú.

– Majd máskor – hárította el – most kávét melegítek, s aztán jön a mosdás.

Később fölszállt a köd, s az eső megeredt újra. A sebesült egész délelőtt aludt. Dél fele ébredt csak föl, és enni kért. Láza volt megint. Föl akart ülni, de mihelyt megmozdult, eltorzult az arca a fájdalomtól. Odakint barátságtalan és zord volt a hegyek arca.

– Volt egy barátom – mondta siető, lázas hangon, miután a leány kanállal megetette a konzervhús levesével – volt egy barátom, akit Bobnak hívtak. Ő volt az első sebesültünk itt fent. Fogadott a többiekkel, hogy kizsarol sebesüléséért egy csókot az első ápolónőtől, akivel összekerül odalent. Nagyszerűen tudott színészkedni az a fiú. Bemutatta nekünk a lövészárokban, hogy miképpen nyög majd és vonaglik, csakhogy megsajnáltassa magát az ápolónőkkel. Aztán alig néhány óra múlva fél fejét elvitte egy akna. Hiába volt az egész színházi előkészület, nem nyerhette meg a fogadást. Egy buta akna miatt. Nem bosszantó?

Furcsán, kényszeredetten nevetett hozzá. A leány megpróbált mosolyogni, de nem tudott.

– Bosszantó – felelte – de most pihenjen.

Azonban egy idő múlva újra csak beszélni kezdett a sebesült.

– Tudod – mondta hirtelen – egészen furcsa, ha arra gondolok, hogy engem még nem csókolt meg nő soha. Anyámat kivéve, persze. Titokban én is gondoltam arra, hogy ha egyszer megsebesülök, engem is megcsókol talán majd egy kedves kis szőke ápolónő. Lám, most itt vagyok …

Furcsa volt a nézése, ahogy ezeket mondta. A leány elfordította a fejét.

– Én nem is vagyok szőke – nevetett erőltetetten.

– Az nem lenne baj – motyogta félhangosan a sebesült.

A leány megpróbálta másra terelni a szót.

– Nagyon szereti az anyját, ugye?

– Persze – felelte a fiú és beleharapott a kétszersültbe – anyácskát mindenki szereti. Ő mindenkinél különb. De azért mégis jólesne, ha egyszer… ha egyszer engem is megcsókolna egy leány, mielőtt meghalok.

A leány érezte, hogy elpirul, és bosszús lett ettől. Matatni kezdett a pokrócok között, mintha keresett volna valamit.

– Majd, ha hazamegy – próbált könnyedén beszélni – találni fog magának egy tiszta fiatal leányt, rózsaszínűt, szőkét.

A fiú csak rágta a kétszersültet.

– Késő – mondta aztán halkan, morogva – kifogytam az időből, sajnos.

A leány lehajolt, fölvette a földről a nagy konzerves bádogot, és elindult vele a forráshoz vízért, mintha nem is hallotta volna a szavakat.

Mikor visszatért a vízzel, a fiúnak le voltak hunyva a szemei, mintha aludt volna. Halkan, lábujjhegyen mozgott, hogy ne ébressze föl. Valósággal összerezzent, amikor a sebesült váratlanul megszólalt.

– Bocsásson meg, hogy megbántottam.

A hangja szomorú volt és érdes. A leány megrázta a fejét. Mosolyogni is próbált.

– Dehogy bántott meg – felelte megjátszott könnyedséggel – szokva vagyok én az ilyesmihez. Csak egy kicsit meglepett, hogy még így, sebesülten is…

A fiú beesett, borostás arca még jobban elsötétedett.

– Tehát mégis csak megbántottam – mondta nagyon szomorúan. Majd egy kis idő múlva felsóhajtott, s a sóhajtás mögött úgy indultak meg belőle a szavak, félhangosan, akadozva, szégyenkezve is, de mégis feltartóztathatatlanul, mint amikor megnyílik egy régi seb, és fekete vérrel vérezni kezd.

– A többi fiúnak már mind volt… dolga leánnyal. Amikor beszéltek róla, én rettenetesen szégyelltem, hogy nekem még nem volt. El is titkoltam. Úgy tettem, mintha… De azért az olyan házakba nem tudtam bemenni soha. Valahogy mégsem tudtam. Pedig borzasztóan kíváncsi voltam, hogy milyen is az… amit úgy neveznek, hogy szerelem. De most már mindegy, egészen mindegy. Csak úgy fecsegek össze-viszsza. Ne haragudjon…

Lehunyta a szemét, és nem beszélt többet. Egy idő múlva mintha el is aludt volna. Később azonban újra nyögni kezdett, és panaszkodott, hogy nyilallik a

mellén a seb. A leány szakavatott kezekkel levette a kötést, és megnézte a sebet. Aztán nem szólt egy szót se, csak bekötözte újra. De amikor elfordult, egy könnycseppet törölt ki a szeméből.

A sebesült sovány testét égette a láz, és a fogai olykor vacogva összeverődtek. Egy idő múlva mégis elaludt, de álmában egyre nyögött és zavaros szavakat hebegett. A leány egész délután ott gunynyasztott mellette, és kezével néha végigsimított a forró homlokon.

Estefele elállt az eső, és az ég is kitisztult. Később följött a hold, és sejtelmes, meleg fényt szitált a barlang félhomályába. A beteg mintha elcsöndesült volna egy kicsit. Egyenletesen lélegzett, és a homloka se volt olyan forró. A leány ült mellette egy darabig, és nézte a holdat. Aztán lassan kiment a barlangból, és aláereszkedett a hold ezüstjében fürdő sziklaoldalon a forráshoz. Ott levette a ruháját, és tetőtől-talpig megmosdott a jéghideg vízben.

Amikor visszatért a barlangba, csak egy ócska katonaköpeny takarta a testét. Visszakuporodott a fiú mellé, és sokáig ült ott mozdulatlanul. Aztán egyszerre csak lehajolt, lassan, nagyon lassan, és száját szelíden rátapasztotta az alvó fiú forró, cserepes ajkaira…

Később, ahogy ott ült, ölében tartva a fiú fejét, szemben a holddal, valami kimondhatatlanul mély és szép szomorúságot érzett. A fiú reszkető keze néha végigsimogatott a testén, és ez az érintés furcsa borzongásokkal töltötte meg. Soha sem éreztem még ezt, gondolta, szeretem ezt a fiút. Szeretem. Ez hát a szerelem…

– Meghalok – szólalt meg hirtelen a fiú, de a hangjában nem volt szomorúság – tudom, hogy meghalok. De legalább megismertelek, s megismertem a szerelmet is. Köszönöm neked, Anka.

– Beszélj az anyádról – mondta halkan a leány, és keze végigsimogatott a fiú borostás forró arcán – beszélj anyádról inkább.

A fiú ajkai elkapták a kezét és belecsókoltak a tenyerébe.

– Szeretlek, Anka, nagyon szeretlek. Ugye, meghalok most?

A leány felnézett a holdra és szemében megcsillant egy könnycsepp.

– Igen – felelte halkan – mindnyájan meghalunk.

Reggel a sebesült borotvát kért. És tükröt. Azt mondta: látni akarja az arcát. Zavartan súrolta öklével borostás állát, és azt mondta: szégyelli magát, hogy ilyen borotválatlanul kapta az első csókot.

– A zsákomban van borotva is, tükör is – mondta – s a zsák ott volt a hátam megett, a gödör alján.

Melegen sütött a nap, langyos párák úsztak a levegőben, és a sziklák gödreiben selymes-zölden virítottak a sovány pázsitfoltok. A sasok újra fent keringtek a kék ég végtelenjében, és a levegő jó szagú volt, távoli erdők rügyező illata érzett benne. Délre, a gerincen túl, mintha távoli zivatar morajlott volna. Valahol messze délen még folyt a háború.

– Megkeresem – mondta a leány és mosolygott.

– Vigyél fegyvert magaddal! A pisztolyomban még maradt három lövés, azt hiszem. Itt van a pisztolyom valahol?

A leány megrázta a fejét és mosolygott.

– Fegyver nem lehet nálam. Hátha találkozom valakivel odafent. Ha fegyvert találnak nálam, az nagy baj.

A sebesült arca elsötétedett.

– Inkább ne menj – mondta lassan – nem kell a beretva meg a tükör. Úgyis mindegy. Miattad akartam csak…

A leány nevetett. Karjára kapott egy üres hátizsákot és elindult.

– Élelem után kell nézzek úgyis – szólt vissza a barlang szájából – fogytán van a készlet.

Haján bronzvörösen csillant meg a napfény, és a fiú szeme elhomályosult.

– Úgy szeretlek – súgta feléje halkan – Anka, nagyon szeretlek…

Még el sem érte a hegygerincet, s már megcsapta orrát a halottak szaga. Tapasztalt mozdulattal áztatta meg zsebkendőjét egy pocsolyában, és az arca elé kötötte. A hegygerinc fekete volt a madaraktól. Keselyűk, hollók, varjak verekedtek a prédán. Úgy szálltak föl, mint egy lomha fekete felhő, amikor közéjük dobott egy követ.

Legyőzte undorát, és kutatni kezdett az elhagyott géppuskafészekben. De nem talált semmit, csak csontokat, véres rongycafatokat. Mást semmit. Nem is bírta ott ki sokáig, a rettenetes szag áthatolt az arca elé kötött vizes kendőn, és fölforgatta a gyomrát. Futva szaladt el onnan, alá a hegyoldalon, s csak akkor állt meg, amikor már messzire elmaradt mögötte a hullákon lakmározó madarak éktelen lármája. Letépte arcáról a vizes rongyot és lihegve dőlt neki egy sziklának. Lent, a mély völgy hajlatában, fehéren kígyózott az út. Üres volt és elhagyott. Két oldalán két keskeny zöld gyepcsík s a patak. S túl újra sziklák.

Nem mehetek vissza borotva nélkül – gondolta – megígértem neki. Talán utolsó kívánsága volt ez. Hirtelen rádöbbent, hogy nagyon közel érzi magához a sebesült idegen fiút. Ez lenne, amit szerelemnek neveznek?

Sokáig állt ott tűnődve a szikla mellett. Aztán hirtelen megrázta a fejét, mint aki álomból ébred, és gyors léptekkel megindult lefelé, amerre az út látszott.

Dél is jól elmúlt, mire rátalált egy összelőtt viskókból álló nyomorult falura. Nehéz teherkocsikerekektől feltúrt sárlében cubukkolt át a kihalt házak között. A falu túlsó végében, egy épen megmaradt pajtaszerű épület körül sebesültszállító katonai járművek álltak. Néhány lompos, sáros, sárga képű katona egy sátorponyvával bajlódott. Amikor meglátták, abbahagyták a munkát, és orcátlan vigyorgással bámulták meg.

– Hol a doktor elvtárs? – kérdezte a leány oroszul, rövid, parancsoló hangon. Az orosz szótól lefonnyadt a vigyorgás a katonák arcáról, s a derekuk alázatosan meggörbült. Egyikük ujjával az épület felé bökött és mondott néhány szót a koreaiak nyelvén. Majd hozzátette oroszul:

– Továris doktor…!

A leány fölemelt fejjel, katonás léptekkel ment végig a gépkocsik között, egyenesen neki az épület deszkaajtajának. A katonák összenéztek mögötte, szótlanul vállat vontak és tovább babráltak a ponyvával.

A rozoga deszkaajtó csak félig volt betéve, és nehéz orvosságszag áradt ki rajta. A leány berúgta az ajtót. Hosszú, pinceszerű, homályos helyiségben sebesültek, szorosan egymás mellett, a földön. Egy föltűrt ingujjas kínai katona, véres köténnyel akár egy mészáros, valami szennyes vödörből vizet loccsantott egy mozdulatlan, véres ember-roncs arcába. A léptekre fölnézett, és kezében megállt a vödör.

– Hol a doktor? – förmedt rá kurtán a leány.

Az orosz szó megtette itt is a hatását. A sárga mészáros kiegyenesedett, és esetlenül megpróbált valamilyen katonás állást fölvenni.

– Bent – motyogta és állával egy kisebb ajtó felé bökött a háttérben.

– Inspekció jön – mordult rá kurtán a leány, és döngő léptekkel haladt el a megdöbbent mészáros mellett. Nehéz bakancsával berúgta ezt az ajtót is. Egy rozoga szennyes ágyon kis kövér kínai feküdt, sáros lábait az ágy karfáján nyugtatva. A rossz levegőjű szűk kis szoba padlója tele volt félig nyitott ládákkal, zsákokkal, föltépett fődelű dobozokkal, véres vattacsomókkal, szétdobált kötszerekkel, kenyérhéjjal és mindenféle szeméttel. A leány becsapta maga mögött az ajtót.

– Maga a doktor? – csattant föl a hangja élesen.

A kis kövér ember megmozdult az ágyon, felült és pislogva nézett reá.

– He? Mit akar? – kérdezte, nehézkesen küszködve az orosz szavakkal.

– Borotvát. De gyorsan.

A kínai doktor szeme kimeredt a csodálkozástól.

– Minek az?

– El akarom vágni a nyakamat.

A kövér kis ember arca elszélesedett. Vigyorogva nézte a leányt.

– Honnan jössz?

– A pokolból. Ide a borotvát, továris.

– Hehehe – nevetgélt a kínai, és lassan föltápászkodott az ágyról – tetszel nekem, leány. Nektek, ruszkiknak, mindig jó kedvetek van, hehehe. Én szeretem jókedvű lányokat. Hol szolgálsz?

– Mondtam már, hogy a pokolban – vicsorgott rá Anka türelmetlenül – add már azt a borotvát gyorsan, ha jót akarsz. Ígérem, hogy soha sem hozom vissza.

A piszkos kis orvos széles nevetéssel melléje lépett, és húsos tenyerével barátságosan hátba vágta.

– Jó pofa vagy – motyogta – egy ölelésért megkapod a borotvát. Ez az ára, he?

Keze a leány melle felé nyúlt, de az egyetlen mozdulattal félreütötte.

– Előbb lássam a borotvát, sárga ember. Hátha nincs is neked.

A kínai megfordult, lehajolt és kotorni kezdett az egyik hátizsákban. A leány undorodva nézte a ráncokba gyűrődő kövér tarkót, és arra gondolt, hogy csak egy ütés kellene oda. De nem volt a kezében semmi. Ahogy körülnézett, szeme megakadt egy ismerős formájú dobozon. Penicillin – villant föl benne az öröm, és a fiúra gondolt ott fönt a barlangban, akit talán meg lehetne menteni ezzel.

A kis kövér orvos fölegyenesedett és kezében tartott egy borotvát.

– Itt van – vigyorgott rá – látod? Na most gyere.

–Várj csak, hátha csorba – nyújtotta ki kezét a leány a kés után.

Átvette, kinyitotta. Nem volt csorba. Ujja didergés nélkül siklott végig a hűvös acélpengén.

– Gyere – motyogta a kínai, és arca elduzzadt a felgerjedt ösztönöktől.

Keze kinyúlt és megmarkolta a leány vállát. A többi csak egy pillanat volt. A leány szeme összeszűkült, keze meglendült és belevágta a nyitott borotvapengét a kínai kövér torkába. A doktor száján csak egy torz, bugyborékoló csuklás jött ki, mindkét kezével görcsösen a nyakához kapott, melyből vastag sugárban ömlött elő a vér. Aztán megingott, térdre esett, feje beleütődött az ágy fájába, s egy gurgulázó hörgéssel elnyúlt a padlón.

A leány egy pillanatig meredten állt, kezében a véres, nyitott késsel. Aztán gyorsan becsukta a kést, zsebre tette, odaugrott a penicillin dobozhoz, vetett reá egy pillantást, és zsebébe süllyesztette azt is. Körülnézett, de nem látott fecskendőt sehol. Turkálni kezdett a csomagokban. Szíve lázasan vert, minden pillanatban jöhetett valaki. Végre megtalálta, amit keresett. Gondosan megvizsgálta a fecskendőt és a tűt, és zsebre dugta azokat is. Aztán az ajtóhoz lépett. Egy pillanatra megállt ott, és mély lélegzetet vett. Majd belerúgott az ajtóba, és döngő, katonás léptekkel elhagyta a szobát.

Kint a bűzös, homályos csűrben az ingujjas mészáros éppen azzal volt elfoglalva, hogy egy törött söprűvel véres vattacsomókat igyekezett összegyűjteni a sebesültek körül. Mikor meghallotta az ajtót, fölegyenesedett és megpróbált újra katonásan állni. A leány döngő léptekkel ment oda hozzá.

– Te vagy itt a szanitécaltiszt?

A kínai esetlenül rándult össze valamiféle vigyázz-állásba.

– Szanitécaltiszt… igenis… továris! – hebegte megszeppenve.

– Azonnal indulsz a legjobb sebesültszállítóval – rendelkezett éles hangon a leány – s magaddal viszed a katonákat ott kint, érted? Lefele mentek a völgyön és a harmadik útelágazásnál megtaláljátok az ezredest. Azonnal fölveszitek, s amilyen gyorsan csak lehet, idehozzátok! Érted? A doktor addig előkészít mindent az operációhoz! Mozogj! – ordított reá a tanácstalan sárgára – ha az ezredes meghal, mindnyájatokat főbe lövetlek!

Ettől már az altiszt is ijedten tépte le magáról a véres köténytt, eldobta a seprűt, s úgy szaladt kifele, mintha eszét vették volna. Futtában rikácsolt oda a katonáinak, mire azok is futni kezdtek vele. A leány az ajtó mögül nézte, ahogy

felugráltak az egyik sebesültszállítóra, felbúgatták a motort, s a sáros latyakban ide-oda faroló géppel tovairamodtak, lefele a völgyön. Mikor eltűntek a kanyar mögött, kilépett a házból, betette maga mögött az ajtót s gyors léptekkel, szinte futva, elindult vissza, a hegyek felé.

Másnap délelőtt ért csak vissza a barlanghoz. Az éjszakát a sziklák között kellett töltse, mert félt, hogy eltéved a sötétben. A sebesült felkönyökölve feküdt a pokrócain. Arca sápadt volt. Sovány szemgödreiben lázasan és ijedten izzottak a mélyen ülő nagy szemek.

– Mi történt veled, Anka? Hol voltál? – lihegte. – Egész nap, egész éjszaka! Már azt hittem…

A leány fáradtan reámosolygott. Letérdelt melléje, és kezével végigsimított a lázas arcon.

– Elhoztam a borotvát, kisfiú – suttogta kedvesen – messzire kellett mennem érte, de elhoztam. Itt van, ni. És hoztam egyebet is.

Kivette zsebéből a penicillines dobozt. A fiú arcán átsuhant egy torz, szinte kétségbeesett mosoly.

– Csak a borotva fontos – mondta – hogy meg tudj csókolni, azért. Az orvosság nem. Sokat gondolkoztam, amíg nem voltál itt, Anka, és most már tudom, hogy meg kell halnom. Azt is tudom, hogy miért.

Görcsös köhögés fogta el, félre kellett fordítsa a fejét. Hosszasan rázta a köhögés. Amikor újra a leány felé fordult, véres hab volt a szája szélén. A leány előkeresett egy tiszta rongyot, és letörölte a vért. Az arca sápadt volt, fáradt és szomorú.

– Nem szabad beszélned – mondta halkan. Keze megkereste a fiú érverését.

A sebesült megrázta a fejét.

– El kell mondjam – mondta a köhögéstől kifulladt, lázas hangon – sok mindent el kell még mondjak. Úgysem segítene, ha hallgatnék, s amit el kell mondjak, az fontos.

A leány elővette a kávéfőzőt, vizet tett föl melegíteni, majd beletette a fecskendőt a vízbe. A fiú pedig lassan, el-elakadva beszélt.

– Tudod, mi amerikaiak nehezen mozdulunk meg. Lassan fogjuk föl az összefüggéseket, mindazt, ami körülöttünk és velünk történik. Talán azért van ez, mert jól megy a sorsunk. Nincsenek különösebb gondjaink. Mindenkinek megvan a maga munkája, amit jól-rosszul elvégez, de akármilyen rosszul végzi is el, mégis megkeres annyit, hogy jut bőven ételre, ruhára, autóra, televízióra, mosógépre, mit tudom én, mire. Ezért aztán nehezen tudjuk megérteni, hogy máshol baj is lehet ezzel a világgal. Minden négy évben leadjuk a szavazatunkat erre vagy arra a pártra, s ezzel kész. A többit rábízzuk azokra, akiket a többség megválasztott.

Újra elfogta a köhögés. A leány a vizet nézte, ahogy lassan párologni kezdett a láng fölött.

– Érdekes – folytatta a sebesült egy idő múlva – azt mondtam az előbb, hogy mi amerikaiak. Pedig én tulajdonképpen magyar vagyok. S mégis amerikainak érzem magamat. Nem különös ez? Gyakran elgondolkozom azon, hogy mi lehet ennek az oka. Talán az, hogy ebben az országban senki sem törődik azzal, hogy ki honnan jött és miért, s nem emlékeztetik az embert minden lépésnél arra, hogy idegen, mint ahogy azt Németországban tették. De lehet az is, hogy a szabadság levegője okozza, azé a közös, mindenki számára létező és mindenki által közösen megőrzött szabadságé, ami Amerikát azzá teszi, ami. Nem tudom. De nem is erről akartam beszélni. Arról akartam beszélni, hogy az amerikai polgár semmit sem tudott, s legnagyobb részük még ma sem tud arról, ami Jaltában, Teheránban és Potsdamban valamennyiünk nevében történt. Senki sem tudta, hogy ott emberek millióit adták el, mint barmokat a vásáron, és beszennyezték ezzel a csillagos lobogót, és beszennyezték ezzel a sok ezer fiúnak az emlékét, akik lelkesen haltak hősi halált a csillagos lobogó győzelméért. És nem tudják azt sem, hogy mi történik itt ma. Hogy az eladók újra vásárról tárgyalnak a zárt ajtók mögött, s hogy holnap esetleg már az amerikai népre kerül sor. Amerika szabadságát bocsátják áruba mint elavult olcsó jószágot. Hát látod, Anka, ezen gondolkoztam, amíg távol voltál.

Rámosolygott a leányra, sóhajtott egyet és folytatta.

– Rájöttem, Anka, hogy csak egy segítség van. S ez az, ha mi meghalunk. Én is, mások is. Amerikai fiúk. Sokan. Egyre többen és többen. Amíg az emberek elkezdenek fölfigyelni odahaza, Amerikában. Miért üresek az utcák? A futballpályák? Az egyetemek? Hova lett az a sok vidám fiú? És kutatni kezdik, hogy hova lettünk. És akkor egyszerre csak kinyílik a szemük, és rájönnek, hogy mi történt a hátuk megett, mi történt azalatt az országban, amíg ők a munkájuk után futkosnak, és a televíziónak örvendeztek, és lekötötte őket a business meg a szórakozás. Hogy minket elküldtek ide egy háborúba, amit nem volt szabad megnyernünk. Felállítottak egy hegygerincre, amit nem volt szabad megvédenünk, s lassan belepusztultunk ebbe a furcsa, felemás háborúba, mint valamikor régen azok a keresztes vitézek ott a bolgár hegyeken. Ők sem kaptak segítséget, mi sem kaptunk. Őket is cserbenhagyták a királyok, minket is cserbenhagytak azok, akik azzal a titkos céllal küldtek ide, hogy harcoljunk, de ne győzzünk a harcban. Ha odahaza Amerikában ezt egyszer igazán megértik az emberek, azt a ravasz gazságot, ami a hátuk megett folyik, ha erre rájönnek egyszer, Anka, akkor fölforr bennük a pionír ősök vére, s egyetlen nap alatt megmentik Amerikát a lassú pusztulástól, s vele együtt megmentik az emberiséget is. Hát ezért kell meghaljak, látod. Hogy eggyel több legyen azoknak a száma, akik életük árán kell ébredést vásároljanak Amerikának, s jövendőt az emberiségnek. Érted ezt? Zavarosan beszélek, tudom, de szeretném, ha megértenéd…

A leány kihalászta a fövő vízből a fecskendőt és összerakta.

– Értem, hogyne – felelte szelíden.

Kivett egy ampullát a dobozból és letörte a végét.

– Az anyák fogják először észrevenni, hogy mi történik – folytatta a fiú lázas hangja – például az én anyám. Tudod, Anka, ha arra gondolok, hogy anyácska háza mögött azokat a fiatal almafákat más kell megnyesse ősszel, mert én akkor már nem leszek… ha ilyesmire gondolok, akkor nehéz és szomorú, hogy mindez így kell történjen…

A leány megfogta a karját, fölemelte, s másik kezével föltűrte a katonaing ujját, majdnem vállig. Gyöngéden megsimogatta, aztán a fecskendő után nyúlt. A fiú szomorúan elmosolyodott.

– Nem használ már, Anka. Nem szabad használjon, érted? A hazámról van szó és a keresztényekről, szerte a barlangjaikban, akik Johannesre várnak. Nem érted, hogy Johannes ma az amerikai nép maga? Meg kell halnom ahhoz, hogy Johannes fölébredhessen, és fölépíthesse újra a maga fatemplomát…

Amíg a leány beleszúrta a tűt a bőre alá, elfordította a fejét.

– Sohasem szerettem az orvosokat – dünnyögte duzzogva, kisfiúsan – féltem tőlük, mert fájdalmat okoztak. A haláltól is félek.

A leány kihúzta a tűt.

– Most feküdj csöndesen, és ne beszélj.

A fiú halkan elnevette magát. Nevetése furcsán hangzott a barlang mély csöndjében.

– Úgy beszélsz most, mint anyácska szokott. Ilyen kedvesen és szigorúan.

Valahol messze motorok zúgtak, tompán. A leány kilépett a barlang szájába. Magasan, nagyon magasan, a kék égbolt párái között ezüst madarak szárnya csillogott.

– Bombázók – hallotta a fiú hangját a háta megett – amerikai gépek. Sokszor hallottam őket gyermekkoromban, Magyarországon. Most jobb érzés hallani őket.

A gépek tovahaladtak, s zúgásukat lassan elnyelte a csönd.

– Tavasz van – mondta halkan a fiú a barlangban – az almafák rügyeznek otthon.

A leány kinézett a sziklára, és szempillájára kiült egy könnycsepp.

– Itt nincsenek almafák, ugye, Anka?

– Nincsenek.

– Kár. Szerettem volna még egyszer almafavirágot látni. Hoznál, ugye, ha lennének itt?

– Hoznék.

– Köszönöm, Anka. Te nagyon jó vagy.

Aztán nem szólt többet. Egy idő múlva a leány hátralesett, a barlangba. A sebesült szemei csukva voltak. Aludt.

Estefelé nyugtalan lett megint. Ide-oda forgatta a fejét és a borotvát kérte. A leány odaült melléje, fogta a pulzusát és tenyerével néha végigsimított a lázas homlokon.

– A borotvát – nyögte a beteg.

– Várj – mondta a leány – majd én.

Vizet melegített, beszappanozta tenyerével a fiú szakállas arcát, és kezébe vette a kést. Egy pillanatra eszébe jutott a mozdulat, amivel a kínai torkát elvágta, és önkéntelenül visszarándult. A fiú észrevette.

– Nem mered? – kérdezte és mosolyogni próbált – ha lenne egy tükör, vagy legalább egy darab üveg, magam is megtenném.

– Miért ne merném – felelte a leány sápadtan. De a keze remegett kissé, amikor az éles pengével hozzáért a fiú arcához – csak éppen hogy nagyon szeretlek, ennyi az egész.

– Milyen fiatal vagy – mondta Anka halk csodálkozással, amikor végignézett a sápadt, sovány arcon – milyen borzasztóan fiatal vagy!

Három helyen fakadt csak föl a vér a borotva nyomán.

– Most megcsókolhatsz – szólt halkan a fiú.

A leány lehajolt, és rátapasztotta száját a keskeny, forró ajakra. Hosszú csók volt. A fiú lehunyta tőle a szemeit, és nem nyitotta ki azután sem, sokáig.

– Így csókoltál meg akkor is, azon a másik hegyen – suttogta halkan – amikor Johannessel voltam. Téged szerettelek mindég.

– Téged szerettelek mindég – ismételte a leány is, puhán, mint egy imádságot.

– Évszázadok óta…

– Évszázadok óta…

– Téged kerestelek és Téged kereslek ezután is, minden új életben, a világ végezetéig…

– A világ végezetéig .

Aztán csak fogták egymás kezét szorosan, és látták, ahogy az este fölkúszott a szemközti sziklafalon, és látták, ahogy a tavaszi párák fátyla mögött rendre kigyúltak a csillagok.

– Hogyan kerültél ide? – kérdezte a fiú hirtelen – onnan a bolgár hegyekből?

A leány megrezzent és lehajtotta a fejét. Gondolkozott néhány pillanatig, aztán szinte könnyedén mondta:

– Már kislánykoromban elhatároztam, hogy utazni fogok. Hát utaztam is, sokat.

– De ide? Miért éppen ide?

A leány vállat vont, de szeme elborult, s elfordította fejét.

– Jöttem a többivel – mondta – sok embert elhoztak. Férfit és nőt.

– Dolgozni?

– Igen. De aztán megszöktem tőlük, s most itt vagyok és szeretlek. Isten útjai különösek.

– Különösek… – ismételte halkan a fiú. Gondolkozott egy darabig, majd hirtelen megkérdezte.

– Hiszed, hogy van Isten?

– Lehet ezt nem hinni? – adta vissza súgva a kérdést a leány.

– Nem – felelte a fiú hangja keményen – nem lehet.

Valahol egy bagoly szólt a csöndben. Mély, furcsa hangja volt. A fiú forró ujjai szorosabban markolták a leány kezét.

– Tudod – mondta halkan – néha, mikor a géppuska mögött hasaltam, és küldtem alá a hegyoldalba a halálos sorozatokat, arra gondoltam, hogy vajon az Isten mit szól mindehhez? De aztán eszembe jutott az anyám és a szavak, amiket tőle hallottam, és egyszerre megértettem, hogy Isten ezekben a dolgokban nincs is jelen. Úgy értem, hogy nincs benne a géppuskában, a golyók fütyölésében és a halálban. Mert Isten szeretet. Így mondta anyám. Isten nem más, mint szeretet. Minden, ami szeretet, az Isten. És minden, ami nem szeretet, az nem Isten, és ami nem Isten, az nem is valóság, csak valami rossz álom. Isten benne van abban, hogy én itt vagyok, mert az hozott ide, hogy szeretem a hazámat és szeretem az emberiséget, és meg akarom védeni azt, aki védelemre szorul, és fel akarom szabadítani azt, aki rabságban él. De abban nincsen benne az Isten, hogy géppuskámmal embereket ölök, mivel azt nem szeretetből tettem. Azt csak azért tettem, hogy megvédjem magam, hogy teljesítsem a kötelességemet, mert katona vagyok, s a katonáknak ölniök kell.

– Így gondoltam akkor ott fönt a hegygerincen a géppuska mögött. De most tudom már, hogy nem volt igazam. Mert Isten benne volt a géppuskában is, és a golyókban is, amik belém fúródtak, és most végeznek velem lassan. Mert mindez szükséges volt ahhoz, hogy összetalálkozhassak Veled újra, Anka. Isten útjai nagyon különösek…

– Igen – felelte a leány, s a hangja mintha nagyon távolról jött volna – Isten útjai különösek.

– Tudod – folytatta a fiú – anyám a keresztény tudomány vallását követi, s az azt tanítja, hogy nincsen halál. Hogy a halál csak egy tévedés, olyasmi, mint egy rossz álom, amit valami hibás cselekedet után álmodunk. Soha sem tudtam ezt egészen megérteni. De most már értem. Rossz álom volt az is, amikor ott azon a másik hegyen Johannes mellett összeestem és az emberek azt mondták, hogy meghaltam. Rossz álom lesz most is, semmi több. Aki fegyvert fog, fegyver által vész el, így tanítja a Biblia. Elvész. Nem meghal, hanem elvész. Mert halál nincs, csak elveszés van. Az ember elvész egy időre, mint ahogy elvész egy bicska, vagy egy ezüstkanál, vagy valami egyéb. Aztán újra megkerül, egy idő múlva. Megvolt azelőtt is, közben is, csak valaki számára veszett el. A halál mindég csak valakinek a szempontjából van. Valakinek, vagy valakiknek az állásfoglalását jelenti azzal szemben, hogy én, vagy te, vagy másvalaki egy időre elvész. Tudom, mindez nagyon zavaros, de ez azért van, mivel a szavak nem elég tökéletesek. Soha sem tudjuk egészen kifejezni velök azt, amit érzünk. Én sok ember számára meghalok most. Azok számára, akik ismertek. De anyám számára nem halok meg, mert ő szeret, és tudja, hogy halál nincsen. Én nem halok meg a te számodra sem, Anka,

mert te is szeretsz. És mert tudod, hogy valahol, valamikor, egy másik hegygerincen újra találkozunk, és akkor talán majd nem lesz körülöttünk annyi emberi tévedés és beteljesedhet végre az, amit Isten valamikor régen tervezett velünk…

Hangja köhögésbe fulladt. A leány arcán folytak, folytak lefele a könnyek, némán, megállás nélkül. Hagyta. Sötét volt, mindegy volt. Egészen mindegy volt már minden, tudta jól. A penicillin, amiért megölt egy embert, későn érkezett. Nincs orvosság a tévedések ellen. Nagyon sok tévedés van az emberi világban, gondolta, elvesznek alatta azok, akiknek élniök kellene.

A sebesült nehezen lihegett. Újra és újra megrázta a köhögés. Sötét volt, csupán a messzi magas csillagok szitáltak alá egy kis áttetsző félhomályt odakint.

– Mondd, Anka – szólalt meg a fiú hirtelen – mit gondolsz: sírni fog anyácska? Ő, aki a keresztény tudományban hisz, és tudja, hogy nincs halál?

– Sírni fog – felelte a leány, és a hangja elcsuklott – az anyák mindég sírnak. Akik szeretnek, mindég sírnak.

– Az jó – sóhajtotta a fiú – nem tudom, miért, de jó. Jó tudni azt, hogy szeretik az embert. Hogy hiányozni fogunk valakinek. Sírni fogsz te is?

– Igen – felelte a leány és teste megrándult a visszafojtott zokogástól – sírni fogok. Sokat. Nagyon sokat.

A sebesült hallgatott egy darabig. Keze elindult a sötétben, megkereste a leány arcát.

– Te már most sírsz, Anka – suttogta szomorúan – az nem jó…

– Nem sírok – mondta a leány, és próbálta lenyelni a könnyeit.

Valahol messze a sziklák között másodszor szólalt meg a bagoly.

A fiú teste hirtelen megrándult.

– Anka – mondta izgatott, ziháló lélegzettel – valamit majdnem elfelejtettem. Valami nagyon fontosat. A zubbonyom zsebében kell legyen egy levél. Add ide a zubbonyomat, meg kell keressem.

A leány kitapogatta a ruhák között a zubbonyt és odanyújtotta. A lázas férfikezek ideges sietséggel tapogatták végig a zsebeket. Aztán papír zörgött.

– Itt van – sóhajtott föl a sebesült megkönnyebbülten – Anka, ígérd meg, hogy elviszed ezt a levelet.

– Ígérem – felelte a leány komolyan.

– Az anyámnak.

– Ígérem.

– Vigyázz rá nagyon, Anka. Ebben a levélben mindent megírtam. Hogy mi történt. Hogy mi történik. Hogy hol van a baj. Mindent!

– Vigyázok rá. Elviszem hozzá. Ígérem.

– A címet megtalálod a borítékon…

Csönd volt. A szemközti sziklacsúcs fölött halványodott az ég. A hold volt érkezőben.

Egy idő múlva újra megszólalt a fiú. Lázasan didergett a hangja, alig lehetett megérteni.

– Remélem, mindent megírtam, ami fontos, de nem vagyok biztos mégsem. Mondd meg anyámnak, Anka, hogy meghaltunk a csillagos lobogóért. Nem csak én, hanem a többi fiúk is mind. Valamennyien, akiket itt felejtettek a hegyen. Meghaltunk, mert ezt kívánta a becsület. Hallasz engem, Anka?

S a sötétben jött a felelet, halkan.

– Hallom. Megmondom.

– Mondd meg neki, hogy menjen el a Fehér Házba. És a szenátusba. Mindenüvé, ahol azok ülnek, akiket ő választott be a hivatalokba. És kérdezze meg tőlük, hogy miért? Vigye magával a többi anyát is, az összes anyát, akiknek a fiai elvesztek valahol, és kérdezzék meg az államférfiakat és a politikusokat, hogy miért kellett elvesszünk ezen a sziklán, segítség nélkül? És miért kellett elveszniök a magyaroknak, ott a Kárpátok alatt? És miért kellett elveszniök azoknak a keresztesek, ott a bolgár hegyeken? Hallasz engem, Anka?

– Megkérdem. Megmondom.

– Miért nem segítik meg soha azokat, akik a pogány ellen küzdenek? Miért háborúznak, ha nem akarják megnyerni a háborút? Miért küldik ide meghalni a fiúkat, mialatt ők vidáman vacsoráznak otthon azokkal, akik itt megölnek minket? Miért, Anka?

– Nem tudom… nem tudom, miért.

– Ne feledd el Anka, mondd meg az anyámnak: emlékezzék reám, ha újra választások lesznek! És emlékezzenek mind az anyák, és tudják, hogy mi is ott leszünk azokon a választásokon. Mint egy véres, fekete árnyék, a holt fiúk árnyéka, mi is ott leszünk! Úgy gondolják meg és úgy szavazzanak, hogy azon múlik majd az emberiség sorsa, az élőké és azoké, akik még meg sem születtek, minden azon múlik, hogy ott maradnak-e továbbra is a helyükön, a kormányrudak mellett az emberi szabadsággal kereskedők, az igazság árulói, vagy hatalomra jutnak-e végre az igazak, és elérkezik egyszer már a Johannesek ideje is! Minden ezen múlik, értesz engem, Anka?

– Megmondom. Elviszem a levelet. Esküszöm.

A fiú felsóhajtott.

– Köszönöm, Anka.

Följött a hold. Roppant fehér korong, elefántcsont korong, ült a sziklán s benézett a barlangba. A sebesült arcát hideg verejték lepte, lélegzete zihált. A leány megfogta a kezét. A sovány ujjak görcsös kétségbeeséssel kapaszkodtak belé.

– Köszönöm, hogy vagy – súgta a fiú cserepes szája – sokkal könnyebb így, hogy tudom, hogy vagy, és hogy leszel, és hogy megtalállak máshol is, mindég és újra. Köszönöm, hogy vagy.

A leány nem szólt, csak lehajolt, és megcsókolta a sovány forró kezet. Könnyei lefolytak a kezére.

– Köszönöm azt is, hogy sírsz – mondta halkan a sebesült – s hogy te voltál az első nő, az első és az utolsó. Ezt is köszönöm.

Aztán egy idő múlva:

– Félek, Anka…

Valahol messze a sziklák közt harmadszor szólt a bagoly.

– A levél, Anka… ne feledd el a levelet …!

– Nem felejtem el.

– Ne sírj…

– Nem sírok.

– Találkozunk újra valahol… egy másik sziklán valahol… Johannes zászlaja alatt…

– Tudom.

Aztán sokáig, sokáig nem esett szó. A hold egyre magasabbra hágott, a sziklák között halkan járt a szél, s zöld fű szagát hozta valahonnan. Messze, nagyon messze tompa dördülések didergették a csöndet.

– Háború… – suttogta a haldokló.

– Háború – felelte a leány.

Aztán nem esett több szó, több nesz, semmi. Csak az éjszaka odakint, s magasan a sziklák fölött a hold. És a csönd. Más semmi.

A leány ült mozdulatlanul, és fogta a hideg, halott kezet. S mikor a hajnal párái szürkülni kezdtek, fölállt. Gyöngéden fölvette a halott mellől az összegyűrt papírlapokat, s betette őket a keblébe, a zubbony alá. Aztán megindult, kilépett a barlangból és ment. Szemei szárazok voltak és tüzeltek furcsán. De vissza se nézett velök, egyetlenegyszer sem. Mint akit már nem érdekel, hogy mi az, ami egy emberből viszszamaradt. Egy emberből, aki kedves volt nagyon, de mennie kellett messzire, mert az volt a sorsa, hogy menjen.

# Második rész
# A levél

Az amerikai nagyváros zaja behullámzott a nappali szoba nyitott ablakán. A langyos nyár eleji szél meglebbentette a könnyű csipkefüggönyöket, és beleborzolt az ablaknál ülő asszony őszülő hajába. Kívül az ablakon, a szúnyoghálón túl, virágzott a kert.

A törékeny kicsi asszony ott ült a nagy puha karosszékben, kezében a kis fekete Bibliával. De nem olvasott. Szelíd, szomorú kék szeme kinézett a virágzó nyárba s azon túl valahova az ég kékjének messzeségébe. Előtte a kis kerek antik asztalon egyenruhás fiatal katona képe állt vékony aranykeretben, s a kép alatt rideg, hivatalos levél, sablonos szavakkal. „Sajnálattal tudatom… harc során eltűnt… missing in action…” Már hetek óta ott hevert az a levél a kép alatt, s nem volt ereje, hogy hozzányúljon, elvegye onnan. Még mindég remélt, reszketve remélt, hogy követni fogja egy másik, valahonnan egy kórházból, ellenséges országból talán, mindegy, hogy honnan, mely így kezdődik majd: „Örömmel értesítem…”

De teltek a napok és a posta nem hozott semmit, csak a megszokott újságot, hirdetéseket, képeslapokat, ismerősöktől, üres szavakat, mást semmit. Pedig a ház is várta, a kert is, ő ültette azokat a labdarózsákat két évvel ezelőtt… ő ültette a nárciszokat, a kék íriszeket odakint, őt keresik, azért bólogatnak a szélben…

A kis törékeny asszony gondolatai messze jártak, ahogy ott ült Bibliáját szorongatva a karosszékben. Meg se hallotta az ajtó csengőjét. Csak arra riadt föl, amikor valaki megdöngette az ajtót odakint.

Szinte ijedten szökött föl a karosszékből és szaladt a fényes, tiszta nappali szobán át az előszoba felé. Szíve hangosan vert, amikor kinyitotta az ajtót. De csak a postás állt a küszöbön.

– Bocsánat, asszonyom, ajánlott levél van – mondta szelíden a nagydarab egyenruhás ember – azt hiszem, a csengője elromlott. Ide kérek egy aláírást.

Kis sárga papírszeletkét nyújtott feléje és egy ceruzát. Az asszony gondosan odaírta a nevét a kívánt helyre, s visszaadta a ceruzát és a sárga papírost. A postás megviselt barna borítékot vett elő a táskájából, és szótlanul nyújtotta oda. Vaskos levél volt. Idegen írás volt rajta. Idegen bélyegek.

– Japánból jön – mondta jóindulatúan a postás, azzal sapkájához emelte a kezét, megfordult és elment.

Az asszony még mindég ott állt az ajtóban, és a keze reszketett. Néhány pillanatig az idegen bélyegzős barna borítékot nézte, a hosszú vonalú, energikus írást, és a szíve egyre sebesebben vert. Aztán gyors, ideges mozdulattal feltépte a

borítékot. Egy köteg papír, mindkét oldalon teleírva, rendetlen, kusza betűkkel… de ismerős, drága betűkkel!

– Jaj – nyögött föl az asszony és a szívéhez kapott – édes jó kisfiam…! Édes fiam…

A köteget egyetlen papírlap fogta át, tisztább, fehérebb, mint a többi, másféle papír. Másféle írás. Hosszú, energikus betűk.

*„Kedves Asszonyom!*

*Ígéretemnek teszek eleget, amikor ezt a levelet Önnek továbbítom. Aki írta, kedves volt Önnek, s az én számomra felejthetetlen, amíg élek. Utolsó kívánsága az volt, hogy küldjem el ezt a levelet, és mondjam meg, hogy ne sírjon, mert akik az igazságért halnak, nem halnak meg soha, hanem élnek tovább az igazságban, a szeretetben és az életben.*

*Ismeretlenül is őszinte szeretettel*

*Anka”*

Az asszony ott az ajtóban sírva fakadt. Aztán ijedten fölnézett, hogy hallotta-e valaki? De a postás már ott haladt tovább az utcán, csak a háta látszott és a táskája, s más nem volt sehol, csak az utca szegélyén a lombos, terebélyes fák, s a nyírott gyep fölött egy könnyű sárga pillangó.

Az asszony belépett a házba és becsukta maga mögött az ajtót. A fény, az utca, a színek: egyszerre mindez kint maradt. Csak szürke sötétség volt körülötte, ahogy ott állt az előszobában, reszkető kezében a sárga borítékkal s a könnyekkel, ahogy lassan folytak lefele sovány arcán.

Néhány pillanatig állt ott és a falnak támaszkodott, mint akinek nincs ereje szembenézni az élettel. De aztán lassan kiegyenesedett, kis fehér kezével letörölte arcáról a könnyeket, s átment a nappaliba. Ott már újra szembetalálkozott a színekkel: a szőnyeg tompa vörös mintáit arannyal vonta be az ablakon beáradó napfény, a fekete zongorán fehér porcelán vázában rózsaszínű szegfűk mosolyogtak, és a csipkefüggönyökön át szelíden szűrődött be a kert zöldje.

Az asszony visszaült az ablak melletti karosszékbe, s a barna borítékot letette az ölébe. Még nem volt bátorsága hozzányúlni a levélhez. Mintha egy másik, titokzatos világból nyúlt volna át egy kéz, egy ismerős kéz, de mégis új és titokzatos, mert már egy másik világhoz tartozik.

Szíve furcsa, fájdalmas didergéssel vert. Szeme megkereste a képet a kicsi asztalon, s a fiatal katona gondtalanul visszamosolygott reá a keskeny aranykeretből. Szemét újra elöntötték a könnyek. Egy idő óta olyan könnyen megeredtek, jóformán minden látszólagos ok nélkül. Egy gondolat elég volt, egy emlékezés, egy kép, egy szín, néha csak egy illat.

Próbálta lenyelni a könnyeket, mert hiszen tudta jól, hogy semmi értelme nem volt a sírásnak. Ezerszer elmagyarázta ezt már magának az utolsó hónapokban. Nem támadnak föl a halottak attól, hogy egy édesanya sír. Még sohasem tért haza egyetlen katonafiú sem attól.

Sovány, fehér ujjai reszkettek, amikor szétbontották a papírköteget. Az ismerős vonások láttán valami újra felsajdult a szívében. Igen, ez az ő írása, ezek a kedves, rendetlen, kusza betűk. Él, persze hogy él. A Bibliának igaza kell legyen. Nincs halál. S igaza van a leánynak is. Akik az igazságért halnak, nem halnak meg soha.

*„Drága jó Anyácska!”*

Egy pillanatra újra le kellett tegye a levelet, mert a könnyek mégiscsak elfutották a szemét, és elmosták a szavakat. Fülében fölcsengett és fájt a szavak emléke. Újra hallotta a kedves hangot, mely ezeket a szavakat oly sokszor mondta, és arra gondolt, hogy micsoda borzasztó tévedés lehet az, ami egy ilyen hangot elnémít örökre. Látta maga előtt a keskeny ívelt szájat, ahogy ezeket a szavakat mondta, a szemeket, melyek olyan melegen tudtak mosolyogni hozzá, és egy darabig csak ült ott, s nézett maga elé, kezében a levéllel, míg megcsöndesedtek kissé a gondolatai.

*„Drága jó Anyácska! Itt fekszem a hasamon egy sziklás hegygerincen, a géppuska mellett, és Reád gondolok…”*

Lehunyta a szemét, és próbálta látni azt az ismeretlen messzi hegygerincet, de nem sikerült. Csak a fiát látta, hason fekve, de nem géppuska mellett, hanem úgy, ahogy az emlékeiben élt: nyitott nyakú ingben, rövid nadrágjában, a nappali szoba szőnyegén, igazgatva a villanyvasút sineit. Istenem… igazán olyan régen volt? Olyan nagyon régen, hogy már szinte nem is igaz…

*„Az ég fölöttem tiszta kék, Anyácska, olyan zöldes tavaszi kék, és erről eszembe jut a kirándulásunk. Egy éve csak? Úgy érzem, mintha száz is eltelt volna azóta. Ilyen színe volt akkor is az égnek. Milyen szépek is voltak azok az erdők Észak-Karolinában…”*

Jaj, ezek a könnyek. Nem tudott tenni ellenük semmit. Csak jöttek valahonnan nagyon mélyről, jöttek, jöttek az emlékek nyomán, elöntötték a szemét, és elhomályosították a sorokat. Igen, emlékezett arra a kirándulásra. Kettesben voltak, egy hétig. Csöndes nagy erdők, zúgó patakok között, családias kis út menti szállodában. A fiú horgászott, ő meg ült a patak partjára terített pokrócon és olvasott. Miről is olvasott akkor? Igen, emlékezett rá tisztán: Mrs. Eddy egyik könyvét olvasta. Volt egy mondat benne, amire világosan vissza tudott emlékezni: „a valóság birodalma a szellem”, így szólt a könyv, „a szellem ellentéte az anyag és ezáltal az anyag ellentéte a valóságnak, tehát nem isteni, hanem emberi fogalom. Semmi sem halhatatlan, ami anyag, mivel az anyag időhöz kötött, múlandó tünemény, mely néha szép lehet ugyan és kedves, de nem egyéb, mint téves illúzió.” Valahogy így volt abban a könyvben. Érdekes, milyen tisztán emlékezik még rá, és a szavak mögött a patak zúgására és a fiára, ahogy ott állt lejjebb a fák alatt, és olykor-olykor széles mozdulattal lendítette horgászzsinórját a futó víz fölé. Szép volt, igen, és kedves! Ha százszor is téves illúzió, akkor is szép volt és kedves, ahogy ott állt, karcsún, fiatalon, egészségesen, és nevetett, valahányszor

kihúzott egy ficánkoló halat a patakból. S mindez téves illúzió lett volna csak? Az a pompás hét, s mind a többi hetek, hónapok, évek? Anyag, a szellem ellentéte, emberi fogalom, halandó tünemény? Jaj, hol a szellem, mely vissza tudná hozni a tovaszállt tüneményeket?

*„Itt nincsenek erdők, csak sziklák. Szürke és holt kövek. És más ez a kirándulás is, Anyácska, más, mint a régi volt…”*

Keskeny, sovány vállát megrázta a sírás. Egy könnycsepp lehullt a papírra, és csúnya foltot áztatott rajta. Elő kellett kotorja a zsebkendőjét. Bizony, más kirándulás, kisfiam, gondolta, csúnya kirándulás. Miért nem téves illúzió ez is, mint a másik? Miért csak az válik valótlanná, ami szép volt? A könyvnek nem lehet igaza. Mert ha igaza lenne, akkor itt hasalna most is a szőnyegen, villanyvasúttal játszva, s nem kopár sziklák közt, géppuska mögött. A villanyvasút ma is ott van a szekrényben, s ott vannak a régi ruhák is. Árván csüngnek ott és rettenetesen, s nem tölti ki őket semmiféle szellem. Semmiféle szellem nem segít az anyákon, akiknek fiai nem játszanak többé villanyvasúttal…

Kifújta az orrát, megtörölte a szemeit.

*„Tudom, most elszomorítottalak”, mondta a levél kedves kusza sora, „látom a könnycseppet szép hosszú szempilládon…”*

Szinte ijedten kapott a szeméhez. Látja? Itt van valahol és látja? Lehetséges, hogy mégis igazat mondott a könyv, és ő itt van valahol, lát mindent és tud mindent… csupán egy másik dimenzióba siklott át, és a két világ között nehéz meglelni a kapcsolatot? Lehetséges lenne?

*„Anyácska, nem akarom, hogy szomorú légy…”*

Jól van, kisfiam, nem leszek szomorú, gondolta az asszony, és még el is mosolyodott egy kicsit. Ha jobbnak látod, hát nem leszek szomorú. De meg kell értsed te is: néha nehéz az anyáknak, ilyenkor…

*„Mert látod, ennek is megvan a maga szépsége, hogy itt vagyok. Szabad szemmel is látni lehet lent a völgyben az ellenséges állásokat, és minket Amerika parancsolt ide, erre a hegygerincre, hogy innen védjük a szabadságot és az emberi jogokat, és mi teljesítjük ezt a parancsot, mint ahogy férfiakhoz illik. Félórával ezelőtt rövid aknatüzet kaptunk. Bob, itt mellettem, megsebesült. Nem komoly, szilánkot kapott a vállába. Most bent ül a gödör fenekén és várja, hogy érte jöjjenek, s levigyék a kötözőhelyre. Talán kórházba is kerül, ő mindenesetre azt reméli. Persze, te nem ismered Bobot. Ohióí fiú, farmer az apja. Nagyszerűen tud bánni a puskával, és mindég jókedve van. Most is fütyörészik ott lent a gödörben, és mindenáron fogadni akar a fiúkkal, hogy az első ápolónőtől, akivel összekerül odalent, kicsal egy csókot. Arra készül, hogy majd addig nyög és sóhajtozik, amíg megsajnálja az ápolónő és megkérdezi, hogy mi a kívánsága? Ő akkor azt sóhajtja majd, hogy érzi közeledni a halálát, és utolsó kívánsága az lenne, hogy csókot kapjon, mielőtt meghal. Hát ilyen ravasz fickó ez a Bob. Már előre gyakorolja itt*

*előttünk a haldokló szerepét. Forgatja a szemeit, nyög, és a fiúk oldalukat fogják a kacagástól.*

*Heten vagyunk itt fent, s ha Bobot leviszik, hatan maradunk. Tegnap küldtek ide föl, hogy védjük a gerincet. Hét géppuskánk van. Ma reggel megpróbáltak a sárgák följönni a hegyre, de olyan tüzet adtunk reájuk, hogy ész nélkül futottak vissza. Parancsnokunk, McFarrow tizedes – mi Billnek nevezzük – ravasz, akár egy öreg teknősbéka. Hagyta a sárgákat fölmászni a hegyoldal derekáig, s akkor aztán egyszerre nyitottuk meg rájuk a tüzet hét géppuskából. Ha láttad volna, hogy futottak! Sokan elestek futás közben, s azok még most is ott hevernek a sziklalejtőn, látni lehet innen őket. Néhánynak a jajgatását sokáig hallottuk, de nem jött föl senki a völgyből. Ha jöttek volna a sebesültjeikért, nem lőttünk volna. De nem jöttek, s ma már néma a hegyoldal, nem jajgat senki."*

Az asszony reszkető kezéből kihullott a levél és leesett a földre. Nem nyúlt mindjárt utána. Kezével eltakarta a szemét, és sokáig úgy ült, mozdulatlanul. Később, amikor kinézett az ablakon, a napsugárban úszó kertre, egy pillanatra szinte megijedt a sok fénytől és élettől. Kisírt szemeit vakította a szépség és a nyár. A labdarózsabokor tövében feketerigó szökdösött, gondtalan, vidám mozdulatokkal. Az aszszony sóhajtott, lehajolt a levél után és olvasni kezdte tovább.

*„Most megborzadtál, anyácska, tudom, és bocsáss meg, hogy ilyesmiről írok. De ne feledd, hogy mi már hét évvel ezelőtt is láttunk halottakat, Te meg én. Pedig én akkor csak tizenkétéves voltam…"*

Mintha hirtelen éles karmok hasítottak volna a szívébe. Jaj, csak ezt ne írta volna! Csak erre ne emlékezett volna! Hány éjszakán keresztül gyötörte már emiatt a lelkiismeret. Hát nincs bocsánat? Isten nem felejti el az elkövetett hibát? Istenem, talán csak nem írta le, vádló eleven szavakkal azt, amit már régen érez, amitől rettegett és menekülni szeretett volna: hogy ő maga, tulajdon édesanyja kergette bele a fiát a halálba. Mert ő volt az, aki lelkébe oltotta az okot, mely elvitte meghalni oda messzire, mint önkéntes jelentkezőt, azokra az ismeretlen távoli sziklákra…

*„… és azok a holtak ott Magyarországon hozzám tartoztak, anyácska, az én halottaim voltak, s akik megölték őket, ugyanazt az egyenruhát viselték, mint ezek itt lent a sziklaoldalon. Én pedig boldog vagyok és büszke, hogy ennyi év után végre itt állhatok szemben velök, az Államok egyenruhájában, és teljesíthetek egy feladatot és egy kötelességet, amit örökségül hagytak reám azok a másik holtak ott messze, az óceánon túl, a Te régi hazádban. A nép, mely anyául adott nekem Téged…"*

Jaj nekem, nyögött föl az asszony az ablaknál, és kezével eltakarta a szemét – jaj nekem, jaj. Kimondta. Kimondta hát azt, amitől féltem. Átkozott legyen a nép, mely anyául adott engem csak azért, hogy elvehessen tőlem egy fiat. Átkozott legyek én, aki emlékeztettem erre az örökségre, amikor visszavittem arra a földre, s

otthagytam, hadd szívhassa magába a levegőt, mely valamikor otthonom levegője volt. Átkozott legyek, mert én magam öltem meg a fiamat, én magam, amikor beléneveltem azt, hogy magyar…

„Kötelességet teljesítek, és tartozást rovok le", folytatta a levél, „itt ez*en a kopár koreai hegygerincen, én, a magyar származású amerikai. Valahányszor lenyomom a géppuska billentyűjét, azt mondom magamban: ez Katinka néniért van. Vagy azt mondom: ez Erzsikéért. Ez Nagyapáért. Ez Berecki tiszteletes templomkapura szögezett testéért. Anyácska, hamarabb elfogy a géppuskából a golyó, mint belőlem a nevek… De most szépen kérlek, ne aggódj értem, jó?"*

Keze lassan leeresztette a levelet az ölébe. Csak ült, sokáig, és nézett maga elé a semmibe. Régi arcok tűntek föl az emlékezet ködéből. Látta apját, ahogy hosszúszárú pipával a kezében fel s alá járt a kis falusi ház tornácán. Testvéreit, régi barátnőket, ismerősöket látott jönni, menni, nevetni, tréfálni a messzi múlt homályában, arcokat, akik már mind elmentek azóta valahova, ahol nem lehet meglelni őket többé, s akik most magukhoz csalták a fiát is, az egyetlent, abba az ismeretlen másik világba, mint valakit, aki hozzájok tartozik.

Nem átkozódott már. Csak ült ott és bólogatott. Nagyon nagy távolságból mintha harangszót hallott volna, és tudta, hogy az a harang valamikor nagyon régen kondult, egy kis fehérre meszelt falusi templom tornyában, régi-régi vasárnapon, amikor ott álltak mind együtt a napsütötte tornácon, együtt az egész család, templomba készülődve. Szíve gyökerében mélyen érezte a láthatatlan sajgó szálakat, melyek azokhoz a régi arcokhoz kötik még mindég, és nem lázadozott. Feje meghajolt fáradtan, mint régi anyáké régi képeken, s arra gondolt: nem vagyok hibás. Nem tehettem másként. Ez volt a törvény, a vér parancsa. Isten adta a vért és a parancsot, s Ő az Úr, aki ad és vesz, ad és elvesz, a törvény szerint.

Sóhajtott, aztán megadóan és engedelmesen továbbolvasta a gyűrött levelet.

*„…És ne sírj, mert az árt a szemeidnek, anyácska, és tudod, mennyire szeretem szépséges szemeidet…"*

Mosolyognia kellett, szomorú, könnyes mosollyal. Jaj, ez a drága, kedves fiú! Még a hangját is hallotta a szavak mögött. Így mondta volt mindég, lágyan és puhán, majdnem szerelmesen: ne sírj, anyácska, árt a szemeidnek, és tudod, mennyire szeretem szépséges szemeidet… Így mondta mindég, éppen így. Valahányszor megríkatta valamivel, s utána próbálta kiengesztelni. Jaj, az a haszontalan! Rosszat tettél most is, ugye? Elmentél, itt hagytál, s most próbálsz megbékíteni, mi? Jaj, hogyan is tudnék haragudni reád…

Meg kellett rázza a fejét. A szeme sírt, a szája kacagott. Jaj, ez a semmirevaló kis hízelgő! Hát lehet haragudni reá? Eszébe jutott, hogy hányszor kellett megígérje, hogy nem sír többet. Bizony igaz, hogy nem tartottam be soha az ígéretet, gondolta, és sírt és mosolygott az emlékezéstől, bizony igaz. Utoljára az állomáson ígértette meg vele, mielőtt a vonat elindult volna, a katonavonat. Egyszerre csak olyan elevenen emlékezett vissza arra a búcsúzásra, mintha tegnap

történt volna. Éjszaka volt. A nagy, kihalt pályaudvar hideg, sötét és ködös. A ködben és sötétben ott állt a hosszú katonavonat, tele vidám fiatal fiúkkal, s a félhomályban búcsúzkodó párok körvonalait lehetett látni mindenütt. Ők ketten egy lámpa alatt álltak. A sápadt fény köré széles glóriát vetett a köd, s ők álltak a ködglória alatt, egymás mellett, s csak néha szóltak egy-egy szót. Vigyázz magadra, becsomagoltam a gyapjúsáladat is, gombolkozz be, ha fúj a szél, tudod, milyen könnyen kapsz náthát… ilyen csacsiságokat mondott, mert egyéb nem jutott az eszébe, s mert ami a szívén nehezedett, azt nem lehetett szavakba tenni. „Menj haza, anyácska" mondta hirtelen a fiú, „nem akarom, hogy itt légy, amikor elindul a vonat. Nem akarom, hogy egyedül maradj ezen a csúf, sötét állomáson." Így mondta, így, emlékezett még minden szavára, hangjának árnyalatára. Még azt is mondta: „Ígérd meg szépen, hogy nem sírsz." Megígérte. Elbúcsúztak. Egy hosszú, nagyon hosszú ölelés és csók volt a búcsú. Aztán ő kiment a korláton kívülre, mintha hazamenne, de kint megbújt egy sötét oszlop mögött, s ott várta meg, amíg elmegy a vonat. S amikor az utolsó kocsi kis piros lámpása is eltűnt a messzi éjszakában, akkor egyedül maradt, egészen egyedül a nagy, sötét, ködös állomáson. Ígéretét sem tartotta be. Nagyon nehéz megtartani az ígéreteket, és nem sírni, amikor valaki elmegy, aki mindennél kedvesebb… és nem várni ki az utolsó pillanatig, amíg elindulnak a vonatok. Utána úgyis mindég egyedül marad az ember a nagy, sötét, ködös életben.

*„Pedig látod", folytatta a levél, „igazán nincs miért sírj. Az ügy, melyért harcolunk, az igazság és szabadság ügye, s akik az igaz ügyért harcolnak, azokra különös gondot visel az Isten. Hogy Bob egy kis szilánkot kapott a vállába? Az igazán semmi. Bánom is már, hogy írtam róla. Úgy van ez itt, tudod, hogy a fiúk sokszor örvendenek is egy ilyen apró sebesülésnek, mert ez változatosságot jelent. Kórház, csinos ápolónők… érted, ugye? Gondolj mindég arra, hogy nem magunkban harcolunk. Egész Amerika itt áll mögöttünk. Mi bajunk lehetne hát? Élelmünk, ruházatunk a lehető legjobb. Bőségesen gondoskodnak rólunk. De ha nem is tennék! Jusson eszedbe, miként harcoltak a szegény magyarok hét évvel ezelőtt a Kárpátokon. Ócska fegyverrel, rongyos ruhában, élelem nélkül, hóban és fagyban. Mégis harcoltak. Maroknyi kis fegyvertelen nép egész Ázsia ellen. Mi ez a mi kis harcunk azokéhoz képest?*

*Délelőtt van, langyosan tűz ide a tavaszi nap, s akkora a csönd a hegyeken, hogy hallani lehet odalent a patakot…"*

Az asszony egy percre abba kellett hagyja az olvasást, hogy megtörölje a szemét s kifújja az orrát. Hallotta a patakot – gondolta – szerette hallgatni a patakokat. Nem hallja őket többé. Hiába zúgnak. Ezentúl hiába zúgnak, nincs, aki hallgassa őket. Talán nem is zúgnak többé… miért is zúgnának…? Aztán sóhajtott, mélyet, ahogy anyák szoktak sóhajtani néha, és olvasta tovább a kusza sorokat.

*„Furcsa, arra kell gondoljak, hogy éppen ilyen tavaszi délelőtt volt, amikor Pista bácsival a zabot vetettük fönt a falu fölött, a tagban. Tisztán látom magam*

*előtt Pista bácsit, ahogy nyakában a zsákkal komolyan és tempósan lépett, és minden lépésnél lendült a keze és szórta a magot. Istenem, alig lehet elhinni, hogy kilenc év is eltelt azóta, s hét éve annak, hogy az a kéz nem lendül magvetésre többé.*

*Én ott baktattam oldalt, és az volt a dolgom, hogy pontosan a már bevetett föld mezsgyéjén járjak. Hozzám igazodott Pista bácsi maglendítő keze. Kis vézna fickó voltam. Úgy éreztem magam, mint aki nagy és fontos feladatot visel. S valóban fontos is volt. Ha elvétem a lépést, vetetlenül marad egy kicsi darab föld, és megtelik aratásig gyommal. Mit tudtuk mi azt, hogy aratásra már nem lesz ott Pista bácsi?*

*Azóta is sokszor jutott eszembe az a zabvetés. Valahányszor a farmokon a nagy traktorokat láttam, a pirosra festett vetőgépeket, arra kellett gondoljak: szegény kis Magyarország. Szegény kis magyar föld. Igaz, a mi nagyszerű gépeink ma gyorsabban vetik el a gabonát, mint mi Pista bácsival annak idején. De a farmerek arcán, akik a traktorokon ültek, hiába kerestem azt az áhítatos, szinte templomba illő komolyságot, amivel Pista bácsi vetette be a maga kicsi földjét. Úgy emlékszem, mintha tegnap lett volna: a szántás szélén kökénybokor virágzott, vakító fehéren. Annál a kökénybokornál mindég megpihentünk. Egy szusszanásra, ahogy Pista bácsi mondta. Egy ilyen szusszanáskor megkérdeztem tőle: »kitől tanulta a vetést, Pista bácsi?« Rám nézett és nagyon komolyan felelte: »Apámtól. Ő meg a nagyapámtól. Nagyapám meg a dédapámtól, fiam, mivelhogy a magvetés szent tudomány.« Ilyen volt fölöttünk az ég akkor is, ilyen tavaszi-kék, s kicsi madarak daloltak fönt a magosban. Katinka néni, amikor kihozta nekünk az ebédet a földre, azt mondta, hogy azok pacsirták, Isten madarai. Azóta sem láttam ilyen levegőben daloló, vetésnek örvendő istenmadarakat.*

*Itt nincsenek pacsirták, anyácska. Néha repülőgépek húznak át fölöttünk, és néha, nagy ritkán, hollók és keselyűk. Aztán újra repülőgépek. S mi itt vagyunk, heten, és őrizzük ezt a hegygerincet. És mind a heten tudjuk, hogy mit őrzünk rajta: a csillagos lobogót, a szabadságot, az emberi jogokat és Téged, anyácska. Amerikát őrizzük itt és a kereszténységet. És nem vagyunk egyedül, mert mögöttünk ott áll az egész szabad keresztény világ. Látod, ez a nagy különbség Pista bácsiék harca és a miénk között, és emiatt sokszor szomorú vagyok. Ők magukrahagyottan őrizték a Kárpátokon Magyarországot és a mögötte lévő Európát, olyan egyedül, amilyen egyedül csak lehet az ember, akit magára hagy a világ. Álltak fönt az erdőgerinceken, derékig hóban, fagyott lábakkal, fagyott kezekkel, arcukat marta a jeges északi szél, és tudták, hogy senki sincs a hátuk mögött, aki segíteni tudna. Csak védtelen völgyek, falvak és városok, kiszolgáltatott asszonyok, más semmi. S mindezek mögött távol valahol egy érzéketlen nyugati világ, a maga vendéglőivel, színházaival, vasárnapi kereszténységével, gótikus templomaival, fennhéjázó civilizációjával, közömbösségével és értéktelen jelszavaival, egy nagyképű és gőgös Nyugat, aki barbárnak nevezi azt, aki érte harcol, és akinek eszébe se jut, hogy*

*kezét nyújtsa annak, aki elbukik ebben a harcban. Rettenetes érzés lehetett úgy küzdeni, tudni azt, hogy nincs segítség. Hogy ha kifogy a golyó, s a fegyver kihull a kézből, akkor odalent a völgyeken végigzúdul a pogány áradat, bedönti az évszázados, tisztes kapukat, feldúlja az otthonokat, és nem lesz senki ezen a világon, aki meghallaná az asszonyok és gyermekek halálsikolyát. Mert süket a Nyugat és vak. Mert elhagyta a Nyugatot az Isten, elköltözött belőle más égtájakra, és már csak egy rozoga váz tartja össze, egy kereszténységnek nevezett kultúra, melyből azonban a kereszténység már régen kiveszett.*

*Nagyapáméknál olvastam volt egy könyvet. Valami keresztes vitézekről szólt, akik a bolgár hegyekben harcoltak a török ellen, Isten tudja, mikor, évszázadokkal ezelőtt. Nehezen tudtam csak elolvasni azt a könyvet, mert magyar nyelven írták, és én soha sem tanultam meg folyékonyan olvasni magyarul. Mégis elolvastam, mert érdekes volt és szép. Kétezer keresztes vitéz, anyácska, kétezer keresztes vitéz fönt egy sziklás hegygerincen, olyanon éppen, mint ez itt. Kétezer keresztes vitéz, kik esküvel fogadták, hogy megvédik a kereszténységet a pogányokkal szemben, s alattuk a völgyben ott zsivajgott a roppant török ármádia, mely elindult, hogy letiporja Európát. A keresztesek mögött pápai áldás és nyugati királyok ígérete, más semmi. Csak a hit tüze, ami a szívükben volt. Más semmi. És aztán harcoltak negyvenegy napig, negyvenegy véres hosszú napig, kétezren kétszázezer ellen, és minden percben, minden órában várták a nyugati királyok segítségét, és a segítség nem jött. Nem jött. A keresztény világ segítsége elmaradt. Ők negyvenegy napig tartották azt a hegygerincet, mely válaszfal volt pogányság és kereszténység között, és egyenként estek el, negyvenegy hosszú nap alatt, míg végül az utolsó ember kezéből is kiesett a keresztes lobogó, és a pogány árvíz rázúdult Európára, hogy ledöntse a templomok ezreit, elrabolja a nőket és gyermekeket, és rabszolgaságba kényszerítse a népek lelkét.*

*Látod, anyácska, ez történt ott fönt a Kárpátokon is, hét évvel ezelőtt, Pista bácsiékkal. Talán még rosszabb is. Mert annak a kétezer keresztes vitéznek legalább ígéretük volt a pápától és a királyoktól, és minden percben, minden órában reménykedhettek, hogy a segítség megérkezik. Haláluk pillanatáig velük lehetett a reménység, és miután rendre elestek mind, valaki könyvet írt róluk. De azok ott Magyarországon még csak ígéret reménységébe sem kapaszkodhattak. Őket nem csak cserben hagyta a Nyugat, de nyíltan ellenük is fordult, és gonosztevőknek bélyegezte őket, mert harcolni mertek a pogányság ellen, és védeni próbálták otthonukat és asszonyaikat. És könyvet – ki fog könyvet írni róluk, Anyácska? Egy árva kis népről ott a Kárpátok alatt?*

*Nem tudom, miért kell ma olyan sokat gondoljak mindezekre. Talán a tavaszi levegő teszi, meg hogy eszembe jutott az a régi zabvetés, Pista bácsival. Meg a pacsirták. Vajon dalolnak-e még Isten madárkái, ahogy Katinka néni nevezte őket? Virágzik-e a kökénybokor? S vet-e valaki zabot, ünnepes járással, méltóságos arccal, mint aki templomban van és imádkozik? Mikor utoljára láttam azt a földet,*

*immár hat éve annak, asszonyok húzták az ekét, mert állat sem volt a faluban. Vajon bírják-e még húzni?*

*Itt fekszem ezen az idegen sziklán, nézem a kék eget, és arra kell gondoljak: Isten sátra. Isten sátra, mely egyforma szépen borul a világ minden tája fölé, s egyformán osztja a békességet minden föld népének. S mégis mennyi csúnya történik e nagy sátor alatt! Nem tudom, miért ma Pista bácsi arcát látom magam előtt folyton, ha fölnézek az égre. Azt a barna, komoly arcot, mely annyira hasonlított hozzád, anyácska. Csak a két szemöldök között, a homlokon, az az éles mély barázda, az nem volt a tied. Az élet véste azt oda. A sziklagerincek. Néha olyannak látom az arcát, amilyen akkor volt, amikor a zabot vetettük. Úgy emlékszem, mintha ma lett volna: ültünk az ebédlőszobában, s kint esett az eső. Őszi eső. Szürke, szomorú, hideg. Katinka néni szemei vörösek voltak a sírástól, de mosolyogni próbált mégis, amikor a kávét a csészékbe öntötte. Nagyapa a sarokban ült, a kályha mellett és pipázott. Erzsike babaruhát varrt, s én ültem az asztal végiben és Pista bácsit néztem. Egyenruhában volt, mert aznap indult a frontra. Arca sötét volt és komoly. Az a két ránc a szeme között, s a másik kettő a szája szögletén mély volt és fekete. Katinka néni minduntalan mosolyogni próbált, de a könnyek újra és újra kibugygyantak a szeméből. Aztán Pista bácsi megnézte az óráját. Indulnia kellett. Ekkor Erzsike megkérdezte a varróasztal mellől, csilingelő kisleányka hangon: »ugye, apu, ha megnyered a háborút, nem mégy el többé tőlünk?« Pista bácsi megrezzent, Erzsikére nézett és sóhajtott. »Ezt a háborút nem lehet megnyerni, kislányom,« mondta egyszerűen, »ez a háború már elveszett, mielőtt kezdődött volna.« Ma is hallom fülemben a hangját, ahogy ezeket a szavakat mondta. Katinka néni áthajolt az asztalon, s kezét rátette a Pista bácsi kezére. »Miért megy akkor?« kérdezte halkan, és a szeme könnyes volt, »ha úgysem lehet menteni semmit? Sokan maradnak otthon, elbújnak és várnak…« Pista bácsi megrázkódott, kiegyenesedett és fölállt. Az a két mély ránc a homlokán olyan volt, mint két mély fekete árok. »Mert van még valami, amit menteni lehet«, mondta keményen »s ez a becsület.« Azzal a fogashoz ment, leakasztotta köpenyét, derékszíját és elindult. Még arra emlékszem, hogy Nagyapa fölkelt a kemence mellől, odament Pista bácsihoz, kezet nyújtott neki, és azt mondta: »Igazad van, fiam. Legyen veled a mindenható Isten.« Hangja reszketett, amikor ezt mondta, Katinka néni pedig két kezébe rejtette az arcát és sírt. Aztán Pista bácsi sorra megcsókolt minket és elment. Föl a Kárpátokba. Egy ilyen sziklagerincre, amilyenen én fekszem most. És nem tért vissza soha.*

*Csakhogy akkor ősz volt s most tavasz van. Mögöttem itt áll a nagy és hatalmas Amerika, amíg Pista bácsi mögött nem állt senki és semmi. Minket a csillagos lobogó véd, és tudjuk jól, hogy csak bele kell szóljunk a rádió mikrofonjába, és jön a segítség, az élelem, ruházat, fegyver, amire csak szükség van. Ma délben már le is váltanak, mert tizenkét óránál többet senkinek sem kell harcolnia egyfolytában. A sebesülteket repülőgépen viszik pompás kórházakba. De*

*azokat ott a Kárpátokon csak a halál váltotta le, más senki. Pista bácsi négy napig védett szakaszával egy hegygerincet, élelem nélkül, meleg ruha nélkül, derékig érő hóban, míg végül az utolsó pisztolygolyó is elfogyott. Egy ember, aki hónapokkal később rongyosan és sántán bevánszorgott hozzánk a házba, hogy elhozza Katinka néninek a Pista bácsi gyűrűjét és ezüstóráját, az mesélte, hogy a végén már csak puskatussal verekedtek, s hogy Pista bácsi már véresen feküdt a hóban, s még akkor is azt kiáltotta: »a becsületért, fiúk, a becsületért!«. S látod, Anyácska, én most szégyellem magam, hogy a leváltásra gondolok és arra, hogy hamarosan már itt is hagyjuk ezt az őrhelyet, s megyünk le a biztos fedezékbe, ahol majd újra csészékből isszuk a forró kávét, akárcsak otthon…"*

Az asszony ott az ablaknál lassan letette a levelet az ölébe, és keskeny fehér kezével végigsimított a homlokán. Mennyi emlék, jaj, mennyi szomorú emlék! Látta maga előtt Pistát, az öccsét, csizmásan, nyitott gazda-ingben leszállni a lóról, vidáman, tréfásan, mint mindég. Látta apját a méhesben üldögélni, szelíden és jóságosan, azzal az örökös bölcs mosollyal a szája körül. Katinkát és Erzsikét, a kislányukat, Berecki papot – fiatal segédlelkész volt még akkor, amikor ő és boldogult ura megesküdtek volt a falu feletti kis fehér templomban… látta maga előtt a falut, melyben felnőtt, a szántóföldeket körülötte s a domboldalban a temetőt… Igen, gondolta, az emlék. Nem lehet szabadulni tőlük, s talán nem is szabad. Isten adta az emlékeket is, valamilyen céllal, talán éppen azzal a céllal, hogy elvigyék tőle a fiát. Talán igaza volt a fiúnak, gondolta az asszony ott az ablakban, és nem tehetett másként…

A nyitott ablakon belebbent egy könnyűszárnyú szellő, megborzolt néhány ezüstös hajtincset az asszony homlokán, s arcát teleszórta friss virágillattal. Sóhajtott és újra kezébe vette a gyűrött levelet.

*„Mondd, anyácska, lehetséges az, hogy évszázadokig tartson egy háború? Ugyanaz a háború? Néha úgy érzem, mintha egy régi-régi háborúnak a befejezését élném végig itt. Amelyik elkezdődött azokkal a keresztes vitézekkel a bolgár hegyekben évszázadokkal ezelőtt, s most fejeződne csak be velünk, amerikai fiúkkal, ezen a hegytetőn. Mi visszük győzelemre az ügyet, amiért évszázadokon át annyi vér ömlött. S nem a mi érdemünk lesz, ha győzelemre visszük, hanem azoké, akik nem hagynak cserben. Eddig mindég cserbenhagyták azokat, akik a szabadságért s az emberi jogokért szálltak harcba. Mi vagyunk az elsők, akik mögött ott áll egy világhatalom s valamennyi keresztény nép, s ez az oka annak, hogy győzünk. Nem, nem mi győzünk. A kereszténység győz a pogányság fölött ennek a sok évszázados háborúnak a végén, mi csak eszköz vagyunk Isten kezében. Boldog vagyok és büszke, hogy itt lehetek azok között, akik végre legyőzik a gonoszat. Kísértetiesen különös, ha elgondolom azt, hogy egy ugyanilyen sziklás hegygerincen kezdődött az egész. Kétezer ismeretlen ember kezdte el, géppuska nélkül, csupán karddal és lándzsával, s mi most befejezzük. De talán nem is voltak ismeretlenek. Talán mi magunk voltunk azok, akik annak idején sorra véreztünk el*

*egy részvéttelen világ szemeláttára, azon a másik hegygerincen? És attól az időtől kezdve, mind a mai napig újra és újra fegyvert ragadtunk, hosszú évszázadokon át, a Balkánon, a Kárpátokon, az Alpokon, a Pireneusokon, mindenütt, ahol szabadságért, igazságért és Krisztusért emberek fegyvert ragadtak…*

*Valahol azt olvastam régen, hogy akik az igaz ügyért halnak, föltámadnak megint. Talán egy emlékművön olvastam valahol, nem emlékszem már. De most hirtelen rádöbbentem, anyácska, hogy ez bizony igaz is lehet. S hogy addig és addig támadunk föl, míg végül is győz az igaz ügy. Isten akarata lehet ez, aki nem hagyja veszni a jót, és győzni a gonoszat. Néha próbálom elképzelni, hogy milyenek is lehettek azok a hajdani keresztes vitézek. Tudom, hogy páncélt viseltek, s hosszú egyenes kardjuk volt. S szakállas arcuk a sisakrostély mögött. De valahányszor megpróbálom elképzelni őket, a sisak és szakáll alól Bob, Jim vagy Bill arca vigyorog vissza reám. S talán így is van ez. Ők voltak azok akkor is, akik ott harcoltak mellettem, s ők harcoltak Rákóczi seregében és Kossuth alatt és Pista bácsi mellett a Kárpátokon, s hallották kiáltását a véres hóból: »a becsületért, fiúk, a becsületért!« Azelőtt, ott a bolgár hegyeken, így hangzott ez a kiáltás: »Jézus! Jézus!« De ugyanazt jelentette akkor is.*

*Bizonyára azt hiszed most, hogy ittam, s részegségemben fecsegek összevissza. Talán van is egy kis igazad. Csakhogy nem szesztől részegedtem meg, hanem a gondolatoktól, amik bennem vannak, s az érzésektől, melyek pattanásig feszítik a szívemet, ha arra gondolok, hogy itt ezen a sziklagerincen én képviselem Amerika népét, a szabad keresztény világot. S azért vagyok itt, hogy csillagos lobogómat beleüssem a sárkány testébe, akárcsak az a bizonyos harcos szent, akit azt hiszem, Szent Györgynek neveztek.*

*Felolvastam ezt az utolsó mondatot Bobnak, annyira tetszett nekem. Bob vigyorgott, ami nála meghatódást jelent. Vigyorgott és azt mondta, hogy sült bolond vagyok, s hagyjak neki békét a szentekkel. Neki inkább egy bagót köpködő szanitécre lenne szüksége, bármilyen büdös is, csakhogy jönne már valaki és vinné le a kötözőhelyre. Fájdalmai vannak, a seb kezd begyulladni. Nem értem, hogy miért nincs még itt a leváltásunk, a tizenkét óra már régen eltelt. Valaki elaludt odalent.*

*Valahol jobbra tőlünk erős tüzérségi tüzelés folyik, még a sziklák is megremegnek néha a dördülésektől, s lent a völgyben is mintha készülődne valami. Bill mondta ezt az előbb, aki messzelátóval figyeli a sárgákat. Most sietek befejezni ezt a levelet, anyácska, hogy leküldhessem Bobbal, amikor kórházba viszik. Onnan gyorsabban mennek a levelek, mint a csapattól. Hosszúra nyúlt újra a levelem, de jólesik elbeszélgetni veled. Még csak annyit, hogy ne aggódj értem, látod, hogy semmi bajom nem lehet. És ne feledkezz meg a két kicsi almafáról, amit ősszel ültettem volt a ház mögé. Kötést tettem reájuk a nyulak ellen, azt most le kell venni, mielőbb. S amikor ráérsz, tisztítsd meg kissé a földjüket is anyácska, az jólesik majd nekik. Mikor az első tulipán kinyílik a kertünkben, írd meg, anyácska. Jó?”*

Az asszony szemét újra elfutották a könnyek, nem tudott ellenök védekezni. Jaj, a tulipánok… olyan szépek voltak, olyan színesek azon a napon, amikor a hivatalos értesítés jött, a szörnyűséges értesítés… úgy pompáztak, hogy valósággal gyűlölte őket. Hát olyan mindegy nekik, hogy a kéz mely ültette őket, elveszett örökre? A kéz, mely ápolta, öntözte, gondozta őket? Ilyen közömbösek a virágok? Vagy talán ilyenek vagyunk mi, emberek is? Én magam – gondolta az aszszony fájdalmasan – én magam mi mást csinálok? Eszem, alszom, elbeszélgetek az emberekkel árakról, időjárásról, divatról, mintha semmi se történt volna…

Fájtak a gondolatok. Szeméből alácsordult két nagy keserű könnycsepp és az ölébe csöppent. Kinézett az ablakon, szemei megkeresték a kert végiben a kicsi almafákat és eszébe jutott, hogy bizony megfeledkezett róluk. Majd kimegyek holnap és lefejtem róluk a kötést – gondolta bűntudatosan – s megkérem a szomszédot, hogy nézzen utánok. Ő jobban ért a fákhoz. Ő volt az, aki megtanította a fiút, hogy miképpen kell megásni alájok a gödröket.

Egy pillanatra valósággal látta is a fiát, ahogy ott állt a kert végében az ásó fölé hajolva. Még a hangját is hallotta, ahogy fölkiáltott hozzá az ablakba „majd az első almákat behozom neked, anyácska! Meglátod, milyen finomak lesznek!” Istenem – ütődött meg benne a fájdalom – vajon ki szedi majd le azokat az almákat? S aki almát eszik majd valamikor róluk, gondol-e arra, aki a fákat ültette? Szoktak-e egyáltalán gondolni az emberek azokra, akik a fákat ültetik?

Visszamenekült a levélhez. Úgy kapaszkodott szemével az ismerős betűkbe, mint aki görcsös igyekezettel kíván menteni valamit. Valamit, amit a valóságban már el is vitt egy szürke nagy árvíz az ismeretlenség felé, s csak távolodó árnyéknak egy kicsike kis csücske látszik még, eltűnőben az is… és jaj, azt a csücsköt meg kellene markolni valahogy, megmarkolni erősen és tartani, visszatartani, ameddig lehet… mert ha azt is elviszi az idő, nem marad semmi, csak üresség…

*„Március 15. Ma jutok csak hozzá, hogy folytassam. Nehéz napunk volt tegnap s még nehezebb éjszakánk. Egyik aknatüzet a másik után kaptuk. Aztán jöttek a repülők. Majd újra aknatűz. Hatszor rohamoztak meg lentről, de mind a hatszor visszavertük őket. Forró volt a géppuskák csöve, valósággal égette a kezet. Nem tudom megérteni, mi történhetett a mieinkkel. A leváltás még mindég nincs itt. Erősítést se küldtek. Bill megpróbálta fölvenni az öszszeköttetést az ezredünkkel még tegnap délben, de a rádiónk nem működött. Bill próbálta rendbe hozni, de aztán egy akna forgáccsá tépte az egészet, s most már teljesen el vagyunk vágva a mieinktől. Ugyanaz az akna ölte meg szegény Bobot is. Pedig úgy vágyott a kórházba, az ápolónőkhöz!*

*Csúnya napunk volt és még csúnyább éjszakánk. Ezek a sárgák az éjszakát kedvelik, akkor támadnak csak igazán. Olyan köd van itt éjszaka, hogy az ember alig lát valamit. Mindannyian megsebesültünk, de egyikünk sebe sem komoly. Nekem a bal karomat horzsolta egy golyó. Ne ijedj meg, semmiség az egész. Alig*

*vérzett. Bekötöztem a táskámban lévő készletből, s mintha már nem is lenne. Billnek egy szilánk elvitte a jobb fülét. Most ül, fogja a füle helyét és káromkodik. Nagyon furcsa látvány szegény.*

*Nem tudjuk megérteni, hogy mi történhetett odalent. Mikor az első támadást kaptuk, kértünk erősítést. Akkor még jó volt a rádiónk. Egy százados meg is ígérte, hogy küldenek föl aknavetőket, s azt mondta, hogy repülőtámogatást is kapunk. De nem jött sem az egyik, sem a másik. Mikor újra föl akartuk hívni őket, elromlott a rádiónk. De hiszen anélkül is tudniok kellett, hogy mi volt itt fönt, hiszen a géppuskatűz úgy visszhangzik ezeken a sziklákon, hogy megsüketül tőle az ember. Bill azt hiszi, hogy valami hülye elaludt a paranccsal a zsebében, s most jönnek majd, mikor mi már visszavertük a támadást, és nem lesz rájok szükség. De az is lehetséges, hogy nappal nem tudnak feljönni idáig, mert igen nyílt a terep mögöttünk s az ellenség oldalról tűz alatt tartja. Ő csak éjjel számít arra, hogy megjön a leváltás. Így aztán van időm, hogy befejezzem ezt a levelet.*

*Gödörben ülök, a géppuskám mellett. Jobbra és balra éppen ilyen kis gödrök vannak, amiket úgy robbantottunk bele a sziklába, s azokban hevernek a többiek s várnak a leváltásra: Bill, Jim, Joe, Mike, Pete és Bob. Nem, Bob szegény egy gödörrel lentebb van, a hátunk megett. Félig betemette az akna, s mi betemettük egészen ma reggel, amennyire csak tudtuk. Úgy vágyott szegény a kórházba, hogy csókot kaphasson egy leánytól. De itt nincsenek leányok.*

*Felhős az ég, valószínűleg esni fog. Bill ott ül egy kiugró sziklán és a kötést tapogatja a füle helyén. A kötést mi tettük reá. Pete szétszedte a géppuskáját, és most takarítja. Rágja közben a bagót és nagyokat köp. Bob mindég veszekedett vele a bagórágás miatt, s valahányszor Pete hátranéz és eszébe jut, hogy Bob ott fekszik a kövek alatt, gyorsan kiköpi szájából a bagót, kifújja az orrát és káromkodik. Ha nem káromkodna, sírva fakadna, tudom. De mivel fogytán a bagója, egy idő múlva újra megkeresi, amit kiköpött, letakarítja róla a piszkot, és rágja tovább.*

*Bob apjának farmja volt Ohióban. Van ott egy leány is, aki vár reá. Egyszer megmutatta a képét. Szép leány. Szőke. S Bob most itt fekszik törött csontokkal a kövek alatt. Hát nem ostobaság az egész? Ahelyett, hogy hazamenne a farmra, segítene apjának szántani, vetni, tehenet fejni, ahelyett hogy feleségül venné azt a szőke leányt, és megtöltené gyermekekkel a farmházat: most itt fekszik a kövek alatt, és senkinek semmi haszna nem lesz abból, hogy élt.*

*Valamikor az iskolában tanultunk egy mondást. Latinul volt, és azt jelentette, hogy szép és dicsőséges dolog meghalni a hazáért. Nos, Bob most meghalt. S otthon az újságok, ha írnak róla, azt írják, hogy a hazáért halt meg. Szóval ilyen az, amikor valaki meghal a hazáért. Nem tehetek róla, de én ezt valahogy másképpen képzeltem el. Szebbnek, nagyobbnak, színpadiasabbnak. De ami szegény Bobbal történt, az minden, csak nem szép és drámai. Olyan volt az egész, mint egy rossz tréfa, mint egy ostobaság, amit valaki ügyetlenségében elkövet. Csak ült szegény a gödör fenekén és tapogatta sajgó vállát, néha kínosan*

*felvigyorgott reánk és azt mondta: »azért is, meglássátok, hogy végigcsókoltatom magam az összes csinos ápolónővel!« Semmi nagyobbat, fölemelőbbet nem tett vagy mondott. Aztán valami süvöltött, dördült, fényesség csapott föl mögöttünk és hullt a kőtörmelék a sisakunkra. Mikor odanéztünk, Bob már nem is élt. Arca még akkor is mintha vigyorgott volna, csakhogy ez a vigyorgás más volt: torz, ijedt és kissé gyermekesen csodálkozó. Ennyi volt az egész. Inkább bosszankodni, mint dicsekedni való. Így halnak hát meg az emberek a hazáért? Ilyen véletlenül és ilyen ostobán?*

*Ki kellett feszítsem a sátorlapot a gödör fölé, mert esni kezdett. Különösek ezek a koreai esők. Az ember azt sem tudja valójában, hogy mikor kezdődnek. Előbb köd, aztán felhő, sok-sok kis szürke vízcsepp a levegőben, egyre sűrűbb és sűrűbb, aztán egyszerre csak azon veszi magát észre az ember, hogy nem is köd már, nem is felhő, hanem eső. Ilyenkor kifeszítjük a sátorlapokat, de valójában nem sokat ér az egész, mivel egy idő múlva a víz minden oldalról csurogni kezd a sziklákról és megtölti a gödröket hamar.*

*Bill azzal vigasztalódik, hogy minden percben jönnie kell már a váltásnak, és akkor hamarosan száraz fedezékbe kerülünk. Az eső védelme alatt átjöhetnek majd a nyílt terepen, mondja Bill. Jó tudni azt, itt fönt ezen a magányos hegygerincen, szürke hideg esőben, hogy nem vagyunk egyedül. Hogy törődnek velünk, hogy Amerika nem hagyja elveszni a fiait. Szegény jó Pista bácsiékra ott fönt a Kárpátokon nem gondolt senki.*

*Most veszem csak észre, hogy március tizenötödike van. Emlékszem még, ez nagy nap volt ott a te régi hazádban. A szabadságot ünnepelték ezen a napon. Ötször éltem meg ezt a napot Magyarországon, és mind az ötre tisztán emlékezem vissza. Az első körülbelül fél évvel azután volt, hogy odaérkeztünk látogatóba, s talán három héttel azután, hogy Téged visszatáviratoztak Amerikába, s engem otthagytál nagyapáéknál, hogy őszig ott maradjak még és magyarul tanuljak. Haragudtam reád akkor, anyácska, és nem akartam magyarul tanulni. Hatéves voltam és amerikai. Bosszantóan nevetségesnek tartottam, hogy nagyapának és a néniknek kezet kellett csókoljak, az asztalnál illedelmesen kellett üljek s megegyek mindent, amit a tányéromra tettek. Ha tudtam volna akkor, hogy háború lesz, és nem jöhetsz értem ősszel, ahogyan ígérted, nem bírtam volna elviselni.*

*Aztán jött ez az első március tizenötödike. Hó volt még, a tavasz későn érkezett ott a hegyek alatt. Nagyapa háza mögött szürke volt és fagyott a kert, s a szilvafákon varjak károgtak. Erzsike iskolába járt már akkor, és én haragudtam reá is, mert kikacagott valahányszor beszélni próbáltam vele. Pedig Pista bácsi és Katinka néni az én pártomon voltak olyankor, és Erzsikét meg is büntették néha miatta. Szép kislány volt már akkor is. Sötét hajú, fekete szemű eleven kis ördög. Fél évvel volt fiatalabb, mint én, és már iskolába járt. Bosszantott ez is. Restelltem, hogy én még nem jártam iskolába.*

*Azon a reggelen Erzsike fehérbe öltözött. Nagyon szép volt kibontott hoszszú, göndör hajával. Reám is feladták vasárnapi ruhámat, aztán nagyapa elindult elől, hosszú meggyfa botjával a kezében, s mögötte Pista bácsi, Katinka néni s mi ketten, Erzsike meg én. Mentünk a falu utcáján, és az emberek reánk köszöntek a kapuból, és jegyző úrnak szólították nagyapát. Csodálkoztam ezen, mert hiszen nagyapa nem viselt akkor már semmiféle hivatalt, és Pista bácsinak sem volt hivatala. Ő csak a nagyapa földjén gazdálkodott, mint az egyszerű farmerek Amerikában. Az emberek mégis tekintetes úrnak szólították akkor. Csak mentem Erzsike mellett, és nézegettem az alacsony házakat az utca két oldalán, és arra gondoltam: nálunk nagyobb házakban laknak az emberek. Meg is mondtam ezt Erzsikének, mire nagyapa hátrafordult, rám nézett, s még ma is hallom a hangját, ahogy mondta: »a szeretet és a békesség, fiam, a legkisebb kunyhóban is elfér. Nem mindég a nagy házakban élnek boldog emberek.« Nem értettem még akkor a szavak lényegét és úgy éreztem, mintha nagyapa Amerikát sértette volna meg, amikor semmibe vette a nagy házakat.*

*Egy szót se szóltam többet egész úton. Az iskolában sem, ahova mindanynyian begyűltünk, sok-sok ember, asszony és gyerek. Csak álltam sértődötten Katinka néni mellett, bámultam a fenyőágakkal kidíszített termet, a piros-fehér-zöld lobogót és közömbösen hallgattam a beszédeket, amiket mondtak ott, az énekeket és szavalatokat. Erzsike is elszavalt egy verset, nagyon bájos volt, és ugyancsak megtapsolták. De én duzzogva elfordultam, amikor kipirosodott arccal, ragyogó szemekkel visszatért hozzánk, és nem szóltam egy szót sem.*

*Az ünnepély után egy magas, fekete ruhás ember jött oda hozzánk, és sorra kezet fogott mindenkivel. Velem is. Rám nevetett, amikor a kezemet fogta, és azt mondta: »ügyes kis magyar fiú lesz belőled is, ugye?« »Nem leszek«, feleltem durcásan és kihúztam tenyeréből a kezemet, »amerikai leszek!« A fekete ruhás ember, akivel később sokat találkoztam, mert ő volt a falu papja, Berecki tiszteletes, akit öt évvel később bőrkabátos kommunista banditák fölszegeztek a templom kapujára, a fekete ruhás ember csodálkozva nézett le reám, mosolygott is furcsán, aztán továbbment, kezet szorítani másokkal.*

*Senki se szólt hozzám, pedig tudtam, hogy mindannyian hallották, amit mondtam. Ha megszidtak volna, a szidást könnyebb lett volna elviselni, mint ezt a szótlanságot. Néztem nagyapára, de nem is vett észre. Pista bácsi hátat fordított. Katinka néni az Erzsike haját igazgatta és Erzsike úgy nézett el mellettem, mintha ott se lettem volna. Nagyon egyedül éreztem magam. Sírni szerettem volna, de szégyelltem ennyi idegen előtt. Aztán hazamentünk.*

*Ma is látom magunkat, ahogy mentünk. Elől nagyapa a meggyfa bottal, aztán Pista bácsi és Katinka néni karonfogva és Katinka néni mellett Erzsike. Én fél lépéssel hátrébb, a Pista bácsi oldalán. Dél volt. Hűvösen ragyogott a nap, a levegő csillogott a tisztaságtól, s a szellőben jó tavaszi illatok úsztak. Emberek köszöntek nagyapának, nagyapa megbillentette a kalapját, és néha megállt, szót*

*cserélt súlyos beszédű, komoly emberekkel, időjárásról, vetésről, gabonaárakról. Álltam Pista bácsi mellett, és hallgattam a szavakat, melyeket csak félig értettem meg, s melyek olyan rettenetesen messze voltak tőlem, és igyekeztem elkerülni Erzsike szemeit. Valami nagy-nagy békességet éreztem kiáradni a lassú szavakból és a lassú emberekből s fájt nagyon, hogy én azon a békességen kívül maradtam. Hogy nem tartoztam oda, mert kizártam saját magamat abból a békességből, néhány dacos, ostoba szóval, amit annak a fekete ruhás embernek mondottam.*

*Aztán hazaértünk. Most is látom magam előtt a kis tornácos házat: magas törzsű rózsák álltak előtte, színes üveggömbökkel díszített karókhoz kötve. A ház két sarkában egy-egy fenyő s fönt a zsindelyes tetőn öreg, horpadt szélkakas. Az orgonabokrok tövében tyúkok süttették magukat a kora tavaszi nappal. Egy lompos fehér házőrző kutya jött farkcsóválva elénk, s mi lassan fölmentünk a három kőlépcsőn a tornácra, s onnan be a házba. Az első szoba, ahova az ember belépett, az ebédlőszoba volt. Középen a nagy ovális asztal, sötét diófából, komoly magas támlájú székek körülötte. Kétoldalt fogas a falon, kalapoknak, kabátoknak, vadászpuskáknak. A többi falon képek. Komoly bácsik és nénik furcsa régi ruhákban.*

*Az ebédlőben nagyapa felém fordult. »Te gyere velem, Ricsi.« Ricsinek szólítottak, mert te neveztél így. Kicsit szédülni kezdtem, el is sápadtam, azt hiszem. Mert nagyapa szigorú ember volt és tudtam, hogy arról lesz szó, amit annak a fekete ruhás embernek mondtam. Átmentünk az úriszobán, ki a konyha folyosójára, el a konyhaajtó előtt, s be abba a titokzatos kis sarokszobába, amelyikben nagyapa lakott.*

*Emlékszel arra a szobára, anyácska? Persze, hogy emlékszel, talán még jobban, mint én. Pipafüstszag volt benne és valami furcsa, titokzatos félhomály. Néhány egyszerű bútor: ágy, asztal, nagy szárnyas szekrény… de az asztalon, a falakon, a szobasarkokban csupa titokzatos régi holmi. Hosszú szárú pipák, nagy bőrkötéses könyvek… s mindezeken túl is valami varázslatos, ódon titokzatosság. Nagyapa szobájába nekünk gyermekeknek nem volt szabad bemennünk soha, csupán ritka, kivételes alkalmakkor.*

*Dobogott a szívem, amikor beléptem, és úgy tettem be magam mögött az ajtót, mintha tojáshéjból lett volna. Nagyapa szögre akasztotta a kalapját, botját a sarokba támasztotta és az asztalhoz lépett.*

*– Gyere ide – mondotta.*

*Odamentem.*

*– Ülj le.*

*A fal melletti székre mutatott, s én leültem a szék sarkára, engedelmesen. Nagyapa állva maradt. Egyik kezével az asztalra támaszkodott, másik kezét pedig rátette arra az ócska, bőrrel bevont székre, melyen ülni szokott.*

*– Tudod, mi ez? – kérdezte, és kezével megveregette az öreg szék támláját.*

*– Szék – feleltem bután.*

*Nagyapa bólintott.*

*– Úgy van. De azonkívül valami egyéb is. Szimbólum.*

*Én nem tudtam, hogy mi az a szimbólum, és csodálkozva néztem nagyapára.*

*– Ez a szék Amerika – tette hozzá magyarázólag, és én szinte ijedten meredtem az ócska bútordarabra, mert az hittem, hogy nagyapa megbolondult.*

*– Tudod, ki ez? – kérdezte újra, és ujjával egy képre mutatott, mely ott csüngött az asztal fölött, a falon, és egy zsinóros, fekete ruhás, szakállas embert mutatott. Megráztam a fejem.*

*– Ez az apám – mondta – a te dédapád.*

*Néztem a furcsa öltözetű szakállas embert, aki a dédapám volt, és hallottam a nagyapa hangját, hogy tovább beszélt.*

*– Ő készítette ezt a széket, örök emlékül, és elmondom neked most azt is, hogy miért.*

*Aztán elővett egy nagy bőrkötéses könyvet, s leült vele az ócska székre, ami a dédapámé volt.*

*– Gyere közelebb – mondta.*

*Közelebb mentem. Néztem a könyvet. Nem volt a födelére semmi se írva, csak két évszám: 1848-49. Nagyapám fölnyitotta a könyvet, lapozott benne és barna, pipaszagú ujjával odabökött egy névre. Megnéztem jól, de nem tudtam elolvasni. Még csak a számokat ismertem akkor és a nyomtatott nagybetűket. Nagyapám felolvasta hangosan. A dédapám neve volt. Én csak annyit láttam, hogy arannyal voltak kirajzolva a betűk. Aztán nagyapám pipára gyújtott, és elmesélte, hogy mi történt akkor régen, 1848-ban. És elmesélte annak a furcsa öreg széknek a történetét is.*

*Te valószínűleg mindezt jobban tudod, mint én, anyácska. De lehet az is, hogy megfeledkeztél róla azóta, s ezért elmondom most úgy, ahogy nagyapa elmondta volt nekem, azon a napon. Hogy ezernyolcszáznegyvennyolcban a magyar nemzet fegyvert ragadott a Habsburg elnyomás ellen és hogy ebben a híres szabadságharcban az én dédapám is részt vett, és vitézül küzdött Bem zászlaja alatt. Mikor az osztrák császár látta, hogy nem tudja legyűrni a magyar nép erejét, segítségül hívta az oroszokat, és 1849-ben a milliós orosz hadsereg letiporta Magyarországot. A legyőzött országot osztrák hivatalnokok lepték el, és hadbíróságokat állítottak föl mindenütt. Mindenkit elfogtak és elítéltek, aki részt vett a szabadságharcban, és így lett háborús bűnös a dédapám is. Hat évre zárták be a kufsteini várbörtön pincéjébe. Mikor kiszabadult és hazatért, házát, majorját fölégetve találta, és semmije se volt, csupán a puszta, üres földek. És csupa földúlt otthon, csupa pusztára maradt szántatlan föld volt akkoriban egész Magyarország. És itt kezdődött az, ami engem legjobban megragadott az egészből: a szék története.*

*Úgy volt az, mesélte nagyapa, hogy sokan a magyar hazafiak közül elmenekültek az osztrákok bosszúja elől, és ezek közül sokat átmentek Amerikába.*

*Amerika népének részvéte a letiport magyar nemzet mellé állt, és bár politikailag nem tudott segítségére lenni, azzal fejezte ki együttérzését, hogy pénzt küldött a lerombolt otthonok újjáépítéséhez. Az osztrák megszállók háta megett, titokzatos utakon szivárogtak ezek a pénzek Magyarországra, és ebből az Amerikából érkező segítségből kapott az én dédapám is. Éppen csak annyit, hogy vásárolhatott rajta egy tehenet. Ez volt az első állata, ez a tehén, miután a börtönből hazatért, hogy újrakezdje az életet. De hosszú évek fáradtságos munkájával ebből az egy szál tehénből nőtt ki újra az a kis mintagazdaság, amit később nagyapa örökölt, és amit akkor, amikor én ott voltam, Pista bácsi vezetett.*

*Huszonhét évig élt az a tehén, mesélte nagyapa, s amikor kimúlt, dédapám lehúzatta a bőrét és ezt a széket csináltatta belőle, emlékül. Örök emlékeztetőül arra, hogy valahol messze, tengereken túl, a földgolyó másik oldalán él egy nép, amelyik annyira tiszteli az igazságot és annyira becsüli a szabadságot, hogy kinyújtotta a kezét onnan a messzeségből egy ismeretlen eltiport kis nemzetecske felé, és testvéri szívvel próbált segíteni azoknak, akik mindenüket, még a szabadságukat is elvesztették.*

*– Ezért mondom, hogy ez a szék nekem Amerika – mondta nagyapa, amikor befejezte a történetet. – Isten áldja meg Amerikát, és áldjon meg téged is, unokám, és adja, hogy igaz és becsületes polgára légy Amerikának, szolgáld hazádnak és nekünk is dicsőségünkre.*

*Így mondta. Aztán megölelt és homlokon csókolt. Soha nem fogom elfelejteni, anyácska, azt a pillanatot, a pipaszagú szobát és azt a különös szép érzést, ami úgy facsart belül valahol, hogy sírva kellett fakadnom a nagyapa karjaiban.*

*Később sokszor belopództam abba a szobába, ha nagyapa kint volt a kertben, vagy a mezőn. Csak azért, hogy megnézzem és megsimogassam azt az öreg széket, amelyik egy amerikai tehén bőréből készült, s amelyik Téged és távoli otthonomat jelentette azokban a nehéz években.*

*Utoljára nagyapa kezében láttam azt a széket. De akkor már darabokban volt. Nagyapa a padlón feküdt, holtan, s görcsbe szorult ökle még mindég markolta annak a széknek a lábát. Ez akkor volt, amikor az oroszok elhurcolták Erzsikét és Katinka nénit. Az összetört szék mellett egy véres pisztoly hevert a padlón, valamelyik orosz hullatta el. Azt hiszem, azzal lőtték agyon nagyapát a dulakodás során. S a pisztoly csövébe ez volt belevésve: Made in USA. Rettenetes volt, ahogy ott hevertek egymás mellett, a pisztoly, a széttört szék és nagyapa. De nem akarok beszélni arról a napról. Arról a napról csak hallgatni szabad. Hanem el akarom mondani neked, anyácska, a második márciust.*

*Ugye, milyen jó, hogy vannak olyan napok is az ember életében, melyekre örömmel gondolhat vissza? Ilyen nap volt az is. Akkor már én is ott álltam az iskolás gyermekek között, és megértettem minden szót, amit Berecki tiszteletes mondott. A katonákról beszélt. A régiekről, akik a szabadság védelmében estek el*

*száz évvel azelőtt az orosz kozáklovak patái alatt, és az újakról, akik ugyancsak a szabadságot védték valahol a Donnál, ugyancsak az oroszok ellen.*

*Otthon nagyapa egy vadonatúj könyvvel ajándékozott meg. Ez a szabadságharc története, mondta, megleled benne dédapád nevét is. Azét, akié a szék volt, amit Amerikának nevezünk a házban. Szép langyos március volt, emlékszem. Sütött a nap, besütött nagyapa szobájába, és kint valahol vidám leányok énekeltek.*

*A harmadik március tizenötödikén én szavaltam el a Talpra magyar-t. Mellettem kétoldalt két magyar ruhás kislány állott, az iskolaigazgató két leánya, s talán ez okozta, talán valami más is, hogy a szavalat után, amikor a taps elült, kigyúlt arccal odakiáltottam az iskolateremben összegyűlt népeknek:*

*– Az én hazám Amerika, a szabadság hazája! Esküszöm nektek, a hazám nevében, hogy ha kell, fegyverrel is megvédjük Magyarországot!*

*Borzasztó nagy csönd lett a szavaim után. Nem tapsolt senki. Sokan egymásra néztek az első sorokban, s az arcuk sötét volt. Elvörösödtem és alig tudtam lejönni a dobogóról. Reszkettek a térdeim. Öntudatlanul is éreztem, hogy megérintettem a szavaimmal valami ismeretlent, valamit, amit nem lett volna szabad érintenem. Ma már tudom, mi volt az. Egy mély csúnya sebet érintettem meg akaratlanul, amit Amerika ütött a magyar szívekben.*

*Amikor hazaértünk, nagyapám félrehívott. »Kis unokám«, mondta nagyon szomorúan, »hallgassa meg a szavaidat az Isten, mert tiszta szívből jöttek. Sajnos azonban az igazság az, hogy Amerika vezetői nem úgy gondolkoznak, mint te.« Aztán elmondta, hogy mi történt az első világháború után. Beszélt a Wilson-pontokról, Magyarország feldarabolásáról, a Népszövetségről. Elmondta, hogy az Egyesült Államok elnökének szavára négy és fél millió magyart taszítottak idegen rabszolgaságba. Elmondta, hogy Erdélyben azóta sem szabad magyarul beszélni. Elmondta, hogy miképpen hurcoltak el a románok, csehek, szerbek magyar papokat, tanítókat, diákokat, falusi munkásokat és verték véresre őket, mert magyaroknak merték vallani magukat. És hogy mindez egy rettenetes csalás és szemfényvesztés volt, mert mindez a szabadság és a népek önrendelkezési jogának nevében történt, de anélkül, hogy a nép szóhoz jutott volna. Elmondta azt is, hogy miképpen kérték a magyarok a Népszövetséget, hogy tegyen igazságot, de a Népszövetség mindég az elnyomóknak adott igazat, soha sem az elnyomottaknak. És hogy Amerika kiküldöttje is ott ült a Népszövetség tanácstermében, de nem emelte föl szavát egyszer sem a magyar szabadság védelmére.*

*Rettenetesen szégyelltem magam, amikor nagyapa elmondta ezeket és a végén sírva fakadtam. Nagyapa végigsimított csontos vénember-kezével a fejemen, s még ma is érzem a keze súlyát, s hallom a szavait, ahogy mondta: »Ne sírj, fiú. Az emberi világ olyan, mint egy hatalmas színjáték, amit láthatatlan rendező keze irányít. Ha a szereplők rosszul játszanak el egy jelenetet, újra eljátszatja velök. Újra és újra. Amíg meg nem tanulják jól a szerepet. Vagyis azt, hogy az igazságnak*

*győzedelmeskednie kell a gonoszság fölött, és ahol nem így történik, ott hibáztak a színészek, és újra kell kezdjék a darabot. Újra és újra. Elrontották a világot az első háborúval, s még jobban elrontották a békével, ami utána jött. Most aztán újra kell játsszák a háborút, mondta nagyapa, s addig fogják játszani ezt a nyomorúságot a népek újra meg újra, míg meg nem tanulják az igazságos békét.«*

*Sok mindent nem tudtam megérteni abból, amit nagyapa akkor mondott. S talán ma se tudok mindent. De annyit tudok, hogy Amerika népe nem volt hibás abban, ami az első világháború után Magyarországgal történt. Mivel nem is tudott arról, hogy választott vezetői mit követtek el Amerika nevében ott Európában. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem felelősek azért, ami történt.*

*Pista bácsi akkor kapta a behívóját. Mielőtt elment volna, hosszasan beszélgetett velem. Mintha felnőtt lettem volna, s nem gyerek. Elmagyarázta, hogy Amerika újra hadban áll a németekkel, de a magyarokkal nem. Bár igaz, hogy szükségből Magyarország a németek oldalán harcol a közös orosz ellenség ellen, de Amerikát minden magyar tiszteli. Mindez nagyon zavaros volt az én számomra akkor.*

*Különös, hogy mindezek az emlékek újra visszatérnek hozzám itt ezen a koreai hegygerincen, alig néhány lépésnyire Bob holttestétől. De egyúttal valami jóleső érzés is. Tudom, hogy ha Amerika akkor másképpen cselekedett volna, ma nem lennék itt, és Bob nem feküdne holtan a kövek alatt, hanem egy farmerleányt ölelne Ohióban. De az, hogy itt vagyok, magában is mintha egy kis darabka jóvátétel lenne mindazért, amit hamis politikusok népem nevében elkövettek. Ha erre gondolok, az a negyedik március, amiről még írni akarok, nem fáj már annyira.*

*Izgalmas esztendő volt az. Német katonák járták a falvakat. A nép behúzódott a kapuk alá, s onnan figyelte sötét arccal és némán a változó világot. Engem parasztruhába öltöztettek ilyenkor, s át kellett fussak valamelyik szomszédhoz, s ott az asszonyok elbújtattak a szénapadlásra. Mindez csupán izgalmas kalandnak tűnt akkor, de ma már tudom, hogy minden ilyen alkalommal az életemet mentette meg a falu népe. A németek internáló táborokba vitték az amerikai állampolgárokat, s én amerikai állampolgár voltam. Nagyapa hivatalosan bejelentette, hogy elszöktem a háztól, s nem tudja, hol vagyok. A magyar csendőrök pedig segítettek neki ebben, és valahányszor németek érkeztek, a magyar falu népe magáénak vallott és elrejtett a keresők elől.*

*Aztán jött életem legszomorúbb márciusa, az a bizonyos negyedik március. Akkor bombázták amerikai repülők először Magyarországot. Egy fiútól tudtam ezt meg, a jegyző fiától, mert más nem akart előttem beszélni róla. A szabadság ünnepének reggelén támadt nekem ez a fiú, az iskolaudvaron. Éppen a díszítést végeztük. Még ma is fülemben sajog a hangja, s az arcát is tisztán látom, ahogy odajött hozzám, sápadtan, haragosan. »Na, te híres«, mondta, »hát most már látjuk, hogy mifélék vagytok, ti, amerikai gengszterek. Asszonyokat gyilkoltok, meg gyermekeket! Kórházakat bombáztok és templomokat! Piha, szégyelld magad!«*

*Azzal az arcomba köpött. Verekedni kezdtünk. A tanító választott szét. Tőle tudtam meg aztán, hogy előző nap délutánján amerikai repülőgépek bombákat dobtak le egy magyar városra, porrá döntöttek egy kórházat meg egy templomot, és asszonyokat meg gyermekeket öltek meg.*

*Emlékszel, anyácska, mikor egyszer kicsi koromban legurultam a lépcsőről, s fejemet belevertem a küszöb kövébe? Akkor éreztem valami ehhez foghatót. Valami rettenetes vad sajgást a fejemben, valami sötét szédületet, ami ijesztő volt és rettenetes. Ugyanezt éreztem akkor is, amikor a tanító elmondta ezt ott az iskolaudvaron. Elszaladtam onnan, s elbújtam egy idegen szénapadláson. Befúrtam fejemet a széna közé és sírtam. Nem mentem el az ünnepélyre. Délre se bújtam elő. Szégyelltem, rettenetesen szégyelltem magam, hogy az én népem, az én szent és csodálatos Amerikám ezt tette azokkal, akik hozzám tartoztak. Nem tudtam megérteni, és csak sírni tudtam. Borzasztóan egyedül voltam, anyácska.*

*Sötét volt már, amikor meghallottam nagyapám hangját lent az udvaron. Kérdezte, hogy láttak-e engem. Egy asszony hangja azt felelte, hogy nem. Nagyapám mégis a nevemet kiáltotta, s ettől egyszerre úgy rám nehezedett az egyedüllét, hogy hangosan sírva fakadtam fönt a széna között. Úgy zokogtam, hogy semmit sem hallottam abból, ami körülöttem történt. Aztán egyszerre csak ott állt nagyapa mellettem. Sötét volt a padláson, nem láttam az arcát. Csak az alakja rajzolódott ki feketén a beszűrődő esti homályban. Lehajolt hozzám és érdes keze megérintette az arcomat. »Tévedés történt valahol«, mondta mély dörmögő hangon, »valami tévedés kellett történjen. Gyere haza, fiú. Ne sírj, na. Valahol tévedés történt, ennyi az egész.«*

*Olyanok voltak a szavai, mint egy meleg simogatás. Bár nem értettem akkor, hogy mit próbált mondani nagyapám. Évek múlva értettem csak meg. Hogy valóban tévedés történt valahol, rettenetes, bűnös tévedés. De akkor csak a szédülést éreztem, a szégyent és a fájást. Hagytam, hogy nagyapám hazavigyen. Katinka néni ágyba fektetett, forró herbateát itatott velem. Emlékszel még azokra a herbateákra? Bodza virágjából készítették, szárított bodzavirágból. Jó szaga volt, mint a mezőknek.*

*Attól kezdve nem mentem az iskolába többé, a falu gyermekeit is elkerültem. Nagyapa nem erőltetett. Naphosszat egyedül kullogtam a kert alatt, és ha valaki jött, elbújtam a bokrok közé. Esténként az újságot kerestem, hogy megtudjak belőle valamit, ami a világban történt. De soha sem találtam meg. Ma már tudom, hogy nagyapám dugta el előlem, szándékosan. Mert Amerika minden nap bombázott valahol egy magyar várost, és sok asszony és sok gyermek halt meg akkoriban az amerikai bombák miatt.*

*Sokszor megpróbáltam már mindezt elfeledni, anyácska, de nem sikerült. Most is próbálok egyébre gondolni. Bill itt mellettem, akinek ellőtték a fülét, arról beszél, hogy viaszból fog fület készíttetni magának otthon, az állam költségére. Azt mondja, micsoda vétek, hogy nem tíz évvel ezelőtt lőtték el a fülét, amikor még*

*iskolába járt. Tanítójának az volt a szokása, hogy meghúzgálta a rest gyerekek fülét. Micsoda képet vágott volna, vigyorgott Bill, ha kezében marad a viaszfül! Úgy kacag ezen, hogy szinte hempereg a földön. Billnek könnyű. Neki nincsenek emlékei arról, hogy mi történt Európában. Ő csak annyit tud, mint minden amerikai: harcoltunk a nácik ellen, védtük a szabadságot és győztünk. Hogy mi minden rejlik mélyen eldugva a nagy szavak mögött, azt kevesen tudják.*

*Repülőgépek jönnek észak felől. Három gép. Oroszok, ismerem őket.*

*Csak most tudom folytatni, anyácska. Sötétedik már. Itt nagyon furcsán kezdődik az éjszaka. Alulról jön, a völgyből. Úgy kúszik föl a sziklákon, mint az ellenség. De most örvendek neki, mert elrejti szemem elől a halottakat, akik ott fekszenek a hegyoldalban. Bill messzelátójával megnéztem őket. Legtöbbjük össze van zsugorodva, fölhúzott térdekkel és Bill azt mondja, hogy azoknak haslövésük van. Ő látott egyszer egy haslövéses embert, azt mondja. Szörnyen ordított, mielőtt meghalt. Ezek itt lent nem ordítottak, legalábbis nem hallottuk, mert nagy volt a zaj. Aknarobbanások, géppuskák, minden. Pedig az embert itt annyi minden érheti. Soha sem lehet tudni, hogy a sok fütyülő golyóból, zúgó aknaszilánkokból melyik hova megy, kit talál és hogyan. Bevallom neked: néha félek. Mások bizonyára hősök, de én nem vagyok hős. Én félek, amikor a golyók süvítését hallom. De ezt csak neked merem megírni, anyácska. Más nem szabad megtudja a titkomat, most már a kettőnk titkát, hogy gyáva vagyok és félek a haláltól. Sem a barátaim, sem a leányok otthon, senki. Hogy kiver a veríték, amikor zúgni hallok egy aknát és fogaim összevacognak tőle. Hogy amikor a robbanás beléhasít a fülembe és hull sisakomra a kő, szeretnék a föld alá bújni, egy egérlyukba, akárhova. Ugye, gyáva vagyok, anyácska. Bármennyire is szégyellem, nem tehetek róla…"*

Az asszony ott az ablaknál fáradtan eresztette le ölébe a levelet. Fejében tompán zúgtak, kavarogtak az olvasott szavak. Hangjuk is volt, ismerős drága hangjuk.

– Kicsi fiam, drága kicsi fiam… motyogta magában. Sajogtak a szemei, le kellett hunyja őket. Sokáig ült úgy, lehunyt szemekkel.

Csöngetett a telefon. Kétszer is berregett, mire meghallotta. Kissé szédült, ahogy végigment a szobán, és kezét a homlokára kellett szorítsa. Egy barátnője hívta föl. Hogy volna-e kedve eljönni egy teára este? Köszönöm, mondta, ma nem. Majd máskor. Nagyon kedves volt, hogy fölhívta, de majd máskor.

Visszatette helyére a telefonkagylót és sóhajtott. Lassan visszatért az ablakhoz. Egy pillanatig állva maradt és kinézett a kertbe. A labdarózsa nyílni kezdett, s valami különös csönd volt odakint. Szeme újra megkereste ott hátul a kicsi almafákat. Meg kell látogassam őket, gondolta, beszélgetnem kell velök róla. Az egyik almafa ágán megpillantott egy furcsa piros madarat. Nézte egy darabig, aztán újra sóhajtott, visszaült a székbe, és kezébe vette újra a levelet. Különös zengő füttyszó ütötte meg a fülét. A kertből jött. Talán a piros madár, gondolta, és valami szokatlan, szinte babonás érzés remegett át a szívén.

*„A három orosz repülő bombákat dobott reánk. Szerencsére elég rosszul céloztak, és az állásainkba nem esett egy se. Csúnya dolog egy ilyen hulló bomba. Az ember nem tehet ellene semmit. Csak hasra fekszik és vár. Reám esik, vagy nem esik reám? Rossz érzés ez a tehetetlenség. Gonosz ember lehetett és kegyetlen, aki feltalálta a háborúzásnak ezt a módját.*

*Mialatt a bombákat dobták, én arra gondoltam, hogy ugyanilyen állati tehetetlenséggel várták a magyar asszonyok is hét évvel ezelőtt az óvóhelyek pincéiben, hogy kiket választ ki magának a halál. Azok a gépek akkor az én hazám gépei voltak, s a bombáik engem is elpusztítottak volna, ha nagyapáék városban élnek. Azonban van egy nagy különbség is: én tudom itt, hogy miért dobják reám az oroszok azokat a bombákat. De azok a szegény magyarok nem tudták, hogy mit vétettek a nagy és hatalmas Amerika ellen.*

*De van egy másik különbség is. Ezek itt nem dobálnak röpcédulákat a bombáik mellé. A mi gépeink ezrével szórtak röpcédulákat. Magam is találtam egyet a mezőn. Ez állt rajta: »Magyarok, ne harcoljatok a felszabadító orosz hadsereg ellen! Csapataink a szabadságot hozzák! Amerika népe garantálja Magyarország függetlenségét!«*

*Ma is emlékszem arra a napra, mikor megleltem azt a röpcédulát a mezőn. Sárga színe volt. Szaladtam vele nagyapához. Hetek óta nem voltam olyan boldog. Amerika népe, az én népem, garantálta Magyarország függetlenségét és a magyarok szabadságát! Nagyapa megnézte a röpcédulát, háromszor is elolvasta. Ott ült abban az öreg bőrszékben, mely Amerikát jelentette neki. Jaj, de szerettem akkor azt a széket! Nagyapa forgatta kezében a sárga papírt, aztán letette maga elé az asztalra. »Sok tévedés történt«, mondta nagyon komolyan, és a szemében egy könnycsepp is csillogott, »sok tévedés történt, de tudom, hogy Amerika nem hazudik soha. Áldja meg az Isten a hazádat, fiam.« Ezt mondta. Milyen jó, Istenem, milyen jó, hogy ő már nem tudhatta meg azt, ami történt. Hogy az a sárga papír hazugság volt, a legszörnyűségesebb és legocsmányabb hazugság, mert amikor azt a papírt nyomtatták, akkor már régen eldőlt Jaltában és Teheránban a magyarok sorsa s velök együtt százmillió emberé, akiket Amerika kormánya titokban már eladott a kommunistáknak, mint ahogy a birkanyájat szokás eladni a vásáron.*

*Miért kellett hazudni, anyácska? A hazugság a gyöngék fegyvere. Mi azonban nem vagyunk gyöngék, és nem voltunk gyöngék soha, s így nem volt jogunk a hazugsághoz. Miért nem tudtuk megmondani bátran a magyaroknak és a többi kis nemzeteknek, hogy igenis el akarjuk pusztítani őket, el akarjuk törölni országaikat a föld színéről, oda akarjuk dobni őket a vörös szörnyetegnek, aki a barátunk, hogy cserébe kereskedelmi előnyöket kaphassunk érte máshol, és a gyáraink magasabb órabéreket fizethessenek. Ez legalább egyenes és tiszta dolog lett volna. Mint ahogy ezek az orosz bombázók itt nem hazudnak. Csak bombákat dobtak reánk, nem hazugságot. Őszintén megmondták, hogy el akarnak pusztítani bennünket. De*

*mi szabadságról és függetlenségről beszéltünk, s közben elpusztítottunk hat országot, és rabszolgaságba taszítottunk százmillió embert.*

*Ezekről a dolgokról, anyácska, nem beszélhetek mással csak veled. A fiúk itt körülöttem meg sem értenék. Egyszerűen nem tudják elképzelni, hogy néhány általuk megválasztott ember a demokrácia álarca alatt olyasmit követett el a nevükben, ami homlokegyenest ellenkezik mindennel, amit ez a szó, Amerika, jelent. Hogy miért tették, azt ma sem értem. Talán ha ezer évig élek, akkor sem értem meg. Ezer kérdés van bennem, az egész életem tele van kérdésekkel, de nem találok feleletet reájok. Talán azért kellett eljönnöm ide, erre a kopár koreai hegygerincre, hogy feleletet kaphassak ezekre a kérdésekre.*

*De nem. Azért vagyok itt, mert az ötödik márciust nem tudom elfelejteni. Mert úgy érzem, hogy tartozom ezzel az országnak és a népnek, mely a te országod és a te néped volt, s mely engem is testvérül fogadott gyermekkoromban. Tartozom vele Pista bácsinak, aki bízott Amerika ígéretében és ott halt meg a Kárpátokon. És tartozom vele nagyapának és annak a széknek. Az egész amerikai nép helyett tartozom ezzel. Tudod-e, anyácska, mi lett azzal a székkel? Lehet, hogy elmondtam már. Azt a széket emelte föl nagyapa, hogy Katinka nénit és Erzsikét megvédelmezze az orosz katonák ellen. Még holtan is markolta keze a törött szék lábát, és arcára ráfagyott a döbbenet, hogy újra tévedés történt a világgal. A bőrtámlát négy golyó ütötte át. Annak a tehénnek a bőrét, mely Amerika szerepét jelentette a házban. És a pisztolyba, mely a golyókat lőtte, azt vésték bele, hogy »Made in USA.«*

*Én hátul voltam a konyhánál, amikor mindez történt. Csak a lövéseket hallottam. Aztán láttam, ahogy Katinka nénit és Erzsikét kirángatták a házból, hajuknál fogva, s ahogy tépték le testükről a ruhát. Jaj, Erzsikém, drága szép Erzsikém! Szeretnék Moszkváig rohanni késsel a kezemben, és mindenkit leszúrni, aki elém kerül, ha arra gondolok, ami vele történt. Akkor láttam utoljára, amikor ott cibálták az utcán, durva röhögéssel, undorító, mocskos katonák. Rettenetesen sikoltozott. Ma is a fülemben van a sikoltása. Még láttam, ahogy mindkettőjüket feldobták egy teherautóra, s a gépkocsi elindult velök. Lányok és asszonyok sikoltoztak mindenütt azon a napon. És az a nap éppen március tizenötödike volt, a szabadság napja. Azé a szabadságé, amit Amerika garantált a magyar nemzetnek.*

*Később, amikor a katonák elmentek, néhány öregember előbújt, s bementünk a nagyapa szobájába. Még mindég ott feküdt a padlón, és markolta annak a széknek a lábát. Csupa vér volt körülötte minden. Véres volt a szakálla és a fehér haja, és szeme meredten nézett valamit a mennyezeten, mintha a tévedések okait kereste volna ott. Az öregemberek megmosták, fölravatalozták, aztán elmentek. Pap nélküli, szótlan temetés volt. Sok koporsó és kevés ember a koporsók körül. Katinka néni csak két hét múlva került vissza és hónapokig beteg volt. Erzsikét nem látta senki soha többé. Hogy a székkel mi történt azután, nem tudom. Nem láttam többé azt sem, sehol. Néha az az érzésem, mintha föloldódott volna valahogyan,*

*elveszett a semmibe, mint ahogy a szimbólumok szoktak, amikor megszűnik a jelentőségük.*

*Sötét van már anyácska, nem tudok tovább írni. Pedig annyi minden van még, amit el kellene mondani. De nem gyújthatunk világosságot. Így hát csak azt mondom meg, hogy nagyon szeretlek, anyácska. Akarom, hogy tudd ezt, és ne feledd el soha. Talán ezen az éjszakán megjön a leváltásunk, és akkor elindul ez a zagyva, hosszúra nyúlt levél hozzád. De lehet az is, hogy nem váltanak le soha. Bolondság, tudom, de néha elfog egy különös érzés, valahányszor ránk borul az éjszaka. Hogy talán nem is Koreában vagyok. Hanem azokon a bolgár hegyeken, sok száz év óta már én védem a kereszt ügyét a pogányok ellen. És mert a kereszt ügyét védem, nem várhatok segítséget senkitől. S akik itt vagyunk, itt kell meghaljunk rendre ezen a kopár hegygerincen. Senki se tudja, hogy miért. Csak azt tudjuk, hogy aki Krisztus ügyéért harcol, az meg kell haljon, ha győzni akar.*

*Bolond dolgokat írok. Sajog a szemem. Szeretlek, anyácska. És meglásd, éjszaka megjön a segítség. Imádkozz értünk, anyácska. És ne feledd el: nagyon szeretlek! Amíg együtt voltunk, elmulasztottam ezt naponta megmondani neked. Most pótolni szeretném. Ahogy nézek magam elé a ködös éjszakában, az arcodat látom és súgom feléd újra meg újra az annyiszor elmulasztott szavakat: anyácska, szeretlek…"*

Az asszony előregörnyedve ült az ablaknál és halkan sírdogált. Puhán, szelíden omlottak szeméből a könnyek és mosták a lelkét, mely olyan volt, mint egy nagy fehér kendő, amit valaki eltűnő hajó után lenget a partról. Jaj, jaj… suttogta néha a szája, jaj, jaj… De a szavaknak nem volt értelmük, nem is jelentettek semmit, még csak nem is fájtak már.

Kint halk szellő járta a kertet. Valahol lombok suhogtak s szinte olyan volt, mintha egy halk ismerős hang suttogta volna valahol a messzeségben: „anyácska, szeretlek…"

Isten – gondolta az asszony ott az ablaknál – Isten szeretet. Nincs halál, csak szeretet van. A szeretet nem vész el soha. Csak az veszett el, ami rossz volt és hibás. A nyugtalanság, a keresés, az egyenruha, a katonás szavak. A férfihősködés, a politika, a sok zagyva és érthetetlen gondolat, csak azok vesztek el ott messze valahol, Koreában. A többi, az itt maradt. Valahol itt, egészen közel. A függöny mögött. A szőnyeg mintáiban. A napsütésben, a virágok pompázó színében, falevelek suhogásában. Mindaz, ami igazán ő volt, szeretet.

– Óh, kisfiam… – suttogta maga elé – kicsi kisfiam…

Valahol újra fütyült az a madár. Nem nézett ki, de tudta mégis, hogy csak az a különös piros madár lehetett, amelyik ott ült a kis almafa ágán. Valami szelíd melegség ömlött végig rajta ettől a füttytől, valami békés, bölcs, megértő melegség. Férfiak, gondolta, ezek a férfiak… politika, háború, vér, halál. Nagy célok és lángoló szavak. Népek, országok sorsa. Elvek, problémák, világnézetek. Mindenre gondoltok, csak magatokra nem. Mi lenne veletek, ha nem lennének

aszszonyok, akik mindezek ellenére is szeretnek, kitartanak mellettetek, ott állnak mögöttetek, türelmesen, békésen, megbocsátóan? Mi lesz belőletek, ha elmentek nélkülünk valahova? Ha elvisz mellőlünk a háború, a politika, a világ sok furcsa gondja? Jaj, de utálunk benneteket, világproblémák, háborúk, politika. Elveszitek tőlünk a fiainkat, az embereinket, s megtartjátok magatoknak. Harcosokat csináltok belőlük s holtakat… pedig csöndes szép élet kellene nekik, a fiainknak…

Ült a karosszékbe süppedve, és halkan sírdogált maga elé. Sokáig, sokáig. Amíg valami mély és fáradt zsibbadtság ölelte körül, s minden érzés elveszett benne ebben a zsibbadtságban. A labdarózsabokor alatt egy szürke macska osont. Nézett utána, de nem gondolt semmit, csak a szemei néztek. Aztán fölvette újra a levelet.

*„Március 16. Csak ma tudom folytatni. Nem tudom, miért nem jön senki. Egyikünk se tudja. Se leváltás, se segítség. Még lőszert és élelmet sem dobnak alá többet a repülőgépekről. Repülőgépek se jönnek többé erre, mintha nem is léteznénk már. Már nem is tudom, hányadik napja virrasztunk itt, harmadik napja? Negyedik? Ötödik talán? Senki se jön a mieinktől, hírt se kapunk. Mintha egész Amerika elsüllyedt volna.*

*Virrasztunk, így ahogy írom. Mert, ha le is hunyjuk néha a szemünket, azt nem lehet alvásnak nevezni. Ma éjszaka is kemény támadást kaptunk. Ezúttal oldalról próbálkoztak a sárgák. Egészen közelről kaptuk a tüzet s olyan váratlanul, hogy azt se tudtuk hirtelen, hogy honnan lőnek reánk. Nagyon sötét volt. Bill föllőtt egy világítórakétát, és annak fénye mellett megláttuk őket. Egészen közel voltak már, alig száz lépésnyire. Meggörnyedve kúsztak felénk a sziklák között, mint a patkányok. Egyiknek még az arcát is tisztán láthattam a rakéta fehér fényében. Egy pillanatra olyan volt, mintha kísértetet láttam volna. Anyácska, akár elhiszed akár nem: ugyanaz az ember volt, aki Erzsikét vonszolta hajánál fogva a falu utcáján. Ugyanaz az arc. Ugyanaz a kiálló pofacsont, alacsony homlok, vigyorgó száj. Az egész géppuskát belelőttem abba az arcba. Most ott fekszik az is valahol a többi között ott a sziklaoldalon, de nem tudom fölismerni innen, mert sokan fekszenek ott. Néha úgy érzem, hogy le kell másszak oda és megkeressem. De ugyanakkor félek kimozdulni innen a gödörből. Gyáva vagyok, anyácska. Kiver a veríték, ha sivítani hallom a bombákat, és ha géppuskatüzet kapok, szeretnék elbújni a föld alá. Szégyellem, hogy ilyen gyáva vagyok. Szeretnék bátor lenni, mint a könyvekben a hősök. Lelopódzni például az ellenség táborába, és foglyul ejteni a parancsnokot. Vagy leölni néhány százat közülök, és elkergetni őket onnan a völgyből, hogy nyugodtan tudjunk aludni. De nem vagyok hős. Még ha nem is lenne ellenség odalent, akkor se mernék lemenni egyedül ezen a sziklaoldalon, mely tele van halottakkal.*

*Bill iszonyúan dühös. Úgy káromkodik, hogy rossz hallani. Azt mondja, hogy disznóság, amit velünk művelnek a mieink, s mihelyt visszakerülünk az ezredhez, jelentést küld erről egyenesen az elnöknek. Vagy fontos Amerikának, mondja Bill,*

*hogy őrizzük ezt a hegygerincet, s akkor miért nem küldenek megerősítést, élelmet, lőszert, s ami kell? Vagy pedig nem fontos, és akkor minek parancsoltak ide minket? Miért hagynak itt megdögleni valamiért, ami nem fontos? Bill még tud logikusan gondolkozni, azért csináltak altisztet belőle.*

*Ma már a hétből csak öten vagyunk. Igen, mialatt ezt a levelet írtam, szegény Jim is meghalt.*

*Mellébe kapott lövést az éjszaka. Az elébb még mosolygott. Csak egy kis vékony vércsík folyt alá a szája szögletéből, de mosolygott. Jim Ortegas volt a neve. Csöndes, szótlan ember volt, nem olyan fiatal, mint mi. Családja volt otthon, két gyermeke. Tegnap még a fényképeiket mutogatta, s ma meghalt. Milyen kevés kell ahhoz, hogy meghaljon egy ember, anyácska! Csak egy kis kerek lyuk. Eltévedt golyó a sötétben. És egy ember, akit azelőtt Jim Ortegasnak hívtak, Görögországból jött tízéves korában, boltja volt egy kis floridai városban és két gyermeke: ez az ember nincsen többé. Csak egy mozdulatlan rongycsomó van a helyén. Egy szakadt egyenruha és benne ennyi meg ennyi font romlandó hús és csont. Más semmi.*

*Először sírt és jajgatott, amikor a lövést kapta, és azt kiabálta, hogy hozzunk orvost, mert nem akar meghalni. Egy idő múlva elcsöndesedett, és már csak cigarettát kért. Találtam még egyet a zsebemben, egy utolsót, azt odaadtam neki. Elszívta, egészen addig szívta, amíg a körmére égett. Aztán elaludt. És most már nem él."*

– Elaludt, és most már nem él… – ismételte az asszony halkan a szavakat – elaludt, és most már nem él…

A szíve összeszorult a szavak súlyától és hangosan felnyögött alattuk. Aztán olvasta tovább a rettenetes írást.

*„Már csak öten vagyunk. Aztán négyen leszünk, majd hárman, ketten… Mikor kerül reám a sor? Bolondokat írok, anyácska. Talán azért, mert Jim meghalt, s mert félek a haláltól. Úgy halt meg, hogy ujjai közt volt még a cigarettavég, annak a cigarettának a vége, amit adtam neki. Bill káromkodik, és azt mondja, hogy meg lehetett volna Jimet menteni, ha idejében megoperálják. Nem tudom. Csak arra kell gondoljak folyton, hogy az a cigarettavég bizonyára megégette az ujjait, de nem is érezte már akkor. Igazán nem érez semmit az, aki meghalt? Vagy csak a fizikai dolgokat nem érzi, de érzi továbbra is a tépő gondolatokat? Vajon én mit fogok érezni? Mit érzett Pista bácsi, ott fönt a hóban, a Kárpátokon, amikor meghalt? Előtte az orosz, mögötte a keresztény világ, mely bombákat dobál a pogányság ellen küzdők házaira, asszonyaira és gyermekeire, s ő még utolsó lélegzetével is azt kiáltja: »a becsületért, fiúk, a becsületért!« Miféle becsület az, amelyik nem kell a világnak? Miféle világ az, amelyiknek nem kell becsület?*

*Március 17. Ma már tudjuk, hogy nem jön segítség. Hátulról is támadtak, abból az irányból, ahol az ezredünk kellene legyen. Talán az egész ezred elpusztult. De az is lehet, hogy visszavonultak, s minket itt felejtettek. Lehet az is, hogy*

*próbáltak hírt adni a rádión át, de nekünk akkor már nem volt rádiónk, és így azt hitték, hogy elpusztultunk valamennyien. Mindegy is, hogy mi az oka. Bill és Joe meghaltak az éjjel. Már csak hárman vagyunk. Tegnap óta élelmünk sincs, s a lőszer is kezd kifogyni. Mike a karjába kapott egy lövést, én a vállamba. Nem veszedelmes seb, csak sajog egy kicsit. Mike álmodozó természetű fiú, aki mindennek a derültebb oldalát szereti nézni. Azt mondja, hogy háború után hazaeresztik a hadifoglyokat, s ő akkor megházasodik, farmot bérel magának valahol délen, ahol dinnyét termel majd és paradicsomot.*

*Én nem hiszek abban, hogy valaha is farmja lesz Mike-nak. Halottak nem termelnek sem dinnyét, sem paradicsomot, s mi hamarosan mind halottak leszünk itt ezen a hegyen, akárcsak Bill és a többiek. Mert erre ítélt bennünket ez a világ. Csak azt szeretném tudni, hogy miért kellett ennyi fiút kidobni ide Koreába, ha nem fontos az, amit itt művelünk? Ha nem fontos az, hogy megvédjük ezt a sziklagerincet, akkor miért küldtek ide föl? Ha pedig fontos, akkor miért nem küldik ide az egész amerikai hadsereget, ha szükség van reá, hogy elvégezhessük a feladatot, amit reánkbíztak?*

*A keserűség beszél belőlem, anyácska, ne vedd komolyan. Vajon nem érezték-e ugyanezt a keserűséget azok a hajdani keresztes vitézek is ott fent a bolgár hegyeken, vagy Pista bácsiék a Kárpátokon? Ha azokat megsegítette volna a keresztény világ, mindaz a sok borzalom, ami utána volt, nem következett volna be. Lehetséges lenne, hogy a közömbösség büntetése ugyanaz lesz ma is? Erre gondolni se merek, anyácska. Hogy a mi holttestünkön át holnap talán már Amerikára is rázúdul az a förtelmes áradat, s mindaz, amit Magyarországon láttam, megismétlődik Amerikában is. Asszonyokat hurcolnak el a hajuknál fogva, és papokat szögeznek a templomok kapuira. Rettenetes büntetés lenne, de igazságos büntetés. Elszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy te is ott leszel az asszonyok között, anyácskám, drága…!*

*Már nem hiszem, hogy valaha is eljusson hozzád ez a levél. De ha mégis eljutna valahogyan, menj ki az utcára, és kiáltsd oda mindenkinek: ott halnak meg a fiúk egyenként a koreai sziklák között, és nem siet a segítségükre senki. Ott pusztulnak el a fiúk, mert Amerika megfeledkezett róluk. Ott halnak sorra a fiúk, és azt sem tudják, hogy miért!*

*Sajog a vállamon a seb, azt hiszem, lázam is van. Bill itt fekszik mellettem holtan, és nyitott szemével az eget nézi. Az ég szürke. El kellene temetni szegényt. De ki fog bennünket eltemetni? Ki fog eltemetni engem? Ki temette el azokat a bolgár hegyeken, s ki temette el azokat ott fent a Kárpátokban?*

*Anyácska, ne feledd el levenni a kötést a kicsi almafákról. Nekik is fontos a szabadság meg az élet, akárcsak nekünk, embereknek. Néha nyugtalanság fog el, ha arra gondolok, hogy ha nem leszek ott, esetleg elfelejted. A tulipánok is hamarosan nyílnak már a kertünkben, s te ülsz a padon, nézed őket, és reám gondolsz. Gondolj arra, hogy én akkor már ott leszek melletted, csak a szemeddel*

*nem láthatsz. Ott leszek a tulipánok színében, a kis almafák rügyeiben, a virágillatban s a szellőben, mely megborzolja néha a hajadat…”*

Az asszony ott az ablaknál megtörölte kivörösödött szemeit. Kint barnán hajolt alá az este a kert fáira, béke volt és csönd. Az almafán halkan füttyentett a piros tollú madár. Az emberi lélek is idegen, különös madár ebben a világban, gondolta. Ki tudja, honnan jön, ki tudja, hova megy…

Már csak az utolsó két gyűrött papírlap volt a kezében. Apró, ideges betűkkel sűrűn teleírva, alig olvashatóan.

*„Hamarosan kifogy a papírom is, anyácska, s akkor már csak gondolatban beszélgethetek veled, ha lesznek még gondolataim. Mikor utoljára írtam neked, még bíztam abban, hogy valahogyan eljuthat hozzád ez a levél. Azóta eltelt néhány nap. Nem tudom, mennyi. Kettő? Három? Négy? Vagy talán csak egy nap, de hosszabb, mint minden más nap, amit ismertem? Csak azt tudom, hogy sok idő telt el. Mike is meghalt közben s Pete is meghalt. Most már egyedül vagyok. És tudom, hogy ez a levél nem jut el hozzád soha, nem lesz, aki elvigye. Mégis írnom kell. Le kell írnom mindent, ami még bennem van. Talán azért, hogy megszabaduljak valami rettenetes súlytól.*

*Mike kezdte el. Mikor a sárgák újra támadtak, hirtelen ordítani kezdett, kiugrott a gödörből és feltartotta a kezeit. Nyolc golyó találta egyszerre. Mégsem halt meg mindjárt. Mikor később odakúsztam hozzá, még élt. Megismert. »Tévedtem«, nyöszörögte, »valahol tévedés történt…« Majd elcsöndesedett, és nem is vettem észre, hogy mikor halt meg. Arra kellett gondolnom, hogy már hallottam egyszer azokat a szavakat, nagyon régen, és aki mondta, fehérhajú öregember volt s nekem nagyapám. Egy szimbólumot őrzött: az igazságos, szabadságszerető Amerika szimbólumát. Aztán meghalt ő is. És úgy halt meg, hogy magával vitte a szimbólumot.*

*Pete-nek akkor még csak a száját lőtték keresztül. Csúnya volt szegény az átlőtt szájával és mérhetetlenül bosszankodott, mert maradt még egy bagója, és nem tudta rágni. Bosszankodott, hogy miért is takarékoskodott úgy azzal a bagóval. Aztán egy aknaszilánk fölhasította a torkát, és meghalt. S én most arra kell gondoljak, hogy mindnyájan úgy jártunk egy kissé, mint Pete a bagójával. Mi mindnyájan, akik itt kell befejeznünk az életünket anélkül, hogy valóban éltünk volna. Takarékoskodtunk valamivel. Ki ezzel, ki azzal. És mégsem takarítottunk meg semmit. Bevallom neked, anyácska: én nem csókoltam nőt soha.*

*Egyszer, nagyon régen, Erzsike megcsókolt, de az nem számít. Otthon próbáltam néha elhitetni veled, hogy lányokhoz járok, mint a többi fiú. De a valóságban nem jártam lányokhoz soha. Hogyan is magyarázzam meg? Tudod, én álmodtam egy leányról. Álmodtam róla nyitott szemmel is, a szobámban, az utcán, akárhol. Mindég egy leányt láttam tisztán, csak az alakját, de valahonnan mégis mintha ismertem volna. Vártam reá. Biztos voltam benne, hogy megtalálom*

*valahol. Hogy visszatér hozzám. Igen, visszatér: mert egyszer már együtt voltunk. Isten tudja, hol és Isten tudja, mikor, de mi ketten összetartozunk, én és az a leány.*

*Aztán, amikor Pete is meghalt és egyedül maradtam, egyszerre csak újra eszembe jutott az a leány, és rádöbbentem, hogy most már soha sem találkozhatunk össze. De most már nem vagyok szomorú. Rájöttem ugyanis, hogy mindez így kellett történjen. Másképpen nem is történhetett volna. Ez az egyetlen módja annak, hogy újra összetalálkozhassak azzal a leánnyal. Mert most már tudom, hogy ki ő, anyácska, és tudom azt is, hogy mi az, ami kettőnket összeköt.*

*Ne gondold, hogy azért írom mindezt, mert lázam van. Igaz, hogy ég az egész vállam a begyulladt sebtől, de ez semmi. Mert ma már tudom, hogy valamikor ugyanígy égett a vállam. Nyílvessző volt benne akkor. Egy másik hegygerincen történt velem, kétezer keresztes vitéz között, s a negyvenedik napon ott volt mellettem a kétezer-egyedik is, az a leány.*

*Így volt, anyácska: feküdtem itt a gödörben, és éjszaka volt. Aztán feljött a hold. Olyan furcsa volt egyszerre minden. Szívem vert az egyedülléttől, s ahogy körülnéztem, egyszerre csak megláttam magam mellett egy kardot. Egy hosszú, egyenes, kétélű kardot, és abban a pillanatban már tudtam azt is, hogy hol vagyok. A sziklákat is fölismertem. Ilyenek voltak, mint ezek itt, és mégsem ilyenek. Tele voltak halottakkal. Török halottakkal. Ott hevertek körülöttem, és a sisak meg a szakáll mögött ráismertem az arcokra: Pete, Mike, Bob, Joe és a többiek. És akkor egyszerre megláttam a leányt.*

*Lassan jött a halottak között, mint aki keres valakit. Mindegyikhez lehajolt, mindegyiknek az arcába nézett, és egy nevet suttogott. Az én nevemet, anyácska! Kiáltani próbáltam, de sokáig nem hallotta meg. Néha eltávolodott, néha közelebb jött. Végül aztán megismert. Halkan fölsikoltott, és letérdelt mellém. »Nagyon fáj?« kérdezte és a hangja olyan volt, mint amit már régóta ismer az ember. »Nem,« feleltem, »már nem fáj.« Rámosolyogtam. Ő is mosolygott. Aztán lehajolt hozzám és megcsókolt. »Kerestelek«, mondta, »tudtam, hogy itt vagy valahol.« Aztán azt mondta: »Most még el kell mennem, de holnap visszajövök újra. Holnap van a negyvenegyedik nap.« Kérleltem, hogy maradjon velem, de azt felelte, hogy nem maradhat, mert valahol a sziklák között vár reá egy sebesült ember, akinek be kell kösse a sebeit. Johannes a neve annak az embernek, és az a hivatása, hogy templomot építsen a barlanglakók számára, akik Istent keresik. De visszajön hozzám, mondta. Aztán elment. S azóta semmi mást nem teszek, csak várok. Várom a holnapi napot, mely a negyvenegyedik.*

*Kék az ég, és süt a nap. Mellemben egy furcsa szúrást érzek. Rongyos fölötte a zubbony, és folyik belőle a vér. Az én vérem. Érdekes figyelni: egy csepp, aztán még egy csepp, s tudni azt, hogy az én vérem az, ami így lassan elfolyik. Hogy is mondták csak otthon? Utolsó csepp véremig? Vajon honnan tudni, melyik csepp az utolsó?*

*Pete jut az eszembe. Nagyon dühös volt szegény, mielőtt meghalt. Azt mondta, hogy hülyeség az egész. Ő nem játszik tovább ilyen buta játékokat, azt mondta. Ő nem ólomkatona, akit egy rest gyerek kint felejthet egy hegyen. Ha hazamegy, azt mondta, szembeköpi a politikusokat, akik ilyen játékokat rendeztek az ő bőrére. Ő nem játszik többet, mondta Pete, aztán néhány perc múlva átlőtték a torkát és meghalt. De én már nem haragszom senkire, és nem is félek. Nem történhetik semmi bajom. Holnap van csak a negyvenegyedik nap, s holnap itt lesz mellettem a leány.*

*De valamit még meg kell mondjak neked, anyácska, valamit, ami fontos. Valakik évekkel ezelőtt eladtak Amerika nevében százmillió embert az ördögnek, s mivel Amerika népe közömbösen elnézte ezt, most ugyanazok a valakik eladják az amerikai fiúkat is ugyanannak az ördögnek. Egymás után adják el őket, egyenként. Szemfényvesztésként felmutatnak ezekre a hegygerincekre, ahova minket fölállítottak, és azt mondják: íme, mi küzdünk az ördög ellen, ennyi meg ennyi halottunk van! De ugyanakkor nem küldenek elég katonát, elég fegyvert és lőszert, nem küldenek segítséget azoknak, akik itt küzdenek, eleget ahhoz, hogy le is győzhessék az ördögöt. Csak éppen annyit küldenek ide, hogy legyen mindég, aki meghaljon bátran, lelkesen és bután. S amíg ez történik, Amerika népe alszik párnás ágyában. Teheneiket fejik a farmerek, az üzletemberek szaladgálnak apró üzleteik után, és a politikusok kávéikat iszogatva bölcs szólamokat mondanak. Amíg a fiúkat itt rendre kilövik. Akkor valahol egy listán kihúzzák a nevüket, s megrendelik egy gyárban az érdemkereszteket, amiket elküldhetnek majd a családoknak.*

*Ne sírj anyácska, ha megkapod. Légy büszke reá. Mert azt jelenti majd az az olcsó kis érdemkereszt, hogy a fiad igazi amerikai volt, aki mások szabadságáért élt, amíg élt, és mások szabadságáért halt meg, amikor meghalt. Csak éppen hogy a politikusok csúnyán cserbenhagyták őt is, akárcsak Amerikát meg a szabadságot.*

*Ne sírj, anyácska. De menj ki az utcára, és mondd meg mindenkinek: valaki játszott velünk, mint rossz gyermek az ólomkatonákkal. Velem és Pete-tel és Billel meg a többiekkel. És ha választások jönnek újra, gondoljatok majd reánk. Mert mi is ott leszünk. Véresen, rongyosan, de ott leszünk. Pete az átlőtt szájával és felnyitott torkával, Bob szétroncsolt fejével, mind ott leszünk. Érezni fogjátok a jelenlétünket. És még valamit, anyácska: mondd meg, hogy holnaputántól kezdve egy Johannes nevű ember építeni kezdi már valahol a templomot a barlanglakók számára, akik Istent keresik. Johannes a keresztesek vezére volt, sok-sok száz éven át, s ti is tudni fogtok róla, ha majd megérik az idő, és fölépül az a templom.*

*Szűk már a hely anyácska, elfogyott a papír. Ne feledkezz meg a kicsi almafákról. Nagyon-nagyon szeretlek anyácska. Isten veled. Sohasem fogod megtudni, hogy miket írtam le ezekre a papírlapokra, de az nem baj. Tudom, hogy úgyis megérzed majd, amit éreztem, és végiggondolod majd te is mindazt, amit én itt végiggondoltam, hosszú napok és éjszakák alatt. S ha végiggondoltad mindezt,*

*menj ki vele az emberek közé, és mondd el nekik, amiket gondoltál. S kérdezd meg tőlük, mindannyiunk nevében, hogy miért kellett ennek így történnie, most és ezelőtt és mindég. A bolgár hegyeken, a Kárpátokon és itt. Ne várj feleletet tőlük, mert a feleletet nem tudja senki. Az ma még titok. Egy Johannes nevű ember őrzi valahol, aki majd templomot épít, és meghirdeti a titok kulcsát.*

*Azt hiszem, támadni fognak újra. A pisztolyomban van még néhány golyó, de csak ennyi az egész. Aztán éjszaka jön, s a negyvenegyedik nap. És akkor értem jön valaki, akit egész életemben kerestem.*

*Anyácska, milyen szép kék az ég! Milyen jó lenne élni alatta… veled és vele… ha megengedné Isten, hogy Johannes végre befejezze ezt a sok száz esztendős háborút. Akkor majd mind hazamegyünk, s újraépítjük a világot… Áldjon meg az Isten, s áldja meg az Isten Amerikát!"*

Sokáig ült ott az asszony az ablaknál, ölében a lázas, kusza betűkkel teleírt, gyűrött papírlapokkal. A szoba sarkaiból lassan előkúsztak az árnyékok, szürke foltok nőttek ki a bútorok alól, és ellepték rendre a falakat is.

Az asszony csak ült, mozdulatlanul. Szeme, kisírt szomorú szeme kinézett az ablakon, ki az esteledő kertre. Hátul, az almafa ágán, még mindég ott ült az a különös idegen madár, és halkan fütyölt. Majd hirtelen megbillent, és fölszállt a levegőbe. Magasra, egyre magasabbra. Már csak olyannak látszott, mint egy kicsi piros vércsepp az esti égbolt szürke kárpitján. Aztán már csak a füttyszó hallatszott valahonnan az égből. Majd elnyelte azt is a csönd.

Az asszony könnyes szemmel, szomorúan elmosolyodott, mint aki megértett egy titkos üzenetet. Aztán fölállt, és lassan becsukta az ablakot.

# *Harmadik rész*
# Magyarország, 1956

Lába alatt sercegett a fagy. A legelő füvét dér lepte már, s nyers szaga volt az éjszakának is. Valahol fent a Bakony gerincén állt a hó. Fagyos leheletét érezni lehetett a fel-felsuhogó szélben.

Lassú, egyenletes léptekkel haladt a leány fölfele az éjszakában. Sziporkázó, hideg csillagok világítottak alá a mérhetetlen űrből, érzéketlen, messzi csillagok. Háta mögött a völgyben teherkocsik dübörögtek, s olykor lövés hasította ketté a dübörgés moraját, ahogy részeg mongolok bele-belelőttek egy-egy lehunyt szemű házba a teherkocsikról. Valahol egy kutya vonyított, hosszú, elnyújtott, panaszos vonyítással.

A leány meggörnyedt a súlyos hátizsák alatt. Bakancsai tompán döngtek a legelő fagyott földjén, lompos katonaruhájának bádoggombjain néha megcsillant a csillagok kegyetlen fénye. Magasan fönt, a legelő tetején, ott feketedett az erdő.

Mire az első sovány, lombtalan fákat elérte, a hideg ellenére is csorgott róla a veríték. Haja borzoltan hullott arcába. Lihegett. Nekidőlt egy nagy görcsös tölgyfának, s a hátizsákot leeresztette maga mellé a földre. Néma volt az erdő, mint a halál, s fekete, akár szívekben a gyász. Csak a keleti gerincek fölött volt sápadtabb az ég. A hold volt érkezőben.

Időbe került míg meglelte a sötétben a szekérutat, mely mély, fagyott keréknyomokkal kígyózott fölfele a tornyosuló, néma fák alatt. Hosszú időbe telt, mire lihegve, fáradtan elérte a sziklás gerincet, és szembetalálkozott a holddal, ahogy fagyottan és lélektelenül, fehéren ott ült a Bakony tetején, s kísérteties fényével behavazta az erdő lepte hegyeket. A leány megállt, s aléltan nekidőlt egy kiugró sziklának. „Halott erdők”, gondolta megborzongva, ahogy fáradt szemei tovanéztek a sápadt, néma erdők fölött, „halott hegyek és halott erdők. Halottak, akár az ország, amit elhagyott az Isten.”

A teherkocsik dübörgése már nem hallatszott oda föl, s a mély halotti csöndbe csak olykor nyilallott egy-egy távoli lövés, s ilyenkor a holdfény beleborzongott a völgy éjszakájának csúnya titkaiba.

A leány rántott egyet a vállába mélyedő hátizsák szíjain, és támolygó léptekkel indult tovább, fölfele a gerincen. Számolni kezdte a kiugró sziklaköveket. „A hatodik mögött van egy kiszáradt bükkfa…”, ismételte magában a betanult szavakat, „hatodik szikla… száraz fa… hogyan lehet egy száraz fát megtalálni éjjel, amikor minden fa lombtalan és száraz?”

De aggodalma ezúttal ok nélküli volt. Alig érte el az ötödik sziklát, a hatodikat még nem is látta, s máris szemébe szökött a holdfényben a halott bükkfa. Fehér törzse messzire világított a gerincen, s vaskos, csonka ágai idétlenül

meredtek bele az éjszaka csillagporos egébe. „A fa mögött egyenesen be, kétszáz lépést előre, s ahol újra sziklák kezdődnek, ott balra le…”, idézte emlékezetébe az utasítást a leány, „forrástól jobbra, a szederbozóton túl…”

A szálerdőben sötét volt. A csupasz fák borzolt ágai között csak vékonyan szitált keresztül a hold. De így is meglelte a sziklákat. Ott balra tért, s kanyargós vadcsapáson aláereszkedett a bozótos hegyoldalba. Mikor a mélységes csöndön át meghallotta a forrás halk, csevegő neszét, megállt és hosszasan figyelt lefele. Csönd volt, mélységesen mély csönd. Csak a hold s a csillagok az űrben. S halott hegyek.

A forrástól jobbra meglelte a szederbozótot is, pontosan, ahogy a sebesült fiú mondta. Katonanadrágjába tüskék akaszkodtak, kezeit is megtépték, ahogy átvergődött rajtuk. A bozót túlsó végében előrehajló szikla feketedett, súlyos, sötét árnyék holdfényes erdőkatlanban. A hold nem világított alája. Sötétség volt alatta csak, más semmi.

A leány kikecmergett a bozótból, s megállt a szikla árnyékában. Mögötte kísérteties sápadtsággal csillogott a holdfény verte erdő, de a szikla alatt semmi se volt, csak sötétség. Aztán a sötétség mélyén megszólalt egy hang.

– Vártalak, Pisti…

Bár gyönge volt a hang, mégis megrándult tőle. Szeme belefúródott a sötétség mélyébe, de időbe került, míg meglátta az öblös üreget, s az üreg szájában egy emberi arc sápadt vonalait.

Közelebb lépett. Érezte a szikla nyirkos, mohos szagát. Egy ember feküdt ott, elnyúlva, hosszú katonaköpenyben.

– Hoztál pokrócot? – kérdezte újra a hang, s hallani lehetett, ahogy a fogak összekoccantak a szavak mögött – átkozott hideg van itt…

A leány megállt, lefejtette magáról a hátizsákot, és szótlanul matatott rajta egy ideig. Majd kigöngyölt egy vastag gyapjúpokrócot, és ráterítette a sziklaüregben fekvő emberi alakra. Az hirtelen felkönyökölt.

– Maga nem Pistike…! Kicsoda maga?

– Anka vagyok – felelte a leány egyszerűen – ennivalót is hoztam, kötszereket is. Megsebesült?

– Mi történt az öcsémmel? – kérdezte a férfi s a hangjában döbbenet volt.

A leány nem válaszolt azonnal. Még egy pokrócot vett elő a hátizsákból, majd egy üveget.

– A fiú nem jöhetett – felelte aztán, óvatosan – itt van egy kis szilvapálinka. A faluból küldik. Igyék belőle, ha fázik.

De az ember nem nyúlt az üvegért.

– Mi történt az öcsémmel? – kérdezte rekedten és türelmetlenül. – Elfogták? Megölték?

– Megsebesült – mondta a leány szelíden. – Egy pincébe rejtették el az asszonyok. Ő küldött ide. Hol sebesült meg?

De az ember meg se hallotta a kérdést.

– Mi van a gyerekkel? – akarta tudni. – Veszedelmes a seb?

– Térdét lőtték el – felelte a leány. – Nem veszélyes, de nyomorék marad.

Az ember nagyot sóhajtott és visszaesett a hátára.

– Rajta kívül nincs senkim ezen a világon – motyogta, mintha magyarázattal tartozott volna.

A leány letérdelt melléje, kezében az üveggel. A homályban egy sovány, sápadt, szakállas arcot látott csak s lázban égő szemeket.

– Igyék ebből – mondta.

Az ember keze kinyúlt az üveg után, szájához emelte, s hallani lehetett, ahogy lenyelt egy kortyot. Köhögni kezdett tőle, s visszanyújtotta az üveget.

– Hol a seb? – kérdezte a leány.

– A mellemben – felelte a sebesült nehézkesen – ne törődjön vele. Csak az öcsém maradjon meg, a többi nem baj.

– Megmarad – nyugtatta meg a leány. – Megnézhetem a sebet? Félig-meddig orvos vagyok, ha tudni akarja.

– Nincs mit nézni rajta – nyögte a sebesült. – Átment az orosz golyó. Tegnapelőtt – tette hozzá. – Sok vért is vesztettem, amíg felmásztam idáig. Csak azért tettem, mert megígértem Pistikének, hogy ha máshol nem, hát itt találkozunk. Kisgyermekkorunkban itt bújtunk volt el, amikor attól féltünk, hogy árvaházba visznek. Igazán meg akarja nézni a sebet?

– Meg – felelte a leány.

– S megmondja az igazat? A színigazat, amit gondol? Megígéri?

– Megígérem.

– Csak azért hagyom, mert Pistike küldte – nyögte a sebesült s megcsikordultak a fogai, amikor a leány elkezdte lefejteni melléről a hevenyészett kötést a katonazubbony alatt – akiben ő megbízik, annak útlevele van hozzám.

A leány nézte egy ideig a sebet, közel hajolt a véres, izzadságszagú meggyötört testhez, aztán tiszta kötszert vett elő, és szó nélkül kötözni kezdte.

– Nem mossa ki? – kérdezte a sebesült, szinte csalódottan.

– Nem – felelte szinte durván – arra kért, hogy mondjam meg az igazat. Hát azt teszem. A mosás csak felesleges fájdalmat okozna.

– Értem – felelte a sebesült lassan.

Visszahajtotta a fejét a párnául szolgáló kenyérzsákra, és nem szólt többet. Csönd volt. Hallani lehetett a forrás fojtott, ideges csilingelését túl a bokrokon. A holdezüstben fürdő erdőkatlan kísértetekről álmodott odalent.

A leány ügyelve betakarta, aztán újra kotorászni kezdett a hátizsákban.

– Enne valamit?

– Nem – nyögte a sebesült, alig hallhatóan – inkább vizet, ha lenne…

A leány leakasztotta oldaláról a katonakulacsot, egyik kezével a sebesült feje alá nyúlt s gyakorlott mozdulattal megitatta.

– Köszönöm – sóhajtotta az ember, amikor feje újra visszahanyatlott a kenyérzsákra – a nevedet se tudom…

– Anka – felelte a leány.

– Anka – ismételte a sebesült halkan, majd újra – Anka… mintha már hallottam volna valahol ezt a nevet… találkoztunk mi már ezelőtt is, Anka?

A leány ott ült a hátizsák mellett s kinézett a holdfényes, fagyott erdőre.

– Nem tudom – felelte furcsán, halkan – az emberek találkoznak…

Csönd volt, sokáig. A leány ült a nyirkos, hideg sziklán, lehajtott fejjel. Egy idő múlva dideregni kezdett. A sebesült mintha megérezte volna, mert hirtelen megszólalt megint.

– Csavard magad köré az egyik pokrócot – mondta – nekem nincs szükségem kettőre. Itt van, ni. Hideg az éccaka, Anka.

Lerángatta magáról az egyik pokrócot s odatolta a leányhoz. Az szó nélkül érte nyúlt s belecsavarodott. Az éjszakának foga volt.

– Győrött láttalak, Anka? Budapesten? – kérdezte a sebesült újra egy idő múlva. – Valahol láttalak… Veszprémben talán?

A leány megrázta a fejét.

– Nem – mondta halkan – máshol volt. S régen. Nem érdemes beszélni róla.

Néhány pillanatig csönd volt. Aztán a sebesült megszólalt megint.

– Talán valamelyik pártgyűlésen láttalak. Mindegy. Nincs mit restelkedni miatta. Ez a micsoda, amit kommunizmusnak neveznek, olyan volt, mint egy betegség, amit lassan, fokozatosan beleoltottak a mi nemzedékünkbe. Megmérgeződtünk tőle. Szenvedtünk tőle, sokan bele is haltunk. De akik túlélték, azok most immunisak ellene. Tartsd ezt észben, Anka.

– Ne beszélj sokat – figyelmeztette a leány halkan, – kifáraszt…

Kurta, erőltetett nyögés felelt rá a sötétből, torz nevetés is lehetett.

– Ne próbálj bolondítani – mondta a sebesült. – Tudom, hogy meg kell haljak. Belefáradtam én már régen, az életbe is, a kommunizmusba is, mindenbe. Ma halok-e meg, vagy holnap, nem tesz különbséget. De sok mindent el kell mondjak előbb, amit eddig nem mondhattam el senkinek.

Egy darabig csak ziháló hörgése hallatszott. Aztán lassan, szaggatottan beszélni kezdett. Néha elcsuklott a hangja, és elakadt néhány pillanatra, mint aki halálosan kifáradt. De aztán mondta tovább. Lassan, feketén ömlött belőle a keserűség, mint ahogy tűszúrás nyomán ömlik a meggyűlt fekete vér egy rettenetes kelevényből.

– Kommunizmus – köpte ki a szót a sebesült, mintha méreg lett volna a nyelvén – én tudom, mi a kommunizmus, mert én kommunista voltam. Úgy nézz reám, leány, hogy én voltam a legnagyobb kommunista a műszakban, konok, kérlelhetetlen és a parancsokat vakon követő kommunista. Gyűlöltem az osztályidegeneket. A hajdani urakat, a nyálas kispolgárokat, a kulákokat… még a nyomorult parasztokat is gyűlöltem a maguk óvatos ravaszságával, örökös

bizalmatlanságával, pedig magam is közéjük tartoztam. Engem kommunistának neveltek tizenkétéves korom óta, érted? Kommunista árvaházban lettem emberré az öcsémmel együtt, mert nekünk nem volt sem apánk, sem anyánk, aki fölnevelt volna. A háború előtt úgy tengődtünk a faluban. Hol ennek, hol annak a libáit őriztem, disznóit pásztoroltam, kertjét gyomláltam, istállóját söpörtem, hogy öcsémnek s nekem helyet adjanak valahol s falatot a szánkba. Ha valami rosszat tettünk, árvaházzal fenyegettek meg, s mi egyenesen fölszaladtunk ide a hegybe, úgy féltünk attól a szótól.

– Mikor aztán az oroszok bejöttek, s a világ egyik napról a másikra akkorát fordult, hogy ami addig a tetején volt, az aljára került, s az alja meg mind fent volt a tetején, valami pisztolyos, bőrkabátos legények minket is feldobtak egy teherkocsira, öcsémet meg engem s elvittek magukkal.

– Árvaházban a helyetek, ti buták – mordultak reánk, amikor bőgni kezdtünk – azt se tudjátok, mi jó nektek, ti barmok!

– Az árvaházban nem volt aztán rossz dolgunk. Kaptunk enni bőven, tiszta ruhát is adtak s dolgozni se kellett. Más volt az egészen, mint ahogy mi azt elképzeltük. A nap felét iskolában töltöttük, másik felét pedig egy nagy gyepes térségen, ahol olykor labdáztunk, máskor meg masíroztunk fel s le, mint a katonák. S hallgattuk az okos beszédeket Marxról, Leninről, Sztálinról s a büdös fasiszta kapitalistákról, akik a dolgozó nép hátáról lenyúzták a bőrt.

– Olyan kommunistát neveltek belőlünk, hogy annál jobb már nincsen. Különösen belőlem. Pista, az öcsém, ő szelídebb természetű volt. Két évvel fiatalabb, mint én, de néha úgy tűnt, mintha apja lettem volna. Ő nem sokat törődött azzal, amit hallott, nem érdekelte sem a kommunizmus, sem egyéb. Csak jött utánam, mint kutya a gazdája után, de a lelke, az máshol volt. Pista festeni kezdett. Festő lett belőle. A párt urai azt mondták, hogy tehetsége volt a festéshez, s mikor tizenöt éves lett, elvitték valahova, hogy festőművészt neveljenek belőle. Életünkben először szakadtunk el egymástól. Én abban az évben nőttem ki az iskolából, s munkásnak küldtek el egy gépgyárba.

– Pista sírt, amikor elbúcsúztunk, én meg káromkodtam. Aztán négy évig nem láttuk egymást. Én közben előmunkás lettem, műszakvezető, a párt büszkesége, aki túlteljesítette egyik normát a másik után, s úgy dolgoztatta az embereit a kommunista termelés dicsőségére, hogy roskadtak össze a kimerültségtől. Egy este aztán, amikor magam is holtfáradtan beestem munka után a szobámba, ott találtam az öcsémet, az ágy szélén ülve. Megnyúlt a négy év alatt, megemberesedett. Csak az arca volt ugyanaz a szelíd lányos arc, s szemei ugyanazok a kék álmodozó gyermekszemek.

– Kidobtak – mondta egyszerűen, miután megöleltük egymást – virágokat festettem és kidobtak.

– Időbe került, amíg megértettem, hogy azért dobták ki a pártból, s azért vesztette el az állását is, mert virágokat s tájképeket festett, és nem a szocializmus

diadalát dicsőítette, a párt kívánságának megfelelően. Megbosszankodtam ezen annyira, hogy két napi szabadságot kértem s felutaztam Budapestre. Öcsém kért és könyörgött, hogy ne menjek, hanem feledjem el az egészet, de én úgy éreztem, hogy a kommunizmus éppen annyira az én tulajdonom, mint azoké, akik az öcsémet a virágok miatt megbüntették, s így jogom van ahhoz, hogy számon kérjem tőlük, amit elkövettek.

– Az irodában, ahova küldtek, egy hosszú hajú suhanc előbb leereszkedően a vállamra vert s azt tanácsolta, hogy menjek vissza a gépek közé, ahova tartozom, s gyártsam tovább a csavarokat, a szocialista művészet irányítását bízzam reájok. Mikor azonban nem tágítottam, s azt követeltem tőle, hogy mutassa meg nekem akár Marx akár Lenin írásaiban, hogy virágokat és fákat festeni nem szabad, rendőrt hívott, s kis híján múlt, hogy nem kerültem börtönbe miatta. Ekkor döbbentem reá, hogy valahol valami nem volt rendjén a kommunizmus körül. Mikor a gyárban elmondtam, hogy mi történt öcsémmel és velem, az idősebb munkások közül senki sem csodálkozott. Csak a vállukat vonták reá, s azt mondták, hogy ha van eszem, akkor végzem a magam dolgát, s nem törődöm azzal, hogy mások mit csinálnak. A fiatalabbakban azonban éppen úgy felforrt az indulat, mint bennem, s ők is előhozakodtak a maguk sérelmeivel. Kiderült, hogy mindegyiküknek volt valami panasza azok ellen, akik föntről igazgatták a népet a szent szocializmus nevében. Legtöbben a muszkákat hibáztatták. Azok ültették nyakunkra ezt a sáskahadat, mondták, s azok tartják hivatalban őket, nem a dolgozó nép szavazata. Arról is egyre többet beszéltek a gyárban, persze suttogva csak, hogy miféle dolgok történnek az ÁVO börtöneiben és kihallgató szobáiban. Hogy miféle módszerekkel gyötrik azokat, akik nem hajlandók úgy vallani, ahogy azt előírják nekik. Egyszer aztán a magunk szemével is láthattunk egy embert, akinek viaszból voltak a körmei. Segédmunkásnak fogadták föl, az én munkatermembe. Nem volt fiatal. Kopaszodott is erősen s egészségtelen szürke színe volt az arcának. Gépészmérnök volt, és a legelején valami vezető szerepet is játszott a kommunista pártban. De aztán ellentétbe került a feletteseivel, s amikor a csúcson álló főzsidók perbe fogták Rajkékat, őt is beszippantotta az ÁVO, s harapófogóval tépték föl egyenként a körmeit, amíg aláírta a papírt, melyben bevallotta, hogy Rajkék őt is bevonták a ruszkik elleni felkelés tervébe. Utána csak néhány évi börtönt kapott hálából a hamis tanúságért. Láttam én is a körmeit. Viaszból voltak. Ha valaki hangosan rászólt, reszketni kezdett. Én és valamennyien, akik ott dolgoztunk, pártigazolvánnyal a zsebünkben, úgy éreztük, hogy becsaptak a kommunizmussal. Mikor aztán hírét vettük, hogy Budapesten elkezdődött a tűzijáték, leállítottuk a gépeket, elkergettük a rendőröket, két ismert besúgót agyonvertünk a gyár udvarán, felfegyverkeztünk a rendőrség raktárából, kimentünk az utcára, s kórusban ordítottuk, hogy „ruszkik, kifele! Éljen a szabadság!”

– Mikor aztán híre jött, hogy az oroszok vonulnak ki Budapestről, s új kormánya van az országnak, akkor én otthagytam a társaimat, hogy szervezkedjenek kedvük szerint, s elmentem az öcsém után. Tudtam, hogy hazatért a faluba, ahol gyermekkorunkat töltöttük volt, így hát odamentem én is. Meg is találtam Pistit. Őt ültette be a jegyzői irodába a falu, miután a kommunista jegyző elszaladt.

– Fölvitte Isten a dolgodat, úgy látom – mondtam neki vidáman, miután megöleltük egymást. De öcsém nem osztozott a vidámságban. „Vagy föl, vagy le, az még csak ezután derül ki," felelte savanyúan, „ha visszajönnek, alighanem bajba kerülök megint!" „Kik jönnek vissza?" kérdeztem. „Hát a ruszkik," felelte Pisti, „meg a cselédeik." „Fegyvert ragad az egész ország, ha erre sor kerül", bíztattam meg vidáman az öcsémet „a szabadságunkat már többé el nem veszi senki!" Néhány falubeli is volt az irodában, azok is mind mellém álltak. Különösen egy nagybajuszos, derék ember hangoskodott erősen. Káldoki volt a neve, azt hiszem. „Ide biza ruszki a lábát nem teszi többé, se elevenen, se holtan!" kardoskodott ez a Káldoki, „kommunizmus se lesz, amíg egyetlen vasvilla van a faluban!" Aztán alig telt el egy hét, s öcsémnek lett igaza.

– Mikor hírét vettük a rádióban, hogy térnek vissza a muszkák, elsőnek ehhez a Káldokihoz szaladtam. „Itt az idő, hogy fegyvert ragadjunk!" mondtam neki. „Micsoda fegyvert?" kérdezte kurtán. „Hát ami akad!" feleltem. „A szabadságunkról van szó!" „A tiedről lehet," vonta meg Káldoki a vállát, „én csak egyszerű földmíves vagyok. Nekem mindegy, hogy ki parancsol Budapesten. Fegyver különben sincs a faluban. Honnan lenne?" Nagybajuszos, derék szál ember. Neki mindegy volt. Szaladtam vissza öcsémhez, az irodába. Valami ócska katonapuskát tisztogatott. „Hány embert állított a falu?" kérdeztem, mert tudtam, hogy embereket toborozni volt. „Egyet," felelte kurtán az öcsém, s tisztogatta tovább a puskát. „Gyere a városba," mondtam neki „ha baj jön, itt megesznek a disznók egymagadra." „Itt maradok," felelte makacsul, „hivatalt vállaltam, felelős vagyok a faluért." „Nem tartozol semmivel ennek a rühes falunak!" kiabáltam reá. „Árvák voltunk mi itt, emlékszel? Se házunk, se földünk, se senkink!"

– De hiába próbáltam rávenni, hogy jöjjön velem, ottmaradt a bolond. Felelős a faluért, hajtogatta egyre. De talán jobb is, hogy ott maradt. Ha meg is sebesült, most elbújtatták. S csak a térdét lőtték el. Tudod-e, hogyan történt?

A leány, ott a félhomályban, bólintott. Szorosra csavarta maga körül a pokrócot, hátát a nyirkos sziklának támasztotta, s kinézett a hideg holdfényben úszó erdőre. Fejét se mozdította, úgy felelt.

– A falu szélén bújt el egy düledező csűrben. Amikor az első orosz tank odaért, rálőtt. A tank teteje nyitva volt, s a katona feje kilátszott belőle. Ötször lőtt reá. Aztán a tank szétlőtte a csűrt. Ő szerencsésen elmenekült hátul a bokrok között, de egy géppuskagolyó utolérte, s elvitte a térdét.

– Soha sem tudott puskával bánni – nyögte a sebesült nehézkesen. – A faluval mi történt? A ruszkik ilyenkor a falut büntetik meg.

– Néhány házba belelőttek, de emberben nem esett kár. A falu piacán díszkapu várta őket, s a díszkapu alatt egy nagybajuszú, derék ember – tette hozzá a leány – akinek, azt hiszem, Káldoki a neve.

A sebesült hallgatott. Nehéz csönd ült az éjszaka hátán s fagy csillogott a holdezüstös fákon. Valahol messze megszólalt egy bagoly.

– Háromféle ember van ebben az országban – szólalt meg egy idő múlva újra a sebesült, mély undorral a hangjában – háromféle magyar. Mind a három egyezik abban, hogy elégedetlen a világgal, a kormánnyal, ami ennek a világnak a nyakán ül, a rendszerrel, mindennel. Panaszkodnak, morognak, keseregnek, átkozódnak. Ebben mind egyformák. Aztán egy részük úgy próbálja megoldani a maga bajait, hogy kiszolgálja a hatalmon lévőket. Csatlakozik hozzájuk. Hasán csúszik, farkát csóválja, s ha odalöknek neki egy koncot, s befogadják cselédnek, akkor veszettebb lesz a veszett kutyánál, marósabb a vadfarkasnál, kegyetlenebb az ellenségnél, kommunistább a kommunistánál, csakhogy bebizonyítsa a maga hűségét, és nagyobb koncot kapjon érte. Egy másik részük az ellenkezőjét teszi: feláll a két lábára és verekszik. Védi azt, amiről úgy érzi, hogy az övé. A maga jussát az élethez. A maga jussát a szabadsághoz. A maga jussát ehhez a földhöz, melyen született, s mely a hazája. Verekszik másokért is, mindenkiért. A mások jussáért, a mások szabadságáért. A még csak meg sem születettekért is verekszik. Mindenkiért és mindenki helyett. Aztán van a harmadik csoport, a nagy csoport, amit úgy is nevezhetünk: a nép. Akinek nincsen arca, sem rossz, sem jó. Sem szép, sem csúnya. Se nem hős, se nem áruló. Senki és semmi. Tömeg. Nyáj. Nem tesz se jót, se rosszat. Semmit se tesz. Csak meghúzódik és vár. És mint a fű a rátaposó láb alatt, meghajlik, meggörbed, tűr, mindent eltűr, s amikor tovább lép a nagy láb, akkor lassan felegyenesedik megint. De soha sem egészen. Egy kissé mindég meghajolva marad, készen arra, hogy újra lelapuljon egy másik láb alatt. Érted? Eszébe se jut, hogy tegyen valamit a rátaposó láb ellen, megvágja, megszúrja, küzdjön ellene, kockázatot vállaljon a jussáért, a szabadságért, bármiért… érted, Anka? Ez a nagy tömeg. A nagy magyar tömeg. Ez a nép.

A leány némán bólintott. Csak fejének lassú mozgása látszott, arcának vonalait elrejtette a szikla sötét árnyéka.

– Van egy híres nóta ebben az országban. Férfiak szokták énekelni. Volt idő, amikor magam is elduhajkodtam mellette, s úgy bömböltem a szavait, mintha az egész lelkem benne lett volna. De tulajdonképpen sohasem gondolkoztam azon, hogy mit is mondanak azok a szavak. Csak most jöttem reá, hogy micsoda rettenetes nóta ez. „Kossuth Lajos azt üzente…” Tudod, ki volt Kossuth Lajos? A szabadság prófétája volt. Több mint száz évvel ezelőtt ideállt ez elé a nép elé, és fölrázta bennük a lelket. Minden embernek Istentől való jussa ezen a földön a szabadság, hirdette meg a magyaroknak, de aki nem hajlandó harcolni érte, az nem

érdemli meg, aki nem hajlandó meghalni érte, az nem érdemli meg, hogy szabadon éljen.

– Az emberek föllelkesedtek a szavaitól. Egyszerre mindenki a szabadságról beszélt. Egyszerre mindenki a szabadságát akarta. Mindenki. Szegény és gazdag. Paraszt és úr. Mindenki. És elkezdődött a szabadságharc. Katonákra volt szükség, minél több katonára. Emberekre, akik vállalni merték a kockázatot, emberekre, akik hajlandók voltak meghalni azért a szabadságért, amelyhez mindenkinek egyformán jussa volt, azoknak is, akik nem halnak meg érte. Kossuth üzent a néphez. Voltak, akik fegyvert ragadtak és mentek. S voltak, akik otthon ültek és vártak. Várták, hogy mi lesz a vége. S amíg vártak, egyre az énekelték: „ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni, éljen a magyar szabadság, éljen a haza…” Valahányszor jött az üzenet, a nótával feleltek reá: „ha még egyszer azt üzeni…!” Aztán kifogyott az idő, és nem volt több üzenet. Elveszett a szabadság és elveszett a haza egy nóta miatt. Jaj, de gyűlölöm ezt a nótát, Anka…

A sebesült lázas, lihegő szavait elnyelte az éjszaka hidege. A leány a kulacsért nyúlt. Kihúzta belőle a dugót, s odatartotta a sebesült szájához.

– Igyál – mondta halkan.

A sebesült fölemelkedett kissé, és nehézkesen kortyolt néhányat a kulacsból. Aztán lihegve visszahanyatlott.

– Mikor visszaérkeztem a városba – folytatta szaggatottan – már szervezték a fegyveres ellenállást. Mindenki fegyveres ellenállásról beszélt és arról, hogy csak egy puskalövésre lesz szükség, s az amerikaiak itt lesznek, tankokkal és repülőgépekkel. Aztán hallottuk a rádióban, hogy Budapesten eldördültek az első lövések. Ágyúlövések. Orosz tankok ágyúi lőtték a fővárost, hallani lehetett a dördüléseket a rádióbemondó hangja mögött. Az emberek az eget nézték, hogy mikor jelennek meg rajta az amerikai repülőgépek. De csak szürke novemberi felhőket fújt odafönt a fagyos északi szél. A repülőgépek nem voltak sehol.

– Első nap mindenki fegyvert lóbált a kezében, s akinek nem volt, az követelődzött, hogy adjanak neki. Első nap olyan volt a város, mint egy lelkes, forrongó tábor, szabadságharcosok tábora, ahol mindenki mindenre kész, csakhogy megmentse a rövid időre megkóstolt szabadságot. Második nap már csöndesebbek voltak az utcák, az arcok komorabbak. Budapesten bent voltak az oroszok s Amerika az ujját se mozdította. Kósza hírek keltek szárnyra, hogy hány ezer embert lőttek agyon az utcákon a ruszkik, hány ezret raktak marhavagonokba, hogy orosz földre küldjék őket, s hogy az újjászervezett ÁVO miként jár házról-házra, s fogdossa össze azokat, akik részt vettek a harcokban. S a harmadik nap már csak mi maradtunk, fiatal gyári munkások, hajdani kommunisták s néhány száz iskolás gyerek és néhány tucat rongyos vénember, akik valamikor urak voltak.

– A többi, Anka, a polgárok, a nép, ez az ezerarcú, nyúlós, lomha tömeg, bent ült a pincékben s a pinceablakokból leste, hogy mit hoz számára a jövendő. Szabadságot a mi bőrünk árán, avagy újabb megszállást a mi eltaposott holttestünk

fölött. Voltak, akik odakiabáltak nekünk az ablakokból: „Dobjátok el a fegyvert, hülyék! Ne haragítsátok meg még jobban a ruszkit, mi isszuk meg a levét!” Már mindenki csak az amerikaiakat vádolta, mi magunk is, akik harcoltunk. Senki se gondolt arra, hogy ha kétmillió magyar férfi lábra állana, fegyvert fogna, csákányt, kaszát, kalapácsot, amit lehet: zsákba varrva dobálhatnánk át a ruszkit a Kárpátokon.

– Aztán jöttek. Tankokkal és gyalogosan. És olyan verekedést meg nem látott ez a világ. Talán négyszázan voltunk, akik szembeszálltunk velök. Négyszázan, egy harmincezer lakosú városban. De úgy kellett egyenként kipusztítsanak bennünket, mint a veszett farkasokat. Olyan csodálatos dolgokat láttam, Anka, hogy ez a békeszerető, meghunyászkodó, láncát nyaldosó világ el se hinné. Taknyos gyerkőcöket maguk csinálta robbanó palackkal mászkálni a tűzokádó tankok tetején, roggyant térdű öregeket, ahogy feszítővasakkal estek neki a hernyótalpaknak, és halálos sebektől vérezve még mindég rángatták a láncokat, míg végül is megállásra kényszerítették a rettenetes acélszörnyetegeket, s holtan is úgy kapaszkodtak beléje, mint kullancs a kutyába… Hősökben nem volt hiány, Anka. A nép hiányzott csupán a hősök mögül.

– Végül beszorultunk az iskolaépületbe. Már csak negyvenen, ha voltunk. Ágyúval lőtték az épületet, hogy kifüstöljenek belőle, mint a patkányokat. S a város hallgatott körülöttünk és leste, hogy mikor pusztul el az utolsó is közülünk. Akkor már este volt. Az eső is esett. Végül már csak hatan maradtunk a romok között, sebesültek valamennyien. Lőszerünk is kifogyott. Engem s egy másikat úgy cipeltek ki onnan pokrócban a többiek. Árkokban, falak mellett bujkálva, fel a szőlődombra, s aztán mind végig a hegyek gerincén, idáig. Én kértem, hogy hagyjanak itt, mert még látni akartam az öcsémet. A többiek mentek tovább, a határ felé. Hát így volt, Anka. A város aludt. Fekete volt és aludt, amikor otthagytuk. Hatan. A négyszázból. A város megtagadott minket, Anka.

A sebesült hallgatott. Csak ziháló lélegzete hallatszott a sötétben. Valahol messze, a néma holdfény alatt, másodszor szólt a bagoly.

– Magunkra hagytak, Anka – szólalt meg a sebesült újra, gyönge, fáradt hangon – a parasztok, a városiak, mindenki. Azok, akik egy héttel azelőtt még ünnepelték a szabadságot. Az amerikaiakat várták, s amikor nem jöttek, káromkodtak. De nem harcoltak, Anka. Miért?

– Életet választottak szabadság helyett – felelte halkan a leány.

– Ahol szabadság nincs, ott élet sincs – nyögte a sebesült.

– De ők ezt nem tudják még.

A csönd rájuk nehezedett újra. Fagyott fényt szitált a hold, az erdő lombtalan fái olykor-olykor megvacogtak tőle.

– Te lentről jössz, Anka – szólalt meg újra a sebesült – mi történt odalent a néppel?

– Gyűjtik össze a fiatalokat – felelte halkan a leány – gyermekeket is. Mindenkit, akire valaki ujjal rámutat. Viszik őket büntetőtáborokba. Akiket fegyverrel fogtak el, kivégzik. Aki fiatal, azt bezárják, s megvárják, amíg tizennyolc éves lesz, s akkor megölik. Tisztelik az ifjúság jogát, mondják a szószólóik.

– Hamis szentekkel van tele a világ – nyögött föl a sebesült, megvacogó fogakkal – fázom, Anka. Meghalok, ugye?

A leány lebontotta magáról a pokrócot, és a sebesültre terítette.

– Tudsz imádkozni, Anka? Engem nem tanított senki. Nem volt anyám. Pedig hogy szerettem volna egy anyát, amikor kicsi voltam. Taníts meg imádkozni, Anka…

A leány lehajtotta a fejét.

– Miatyánk…

– Miatyánk… – ismételte alig hallhatóan a sebesült.

– Ki vagy a mennyekben…

– Ki vagy a mennyekben… miért csak a mennyekben, Anka? Miért nem a földön is? Itt lenne szükség reá, nem a mennyekben…

– Szenteltessék meg a Te neved – folytatta a leány az imádság szavait. De a sebesült hallgatott a jéghideg sötétség mélyén, csak akadozó lélegzetét lehetett hallani.

– Fogd a kezemet, Anka.

A leány kinyúlt a sötétben, s megkereste a sebesült kezét. Forró volt a kéz és nyirkos.

– Nem tudom, ki vagy, te leány, ki Ankának nevezed magad – suttogta a sebesült – de köszönöm, hogy jó vagy hozzám. Valahogy mintha réges-régtől fogva ismernélek…

Majd hirtelen megrázkódott és szinte ijedten hadarta:

– Jaj, majdnem elfeledtem…! Ha leereszkedsz az erdő másik oldalán, a völgyben találsz egy kis templomot. Nem jár oda senki, csak egy öregember. Valaki, aki meghalt mellettem a városban, átadott egy kis csomagot. Hogy juttassam el hozzá. Ahhoz az öregemberhez. Öcsémet akartam megkérni. Megtennéd helyettem, Anka? Megígértem annak, aki meghalt.

– Elviszem neki – mondta a leány.

– Nyúlj be a nagykabát zsebébe…

A leány megtapogatta a sötétben az ócska katonaköpenyt, s kivett a zsebéből egy tenyérnyi, durva papírba göngyölt puha csomagot.

– Megtaláltad?

– Igen.

A sebesült megkönnyebbülten sóhajtott.

– Köszönöm, Anka. Ha van túlvilág, ott találkozom majd azzal, aki adta. S megmondom neki, hogy elvitted az öreghez. Mit gondolsz: van túlvilág?

– Csak egy világ van – felelte a leány halkan – s akik szeretik egymást, találkoznak benne újra és újra. Találkoznak, elbúcsúznak és elmennek. Aztán újra találkoznak, és újra elmennek, újra meg újra, míg elérkezik az idő, amikor nem kell megváljanak egymástól többé.

– Milyen szép az, amit mondasz – suttogta a sebesült, és lázas, forró ujjaival megszorította a leány keskeny, hideg kezét. Megszorította és nem engedte el többé, csak kapaszkodott beléje görcsösen, mint aki végre megtalált valamit, s nem akarja elengedni soha.

S valahol messze, a holdfénybe fagyott erdőn, harmadszor is megszólalt a bagoly.

Hajnalodott már, amikor a leány kiszabadította kezét a kihűlt marok görcsös szorításából, megigazította a halott takaróit, mintha csak alvó gyermeket takart volna be, s fölállt a hideg kőről.

Tagjai gémberedettek voltak a hidegtől s a fáradtságtól, és fogai koccanva verődtek össze. Magához szorította a kis papírba göngyölt puha csomagot, s kilépett a sziklaüregből. Vissza se nézett, csak ment lefele a forrás mentén, a völgynek.

A nap hideg korongja ott ült már fényesen és sárgán a keleti hegyek gerincén, amikor a tisztásra leért. A tisztás sarkában ott állt a kicsike templom, amiről a halott beszélt. Vakolatlan, idő verte kis templom volt, zsindelyfödelének egy részét régen elvitte már a szél. Ajtaja fél sarkából kidőlve csüngött, mint egy törött madárszárny, mely röpülni szeretne, de már nem tud.

A leány az ajtóig ment s benézett. Pókháló, betört ablakok, korhadt padok maradványai, más semmi. A templom üres volt, rettenetesen üres. Tétován állt előtte, kezében a papírcsomaggal.

– Isten hozott, leányom – szólalt meg mögötte hirtelen egy mély, szelíd hang.

Egy öregember állt ott a templom sarkánál, Isten tudja, honnan jöhetett. Hosszú fehér haja válláig ért, szakállas barna arcába mély barázdákat vésett az idő. A leány úgy nézett reá néhány pillanatig, mintha kísértetet látott volna.

– Nem találkoztunk mi már valahol? – kérdezte halkan. – Valamikor nagyon régen?

– Az emberek találkoznak… – felelte szelíd mosollyal arcán az öreg és lassan közelebb jött – újra és újra találkoznak.

– A bolgár hegyekben? – fakadt fel a leányból a kérdés.

Az öregember megállt előtte s ránézett hosszasan.

– Tele van hegyekkel ez a világ, leányom, kopár hegyekkel és üres templomokkal. Keresel valakit?

A leány feléje nyújtotta a csomagot.

– Egy halott küldi ezt – mondta – a nevét nem tudom.

Az öregember átvette a csomagot s kibontotta. A durva papírból egy összehajtogatott zászló került elő. Alig néhány araszos piros-fehér-zöld, nagy

csúnya lyukkal a közepén, mintha ágyúgolyó szakította volna ki. Piszkos volt a vászna, véres is helyenként. Az öregember sokáig nézte a lyukas zászlót.

– Egy halott küldi ezt, azt mondtad – szólalt meg halkan, és egyenesen a leány szemébe nézett. Tekintete mélységesen mély volt. – Halott a zászló is, leányom. Ha tenni kívánsz érette valamit, vidd el magaddal. Vidd ki a nagyvilágba, s mutasd meg a nagyvilág népeinek. Lengesd meg a szemük előtt, hogy lássák: halott népnek halott zászlaja van. Talán megborzadnak tőle, és magukba szállnak, s elindulnak megkeresni Istent s az elhagyott templomokat. Eridj.

A leány néhány pillanatig állt ott, mint aki gondolkozik a szavakon. Aztán kinyúlt a zászlóért, kezébe vette, kibontotta és megnézte középen a nagy üres lyukat. Majd gondosan összehajtotta és bedugta a zubbonya alá, a keblére.

– Elviszem – mondta egyszerűen.

Azzal megfordult, és lassú, fáradt léptekkel elindult nyugat felé.

# *Negyedik rész*
# Egyesült Államok, 1967

A tavaszi égbolt ragyogó kék üvegburája alatt gondtalanul zsongott a nagyváros megszokott élete. Csillogó gépkocsisorok siklottak minden irányba a pompás műutakon, simán, zűrzavar nélkül, szinte illedelmes méltósággal. A kínosan tiszta, léghűtéses üzletekben halk szavú udvariassággal sürgött a jómód. Játszóterek nyírott zöldjén labdáztak, hintáztak, kergetőztek a város egészséges gyermekei. Fogpaszta-szagú nevetésük mosolyt csalt a virágos parkok szobrainak kőarcára.

Jólét, egészséges és gondosan kiegyensúlyozott életforma sugárzott a városról azon a különösen szép tavaszi napon, és amikor az asszony, csomaggal a kezében, kilépett a bolt önmagától megnyíló üvegajtaján, egy pillanatra meg kellett álljon és belemosolyogjon a virágokkal keretezett széles térségbe, melynek sárga vonalai között fegyelmezett rendben gépkocsik állottak, tréfálkozó emberek mozogtak, izgalomtól pirosló arcú gyermekek nézegettek frissen vásárolt játékszereket.

Ősz hajú asszony volt. Világossárga tavaszi ruhájában, melyet fehér csipke szegélyezett, szinte karcsúnak és törékenynek tűnt, mint egy fehér arcú porcelánbaba.

– Milyen szép a világ – gondolta – Istenem…

Mindez csupán egy megszokott kis sóhajtás volt a lelkén, semmivel se több. Hála volt benne és szomorúság. Hála a szépségért, amit Isten a világnak adott, és szomorúság, mert akivel mindezt a sok szépséget megosztani érdemes lett volna, nem volt többé ezen a világon. A vallás tanítása szerint ott kellett volna legyen, mert a szeretet élet, a szeretet nem hal meg soha. De az ilyen szép napsugaras tavaszi napokon nem sokat ért a vallás hideg szava. Akivel nem lehetett beszélni többé, akinek nem lehetett megmutatni egy különösen szép virágot, akivel nem lehetett együtt hallgatni a madarak vidám csivitelését a park bokrai között, annak a lelki létezése kevés vigasztalást nyújtott az ilyen napokon. Annak a halálát szinte érezni és tapintani lehetett. Mindegy, hogy távozása óta mennyi esztendő telt el, s a megszokás apró pókhálószálai mennyire takarták el látszólag a hiány okozta űrt: az üresség, amit maga mögött hagyott, fájdalmas valóságként sajdult föl újra az asszony szívében, ahogy ott állt a boltajtóban, s szembetalálkozott a tavaszi szépségben fürdő világgal.

Tipegő, gyors léptekkel sietett a kocsijához. Ez a csillogó krómozású, fényes fehér gépkocsi valósággal hozzátartozott az életéhez. Szelíd kék párnázatú belsejében otthon érezte magát. Kényelmesen hátradőlt benne, fordított egyet a kis sárga kulcson, s a motor halkan felbúgott. Zajtalan simasággal siklott ki a nagy térségről az aszfaltra festett fehér nyilak nyomán a széles műútra. Néhány

pillanatig várnia kellett, amíg hely nyílott számára a gyorsan suhanó kocsisorban. Aztán már sodorta magával a lüktető életű folyó, vasbeton hidakon át, magasan a park fölött, a játszótér fölött, s a város megnyílt előtte, mint egy pompázó képeskönyv a maga vakító fehér épületeivel, feltornyosuló felhőkarcolóival és ezerágú, ezerfelé kígyózó útrendszerével, melyen áramlott, ömlött, sodródott az élet, szünet nélkül, megállás nélkül, a rend és tisztaság partjai közé szorítva, simán, fennakadás nélkül, gond nélkül, egy önmagába zárt külön világ élete, amit egy rendszerető Isten az emberi elme segítségével megteremtett a maga dicsőségére.

Az asszony keskeny fehér keze szelíden pihent a világoskék kormánykerék sima műanyagán. A vezetés nem jelentett számára fáradságot. Hozzátartozott az életéhez, akár a fogmosás, fésülködés, kávéfőzés, telefon, televízió, takarítógép és az esti séták a kertben. A kocsi léghűtése szelíden dorombolt, s friss, hűvös szellővel legyezte az arcát. Simán siklott tova a széles táblákkal jelzett lehajtók mellett, míg a saját jólismert táblájához ért. Itt kissé meglazította lábát a gázpedálon, a kocsi lelassult az utca forgalmába.

Eddig minden a maga megszokott rendjén haladt azon a napon is, akárcsak máskor, amikor vásárolni ment. Azonban most a negyedik zöld lámpás utcakeresztezés után ez a megszokott rend váratlanul elakadt. Az előtte lévő gépkocsi fékezőlámpája pirosra gyúlt, a kocsi megállt. Ameddig szem ellátott, állt a hosszú kocsisor mindkét vonala. Az asszony is lefékezett s megállt, lépésnyire az előtte lévő kocsitól. Megnyomta az ablaküveg leeresztő gombját, s kíváncsian kihajolt, hogy megnézze a szokatlan torlódás okát. A távolban rendőrkocsik fel-felvillanó piros fényét látta. „Baleset”, gondolta szomorúan. – „Úristen, segítsd meg azokat, akik bajban vannak, hiszen a Te gyermekeid vagyunk mindannyian…”

Kis idő múlva lomhán megmozdult az előtte lévő kocsisor, s mászni kezdett előre, lassan, mint egy óriási hernyó. Olykor meg-megállt, majd újra mozdult egyet. Hadonászó rendőrök tűntek föl elől, a torlódás élén, mögöttük rendetlenül hullámzó embertömeg. Azonban a balesetek megszokott tüneteinek, féloldalra dőlt, megrongálódott gépkocsiknak, betegszállítóknak nyomuk sem volt. Csupán a tömeg volt ott, egy rendetlen, fegyelmezetlen tömeg, mely között a rendőrök kétségbeesetten próbáltak szabad utat biztosítani a gépkocsiknak. A tömeg feje fölött rudakra erősített táblák imbolyogtak. Némelyiken el is tudta olvasni már a durva betűkkel fölmázolt föliratot:

– Le a háborús úszítókkal! –

– Tagadjátok meg a katonai szolgálatot! –

– Békét Vietnamnak! –

– Éljen a Viet Kong! –

Ahogy a kocsisor csigalassúsággal mozgott előre a rendőrök integetésére, hamarosan fölismerte a táblákat lóbálókat is. A város „aranyifjúságának” megszokott díszpéldányai voltak. Szennyes, elhanyagolt külsejű, szakállas

legények, zsíros hajú, közönséges kinézésű nők, mintha az egész tömeg valamilyen ismeretlen nyomortanyáról került volna elő. Néhányat közülök azonban személy szerint is ismert a kocsiban ülő asszony, és döbbenve, értelmetlenül bámult reájok, mint aki magyarázatot keres valamire. Az a lyukas teniszcipőt viselő, nyurga koldusforma legény, akinek tábláján az állott, hogy „Kergessétek ki az elnököt a Fehér Házból" az egyik kórházi főorvos fia volt, egyetlen gyermek, akit szülei kiskora óta a legdrágább ajándékokkal kényeztettek el. Mikor a sportkocsi nem volt elég, saját repülőgépet vásároltak neki, havonta ezer dollár zsebpénzzel látták el és életében még csak egyetlen ujját se kellett megmozdítsa a megélhetésért. Odébb, az a zsírosan lecsüngő hajú leány! Ismert ügyvéd leánya, aki minden évben a világ valamelyik legdrágább fürdőhelyén szokott nyaralni. „Mi történt ezekkel a fiatalokkal?", töprengett magában az asszony ott a kéküléses kocsiban, „Az ország és a társadalom mindent megadott nekik, amire embernek szüksége lehet s még annál is többet. Dolgozniok sem kell a megélhetésért. Mégis elégedetlenek mindennel. Ma ezzel, holnap azzal. Egyéb sincs bennök, csak elégedetlenség és gyűlölet. Mi történt velük?"

Rendre, csigalassúsággal az utcasarokig jutott, ahol a rendőrök próbálták az utca forgalmának szabadságát valamiképpen megőrizni a szabadságot a maga részére kisajátítani törekvő tömeggel szemben. Egy járdaszéli padon hosszú hajú, piszkos körmű, borzolt szakállú ember beszélt kézzel-lábbal az üvöltő tömeghez, piszkos alsóingben, de az asszony a kocsiból csak egy-egy mondatfoszlányt tudott megérteni a tömeg zaján keresztül.

– Nem tartozunk hűséggel senkinek! – bömbölte a padról a csavargóformájú ember – Köpjétek szembe azokat, akik rá akarják kényszeríteni az iskolás gyermekekre az imádkozást! Nincs Isten és nincs Haza, csak emberiség van! Ezt tanítja Kínában Mao, a nagy tanítómester! A Viet Kong az emberiség szabadságáért harcol, azért akarják kiirtani őket a nagytőkések! Tagadjátok meg a katonai szolgálatot! Lázadjatok föl a milliomosok által rátok erőszakolt rendszer ellen! Győzelem a Viet Kong számára! Le a háborús uszítókkal!

A tömeg bele-beleüvöltött a beszédbe, borzas hajú némberek arcul köpködték a szerencsétlen rendőröket, szennyes képű legények öklükkel döngették a tehetetlenül vánszorgó gépkocsik oldalát és szitkozódtak a bent ülőkkel.

Egyszerre csak egy vöröskeresztes ápolónő alakja tűnt föl a szakállas szónokló mellett, tábori egyenruhában. Napbarnított csinos arca kemény volt, mintha kőből vésték volna. Föllépett a pad másik sarkára és szembefordult a beszélővel. Az reánézett és torkán akadt a szó. A tömeg fölfigyelt, elcsöndesedett. Aztán az ápolónő megszólalt, tiszta, messzire csengő hangon.

– Hát újra találkozunk, Enrico elvtárs? Vagy most újra más nevet viselsz?

A szakállas motyogott valamit, s a tömegen moraj futott végig. S a moraj fölött harsogott az ápolónő érces hangja, mint az ostorcsapás.

– Üzenetet hoztam neked a kubai haláltáborokból, elvtárs, s most átadom azt, tanúk előtt! Ezt küldik azok, akiket odajuttattál!

Ezzel előrelépett a padon, meglendítette a kezét és teljes erővel arcul csapta a szakállas embert. Az megtántorodott és lebukott a padról. A tömeg meghullámzott. Kiáltások csattantak. Rendőrsípok visítottak föl. Rendőrök próbáltak kordont vonni a padon álló nő és a tömeg közé. S a zaj és fölfordulás fölött ott állt a barna arcú ápolónő, egyenesen, félelem nélkül, és hangja végigcsattogott az utca fölött.

– Amerikai fiatalok, ne hallgassatok erre az emberre! Fizetett kommunista bérenc, akinek nincs helye a szabad világ szabad népei között! Kubában azok közé tartozott, akik a nép szabadságharcát elsikkasztották, és kommunista hóhérok kezére adták az országot! Ő volt az, akinek besúgására a hazafiak ezreit hurcolták el a hírhedt haláltáborokba! Most titeket akar felhasználni arra, hogy a szabad világ legerősebb országának, az Egyesült Államoknak erejét megtörjék hamis jelszavak alatt, s egy jól megszervezett kisebbségi csoport rabszolgasága alá kényszerítsék a népek millióit. Amerikai fiatalok, ha tisztelitek a szabadságot és az emberi jogokat, akkor ott a helyetek azoknak soraiban, akik a szabadság és az emberi jogok védelmében harcolnak! Én Vietnámból jövök! Ha nem segítünk Vietnam népén, megismétlődik ott is, ami már megtörtént Kubában, Magyarországon, Tibetben, Kínában, Kelet–Európa szerencsétlen országaiban és mindenütt, ahol a kommunista diktatúrát ráerőszakolták a világ népeire, és újra az emberek százezreit irtják majd ki brutális kegyetlenséggel, újra megtelnek a kínzókamrák és a kényszermunkatáborok ártatlan emberek millióival! S ha nem vigyáztok a saját szabadságotokra, amerikai fiatalok, megéritek a napot, amikor az ilyen tüntetést, mint ez itt, géppuskatűzzel némítanak el ebben az országban is, és még annyi jogotok sem marad, hogy panaszkodjatok miatta! Tanuljátok meg, amíg nem késő, hogy a szabadsággal felelősség is jár, s aki gyáva és rest arra, hogy ezt a felelősséget vállalja, az megérdemli a rabszolgasorsot!

Első pillanatokban a szakállas szennyesek tömege szinte babonás félelemmel figyelt az ápolónő kemény szavaira. De aztán újra morajlani kezdett. Kiáltások hangzottak. Öklök emelkedtek a levegőbe. A padról lepofozott szakállas ember az utca szögletében külön csoportot szervezett, s egy tucatnyi komor nézésű ember némán nyomulni kezdett előre, a pad felé, melyről az ápolónő ostorozta a tömeget. Gumibotos rendőrök gyűrűt formáltak körülötte. De akkor már kövek is repültek feléjük, Coca-Colás üvegek és dorongok. Az egyik súlyos üveg halántékán érte az ápolónőt. Megtántorodott tőle, de nem esett el. A tömegben hisztérikusan felvisított egy női hang:

– Üssétek le onnan! Tapossátok el!

Az ápolónő állt egyenesen, szemrebbenés nélkül a tömeg fölött, s felhasított arcából lassan csöpögött alá a vér a tábori egyenruhára. Utolsó szavai úgy csattantak végig a kiabálók hátán, mint a szöges korbács.

– Szégyelljétek magatokat, elkényeztetett nagyvárosi szemét! S jussak eszetekbe, amikor majd titeket terelnek a haláltáborokba, mint használhatatlan szemetet azok, akiket restségetekben és butaságotokban ti segítettetek uralomra! S az Úristen ne könyörüljön rajtatok!

A marcona csoport elérte a rendőrkordont. Öklök és gumibotok emelkedtek a levegőbe. Egy rendőr odaugrott a padhoz, elkapta az ápolónő karját és lerántotta onnan.

– Jöjjön – mordult rá szinte durván – mielőtt agyonverik ezek a disznók.

A mellékutcában rendőrsípok sivítottak, megerősítés érkezett. A kordon tusakodott a tömeggel.

– Rendőrbrutalitás! – ordította valaki. – Tiltakozunk a rendőrbrutalitás ellen!

– Húúú! Le a rendőrökkel! – üvöltötte a tömeg.

A rendőr, aki karjánál fogva lehúzta a padról az ápolónőt, odakiáltott valamit a társainak, mire azok az úttestig hátráltak a tömeg elől, s néhányan kiválva a kordonból a gépkocsiforgalmat igyekeztek meggyorsítani. Pontosan akkor gördült oda csigalassúsággal egy kis fehér kocsi. A rendőr föltépte a kocsi ajtaját, és betuszkolta az ápolónőt a kocsiba.

– Sajnálom, asszonyom – mondta idegességtől remegő hangon a kormánykeréknél ülő magányos ősz hajú hölgynek, aki döbbenve nézett reá – szükség kényszerít erre. Hajtson, amilyen gyorsan csak lehet, megállás nélkül!

Az ajtó becsapódott. Rendőrsípok visítottak. Rendőrök hadonásztak. A kocsisor gördülni kezdett. Valaki a kis fehér kocsi elé akart ugrani, de egy rendőr elkapta a vállánál fogva és félrelökte. Üvegek csapódtak a kocsi oldalába. A kocsisor gyorsulni kezdett. Szitok, öklök, eltorzult arcok a tusakodó rendőrkordon mögött. Aztán a tömeg ritkult, elmaradt. Elmaradtak a rendőrök is. Néhány pillanat, s az utca forgalma a megszokott tempóban haladt újra, mintha semmi se történt volna egy utcasarokkal előbb. Csak az egyenruhás ápolónő ült ott a szelíd kékpárnás ülésen, ahova a rendőr betuszkolta, s fehér zsebkendőjével törölgette arcáról a vért.

– Rettenetes – suttogta sápadt arccal a kormánykeréknél ülő törékeny idős hölgy – soha sem hittem, hogy ilyesmi is történhet… hiszen nagyobbára jó családokból való, művelt fiatalok mind! Mindenük megvan, amit csak kívánnak!

– Ez a baj velük – szólalt meg az ápolónő keserűen – máshol dolgozniuk kell a fiataloknak minden falat kenyérért. Máshol géppuskával lövik szét azokat, akik a kormány parancsa ellen tüntetni mernek. Ez az elkényeztetett söpredék nem tudja, mit kezdjen a szabadságával, s kész fölcserélni diktatúrára, hogy kibújjon a felelősség alól. Sajnálom a szép új kocsiját – tette hozzá bocsánatkérőleg. – Félek, hogy az üvegek nyoma látszani fog rajta…

– A biztosítótársaság gondoskodik majd róla – hárította el az ősz hölgy s még mosolyogni is próbált hozzá. – Megsebesült?

– Semmi az egész – mosolygott vissza az ápolónő – a mi mesterségünkben az ilyen kicsiségeket nem is nevezzük sebesülésnek.

– Halottam, amikor azt mondta, hogy Vietnámban volt… – terelte a hölgy másra a szót – nem elszomorító, ami ott történik?

– Akkor lesz csak igazán elszomorító, ha ott is magukra hagyják azokat, akik a szabadságért harcolnak – felelte az ápolónő élesen. – Én jártam Tibetben és láttam, amit Mao emberei elkövettek ott. Kubában is voltam, a haláltáborokban, ahol éhhalálra ítélték azokat, akik komolyan vették a szabadságot. Voltam Magyarországon, Koreában… ugyanazt láttam mindenütt. Mindenütt, ahol a bátrakat magukra hagyta egy rest, óvatos, elkényeztetett világ.

De az idős hölgy mintha nem is hallotta volna az utolsó szavakat. Szeme megkönnyesedett, úgy mondta:

– Magyarországon is volt? Én ott születtem. S Koreában – szemeire mintha árnyék nehezedett volna – fiamat vesztettem el Koreában, sok évvel ezelőtt…

– Sajnálom – felelte halkan az ápolónő és lehajtotta a fejét. A sebből még mindig szivárgott a vér.

Széles térség sarkához értek. A forgalmi lámpa vörösre fordult. A kocsi lassult s megállt.

– Nem zavarom tovább – mondta hirtelen az ápolónő – itt kiszállok. Bocsásson meg a bajért, amit okoztam…

– Hova megy innen? – kérdezte az asszony zavartan.

– Vissza Vietnámba – felelte az ápolónő és keze az ajtó kilincse után nyúlt – itt nincs, mit keressek. S ott talán vár reám újra valaki egy elhagyott hegygerincen – tette hozzá furcsa mosollyal az arcán.

– A Jóisten vezérelje – mondta halkan az idős hölgy a kormánykeréknél, s szempilláján egy könnycsepp csillogott.

Az ápolónő egyik lába már kint volt a kövezeten, amikor hirtelen visszafordult.

– Azt mondta, hogy Magyarországon született? – kérdezte, és feleletet sem várva benyúlt a zubbonya zsebébe. – Valamit már régóta hordozok magammal, s nem találtam senkit, akinek odaadhattam volna.

Egy selyempapírba göngyölt kis puha csomagot húzott elő a zsebéből, s odaejtette az asszony mellé az ülésre.

– Több mint tíz évvel ezelőtt megígértem egy öregembernek, akinek Johannes lehetett volna a neve, s aki a bolgár hegyekből kellett jöjjön, hogy megmutatom mindenkinek, aki nem látott még ilyesmit. De ahova megyek, ott ismerik már jól. Itt azonban úgy látom, szükség lenne arra, hogy lássák, elgondolkozzanak rajta az emberek. Mutassa meg mindenkinek, aki nincs tisztában azzal, hogy miért kell harcolni a szabadságért, és újra meg újra meghalni érte, ha úgy hozza a szükség. Isten vele. És köszönöm, hogy elhozott idáig.

Azzal már ki is lépett a kocsiból, s becsapta maga mögött az ajtót. Még egyszer visszamosolygott, s már ment is, egyenes derékkal, hosszú bátor lépésekkel, a járda felé. A jelzőlámpa zöldre fordult, de a kormánynál ülő fehér hajú kicsi asszony nem látta meg. Döbbenve meredt a gyorsan távolodó egyenruhás alak után, s az emlékezés távolából remegve visszhangzottak benne ismerősnek tűnő szavak: bolgár hegyek… Johannes… Eszébe jutott, hogy meg sem kérdezte az ápolónő nevét, utána akart kiáltani, keze nyúlt is az ablak gombja felé, de mögötte türelmetlenül feltülkölt a gépkocsisor, s különben is, az egyenruhás karcsú alak messze volt már, meg se hallotta volna az utca zajában.

Csak a tér túlsó szögletében, a következő piros lámpa alatt jutott eszébe a különös kis csomag ott mellette az ülésen. Ideges kezekkel hámozta le a papírt. Gondosan összehajtogatott kis zászlócska volt. Piros-fehér-zöld zászló. Magyar zászló. Először csak megkönnyesedett tőle a szeme. De ahogy kibontotta a gyűrött kicsi zászlót, pillantása megakadt a középen lévő nagy tépett lyukon. Mintha ágyúgolyó járta volna át a közepét. A zászló fehérjén furcsa, elmosódó foltok is látszottak. Mintha vér lett volna, golyótépte szív vére a golyótépte kicsi lobogón.

Az asszony szíve furcsán elszorult.

Emlékezetében valahol mintha régi szavak visszhangja zsongott volna iszonyú messziről. Próbálta felfogni értelmüket, de mögötte újra feltülköltek a türelmetlen gépkocsik, a lámpa zöldre fordult.

Lába automatikusan megkereste a gázpedált, s a kék üléses kis fehér kocsi már vitte is tovább, simán, a megszokott rendbe beilleszkedve, lefele a megszokott utcán, egy rendezett, kiegyensúlyozott élet biztonságos keretei között.

S a józan jólét ütemes lüktetésének álmosító zsongásában az egész kis zavaró epizód, a durva tömeg, a rendőrök, az ápolónő és a furcsa kis zászló ott mellette az ülésen, mindez máris olyan távolinak és valószínűtlennek tűnt, mintha nem is vele történt volna meg, hanem valahol egy régi, elsárgult papírra írott levélen olvasott volna róla, álom és emlékezés között, feleúton.